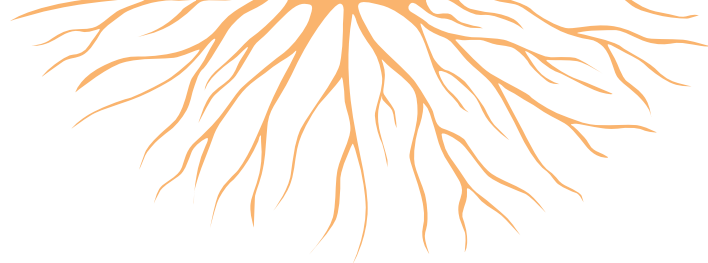

***“Opin uusia asioita,
sain vaikuttaa
ja ilmaista omat
mielipiteeni”***

**LASTENSUOJELUN
SIJAISHUOLLON HAASTEKISA**

*Milja Kaijanen &
Onni Westlund*

Pesäpuu on lastensuojelun kehittämissyhteisö, jonka tehtävänä on lisätä lasten ja heidän läheistensä hyvinvointia lastensuojelussa. Toimintamme perustuu vahvaan kumppanuuteen ja tuotamme lasten ja nuorten omiin kokemuksiin perustuvia ja kehittämistyössä syntyviä toimintamalleja, tietoa, materiaaleja ja koulutuksia. Pesäpuun materiaalit tunnistat rekisteröidystä tavaramerkistä LUPAUS LAPSELLE®.

Toimintamme on yleishyödyllistä.

Copyright © 2021 Pesäpuu ry
All rights reserved

Pesäpuu ry, raportti
Toimitus: Milja Kaijanen & Onni Westlund
Kuvitus ja taitto: Anniina Lius
Kustantaja: Pesäpuu ry

ISBN 978-952-7208-47-2 (pdf)

www.pesapuu.fi

LASTENSUOJELUN
KEHITTÄMISYHTEISÖ

Sisälllys

Johdanto	5
OSA I - Sijaishuollon haastekisan toteutus	7
1. Katsaus nuorten osallisuuteen lastensuojelussa	8
1.1 Tarve nuorten äänen kuulemiselle	8
1.2 Lastensuojelun kehittäjäryhmät	9
1.3 Tarve nuorten osallisuuden tapojen monipuolistamiseen	11
2. Pesäpuun järjestämä Sijaishuollon haastekisa	12
2.1. Tavoitteet	12
2.2 Haasteet ja niiden määrittely	14
2.3 Ilmoittautuminen ja sen ehdot	16
2.4 Tuomaristo	16
2.5 Voittajien valinnan kriteerit	17
2.6 Palkinnot	18
2.7 Sponsorit	19
3. Sijaishuollon haastekisan eteneminen	20
3.1 Aloitustapaaminen	20
3.2 Ensimmäinen sparrauskerta	21
3.3 Toinen sparrauskerta	22
3.4 Kolmas sparrauskerta	24
3.5 Lopputyöt	24
4 Tuomariston työskentely ja voittajien valinta	27
4.1 Tuomariston työskentely	27
4.2 Voittajat ja kunniainintojen saajat	28
5 Arviointi - miten sijaishuollon haastekisa onnistui?	31
5.1 Haastekisan onnistuminen palautteiden valossa	32
5.2 Sijaishuollon haastekisassa tunnistettuja kehittämistarpeita	37
OSA II - Nuorten ratkaisuehdotukset	42
1. Ratkaisuehdotukset	42
	43

2. Miten vähentää nuorten päihteidenkäyttöä ja tukea nuoria kohti päihteettömyyttä sijaishuollossa ja sen jälkeen?	44
2.1 Kompassi	45
2.2. Päihdetiimi	55
2.3 Team Harju	65
2.4 Team Nimetön	69
2.5 Villa Jähis	74
2.6 Yksisarviset	78
3. Miten vähentää nuorten batkaamista ja toisaalta varmistaa nuorten turvallisuus batkareissujen aikana?	82
3.1 Heppatyöt	83
3.2 Ryhmärämä	85
3.3 Suojelijat	90
3.4 Vaeltavat Ernot	97
4. Miten lisätä nuorten tietoa lapsen oikeuksien sopimuksesta ja varmistaa niiden toteutuminen sijaishuollon arjessa?	104
4.1 Lentävät tähdet	105
4.2 Meliora	109
4.3 Nuoret ystävät	114
4.4 Prendo	117
4.5 Satanuoret	122
4.6 Sijaishuollon Aarteet	125
5. Miten saadaan aiheesta kiinnostuneet nuoret mukaan lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistoimintaan?	129
5.1 Team Seikkula	130
OSA III - Ammattilaisten haastekisa	137
1. Ammattilaisten ratkaisuehdotukset	138
1.1 Kolmannen asteen yhteys	139
1.2 Timantit	145
1.3 Valvontatiimi	151
2. Yhteenvetoa ammattilaisten haastekisasta	158
Lähteet	161

Johdanto

Haastekilpailut yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisemisessa ovat yleistyneet viime vuosien aikana niin kansainvälisesti kuin myös Suomessa. Haastekilpailut ovat kilpailuja, joissa etsitään ratkaisuja tai ideoita ratkaisusta yhteiskunnallisiin haasteisiin. Niiden avulla voidaan purkaa yhteiskunnallisia ongelmia kokonaisuuksiksi, joihin on helpompi tarttua. Haastekilpailujen avulla haetaan parhaita ratkaisuja asetettuihin haasteisiin, lisätään ymmärrystä ongelmista ja haasteista sekä vahvistetaan ihmisten kykyä ongelmien ratkaisemiseksi. Haastekilpailujen idea pelkistettynä on seuraava: esitetään haaste, etsitään tiimit ja palkitaan parhaat ratkaisut. Keskiössä haastekilpailuissa ovat kilpailuun osallistuvat tiimit, heidän ideansa ja niitä tukeva kasvu ympäristö. Suomessa haastekilpailuita ovat järjestäneet esimerkiksi Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö Itla ja Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra. (Itla 2021; Sitra 2021).

Viimeisen kymmenen vuoden aikana lastensuojelun sijaishuollossa asuvien lasten ja nuorten osallisuutta on haluttu vahvistaa monella tavalla niin arjessa kuin erilaisissa kehittämis- ja vaikuttamisprosesseissa. Lapsilla ja nuorilla on oikeus osallisuuteen omissa yhteisöissään sekä laajemmin omaa elämäänsä koskeissa asioissa. Osallisuuden vahvistamisella tavoitellaan myös entistä paremmin lasten, nuorten ja perheiden tarpeita vastaavien palveluiden suunnittelua, toteutusta ja arviointia sekä palveluiden vaikuttavuuden lisäämistä.

Valtakunnallisesti toimiva lastensuojelun kehittämissyhteisö Pesäpuu ry järjesti syksyn 2020 ja alkuvuoden 2021 aikana haastekilpailun, jonka nimi oli Sijais- huollon haastekisa. Tavoitteena oli kokeilla haastekilpailun toimivuutta keinona lisätä sijaishuollossa asuvien ja asuneiden nuorten, sijaisperheiden biologisten lasten sekä sijoitettujen lasten kotiin jääneiden sisarusten osallisuutta vaikuttamisen prosesseissa. Järjestämisvastuussa haastekisassa olivat Pesäpuu ry:ssä työskentelevät Onni Westlund ja Milja Kaijanen. Ohjaavana ajatuksena toimi tieto siitä, että nuorilla on paljon kokemuksia, ajatuksia ja tietoa sekä kykyä luoda ratkaisuja niiden pohjalta.

Tämän raportin yhtenä tavoitteena on tukea haastekilpailujen järjestämistä lastensuojelun viitekehyksessä, mutta myös laajemmin. Tästä syystä raportissa kuvataan haastekisan kulku ja tehdyt ratkaisut mahdollisimman tarkasti. Siinä tuodaan esiin onnistumiset sekä ne asiat, jotka olisi voitu toteuttaa toisin ja joihin jatkossa olisi hyvä kiinnittää huomiota.

Raportti koostuu kolmesta osasta. Ensimmäisessä osassa nostetaan esiin havaintoja osallisuudesta lastensuojelun kontekstissa. Tämä luo laajemman kuvan siitä viitekehyksestä, johon sijaishuollon haastekisa kiinnittyy. Sen jälkeen kuvataan sijaishuollon haastekisan konsepti ja konkreettinen eteneminen. Ensimmäisen

osan lopussa käydään läpi myös haastekisasta saatu palaute ja arvioidaan haastekisan onnistumisia ja kehittämistarpeita.

Raportin toinen osa koostuu nuorten kehittämistä ratkaisuehdotuksista. Nuorten tiimit nostivat kilpailutoissään esiin tärkeitä havaintoja ja viisaita ehdotuksia lastensuojelun kehittämiseen liittyen, joten ratkaisuehdotuksiin kannattaa tutustua huolella. Raportissa pääsevät ääneen haastekisaan osallistuneet yli 60 nuorta, joiden tuottamat ratkaisuehdotukset on koottu osaksi tätä raporttia. Sijaishuollon haastekisaan saatiin sijaishuollossa asuvista ja asuneista 11–28-vuotiaista nuorista sekä sijaisperheiden biologisista lapsista koostuvilta tiimeiltä yhteensä 17 ratkaisuehdotusta sijaishuoltoa koskeviin haasteisiin. Nuoret tuottivat ratkaisuehdotuksissaan uutta ja lastensuojelun kehittämistyön kannalta keskeistä kokemustietoa sekä konkreettisia ratkaisuehdotuksia, joiden avulla lastensuojelun sijaishuollon laatua on mahdollista vahvistaa.

Nuoret kokivat haastekisan itselleen mielekkääksi ja merkitykselliseksi tavaksi osallistua lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistyöhön. Haastekisa vahvisti nuorten osallisuuden kokemuksia niin omassa arjessa kuin laajemmin lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistyössä. Suurin osa nuorista arvioi haastekisan opettaneen heille uusia tietoja ja taitoja mm. lastensuojeluun, ongelmanratkaisuun ja tiimityöskentelyyn liittyen. Haastekisan aikaisen vuorovaikutuksen kautta nuoret kokivat tutustuneensa paremmin niin omien tiimiensä jäseniin kuin tiimien työskentelyssä mukana olleisiin aikuisiin sekä päässeensä jakamaan kokemuksiansa ja ajatuksiaan aiheista, joita he pitivät tärkeinä ja merkityksellisinä.

Raportin kolmas osa käsittelee ammattilaisille suunnattua haastetta lastensuojelun henkilöstön pysyvyydestä ja saatavuudesta sekä ammattilaisten kehittämistä ratkaisuehdotuksia. Kolmannessa osassa pohditaan myös haastekilpailujen mahdollisuuksia osana lastensuojelun kehittämistyötä tulevaisuudessa. Ammattilaisilta koostuvilta tiimeiltä saatiin kolme ratkaisuehdotusta. Haastekisan painopiste oli nuorten kanssa toteutettavassa osuudessa. Ammattilaisten kanssa toteutettu pienempi kokeilu haastekilpailujen soveltuvuudesta lastensuojelukontekstiin vahvisti kuitenkin näkemystä siitä, että ammattilaisten osaamisen tulee olla vahvasti mukana lastensuojelua koskevien haasteiden ratkaisuissa myös tulevaisuudessa.

Haastekilpailu toimi erittäin hyvin osallisuuden vahvistamisen keinona. Vaikka sijaishuollon haastekisassa syntyneen kokemustiedon ja tiimien tuottamien ratkaisuehdotusten vaikutuksia lastensuojeluun ja sen kehittämiseen pystytään arvioimaan vasta myöhemmässä vaiheessa, pelkästään haastekisaan osallistumisella näyttää olleen positiivisia vaikutuksia nuorten elämään.

osa

1

*Sijaishuollon
haastekisan toteutus*

1 Katsaus nuorten osallisuuteen lastensuojelussa

YK:n Lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa kaikkia sopimusvaltioita, mukaan lukien Suomea, varmistamaan lapsen oikeuksien toteutumisen. Lasten ja nuorten osallisuuden näkökulmasta keskeistä on yksi sopimuksen pääperiaatteista eli lasten ja nuorten mahdollisuus vaikuttaa omaan elämäänsä liittyviin päätöksiin. Tätä voidaan tarkastella niin lasten ja nuorten arjessa kuin yhteiskunnallisena asiana. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991).

Osallisuuden käsite on monimerkityksellinen ja -tulkintainen. Tässä raportissa osallisuutta jäsennetään osallisuutena omassa elämässä, osallisuutena vaikuttamisen prosesseissa ja osallisuutena yhteiseen hyvään (Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017; Westlund & Liukkonen 2020). Raportissa osallisuudesta puhuttaessa tarkoitetaan erityisesti osallisuutta vaikuttamisen prosesseissa eli nuorten osallisuuden vahvistamista osana erilaisia lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamisprosesseja. Yhtäältä osallisuudessa osana kehittämis- ja vaikuttamisprosesseja kyse on siis lapsen oikeuksista ja niiden toteutumisesta, toisaalta se voi olla myös kokemusasiantuntijatoimintaa. Tämän raportin tavoitteiden kannalta rajanveto oikeuksiin perustuvan osallisuuden ja omaehtoisen osallisuuden välillä ei ole kuitenkaan tarpeellista, vaan osallisuutta tarkastellaan ensisijaisesti osallisuutena lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamisprosesseissa.

Suomessa lastensuojelun sijaishuollossa asuvien ja asuneiden nuorten osallisuudesta vaikuttamisen prosesseissa on puhuttu enenevässä määrin 2010-luvun alkupuolelta saakka. Tietä tälle on raivattu Pesäpuu ry:ssä sekä Soccan Heikki Waris-instituutin ja Helsingin kaupungin yhteisessä kehittämishankkeessa (Barkman, Inkinen, Isoniemi & Vario 2017; Socca 2021).

1.1 Tarve nuorten äänen kuulemiselle

Vuonna 2021 lastensuojelun asiakkaana olevien ja olleiden nuorten osallisuus vaikuttamisen prosesseissa voi useilla mittareilla paremmin kuin koskaan aikaisemmin. Nuorten kokemuksista lastensuojeluun liittyen ollaan kiinnostuneita eri tasoilla, aina eduskunnasta ja muista valtion toimielimistä alkaen (esim. TrVM 5/2019 vp; TrVL 1/2021 vp). Tarve nuorten äänen kuulemiselle on tunnistettu ja tuotu osaksi lastensuojelun kehittämistä myös mm. Kansallisessa Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa jo vuodesta 2016 saakka (THL 2021a) sekä sosi-aali- ja terveysministeriön rahoittamissa lastensuojelun monialaisissa kehittämis-hankkeissa (STM 2020).

Tultaessa kansalliselta tasolta alueelliselle ja kuntakohtaiselle tasolle tarpeet ja toiveet nuorten osallisuudelle vahvistuvat entisestään. Nuoria toivotaan mukaan erilaisiin alueellisiin ja kuntakohtaisiin kehittämishankkeisiin, työpajoihin, seminaareihin, paneeleihin ja muihin vastaaviin tilaisuuksiin, erityisesti lastensuojeluun liittyvissä toiminnoissa, aina suunnittelusta toteutuksen kautta palveluiden toimivuuden arviointiin (Barkman ym. 2017; Leinonen 2019; Tampereen kaupunki 2021).

Nuoria toivotaan lisäksi aktiivisesti mukaan esimerkiksi tulevien sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten koulutuksiin ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa sekä ammattikouluissa (Osallisuuden Aika 2021; SOS-lapsikylä 2021).

Lastensuojelussa merkittävä osa palveluista on yksityisten palveluntuottajien tuottamia (Porko, Heino & Eriksson 2018). Palveluntuottajat ovat usein kiinnostuneita erityisesti omien palveluidensa laadusta ja kehittämisestä yhdessä nuorten kanssa. Nuoret osallistuvatkin aktiivisesti ja erilaisin tavoin myös näiden palveluiden kehittämiseen. (Esim. Kantola 2020).

Tarve nuorten osallisuudelle monenkirjavissa kehittämis- ja vaikuttamisprosesseissa onkin usein jo huomattavasti suurempaa, kuin sen varmistamiselle ja vahvistamiselle suunnatut resurssit.

1.2 Lastensuojelun kehittäjäryhmät

Lastensuojelussa nuorten osallisuus kehittämis- ja vaikuttamistyössä on rakentunut vahvasti nuorista ja ammattilaisista koostuvien kehittäjäryhmien kautta. Kehittäjäryhmien avulla on haluttu varmistaa lastensuojelun kehittämisestä ja vaikuttamisesta kiinnostuneiden nuorten mukaan pääseminen ja äänen kuuluminen, vaikka he eivät itse haluaisi toimia ryhmän ulkopuolella pitämällä puheenvuoroja tai osallistumalla muuten julkiseen toimintaan. Ryhmät mahdollistavat suuremman nuorten joukon osallisuuden, mikä vähentää myös yksittäisten nuorten tarvetta edustaa omilla kokemuksillaan koko viiteryhmäänsä. (Barkman ym. 2017).

Lastensuojelun kehittäjäryhmiä on kehitetty 2010-luvun alkupuolelta lähtien (Barkman ym. 2017; Socca 2021). 2020-luvulla tällaisia kehittäjäryhmiä löytyy jo ympäri Suomea, vaikka ne eivät katakaan vielä koko Suomea. Kehittäjäryhmät ovat organisoituneet hieman erilaisin tavoin, minkä johdosta niiden toiminta ja toimintamahdollisuudet vaihtelevat. Kehittäjäryhmät ovat organisoituneet järjestöjen (hanke)toiminnan kautta, kuntien tai alueellisten toimijoiden yhteyteen ja palveluntuottajälähtöisesti.

Järjestöjen ylläpitämien kehittäjäryhmien toiminta ja toimintamahdollisuudet ovat suhteellisen hyvät ja laajat, sillä toiminnalle on pääsääntöisesti resursoitu juuri sitä varten niin työntekijöitä kuin toiminnan edellyttämiä resursseja. (Pesäpuu 2021a; Veturointi 2021). Järjestöjen ylläpitämää kehittäjäryhmätoimintaa haastaa kuitenkin rahoituksen epävarmuus. Esimerkiksi mahdollinen samanaikaisesti toteutettava keskeisiin järjestötoimijoihin kohdistuva rahoitusleikkaus tarkoittaisi sitä, että enemmistö Suomessa toimivista kehittäjäryhmistä jouduttaisiin lakkauttamaan ja toimijakenttä kapeutuisi merkittävästi.

Kuntien ja alueellisten toimijoiden yhteyteen organisoituneet kehittäjäryhmät pysyvät toimimaan näiden tahojen antamin ehdoin. Kunta- ja alueellisilta toimijoilta saattaa puuttua toiminnalle määritelty budjetti. Käytännössä se saattaa tarkoittaa sitä, että siitä vastaavat työntekijät tekevät sitä oman työnsä lisänä tai hyvin pienellä panoksella eikä esimerkiksi omien tapahtumien tai vastaavien toteuttaminen ole mahdollista, koska siihen ei ole kohdennettu rahaa. Toiminnalle saattaa olla myös vahvasti ylhäältä johtotasolta määriteltyt tavoitteet ja sallitut toimenpiteet. Toisaalta kuntien ja alueellisten toimijoiden yhteyteen liittyvillä kehittäjäryhmillä on suora linja nuoriin, mahdollisuus päästä kehittämään suoraan toimintoja lähellä arjessa tehtävää työtä ja ne ovat kiinteä osa palveluita. (Esim. Pori 2021).

Palveluntuottajälähtöisissä nuorten kehittäjäryhmissä on suhteellisen paljon vaihtelua siinä, miten ne toimivat. On laajasti ja koko Suomen tasolla toimivia kehittäjäryhmiä, kuten SOS-kehittäjänuoret, jotka osallistuvat aktiivisesti hyvin monenlaiseen kehittämistoimintaan. Kehittämistoiminta kohdentuu omiin palveluihin, mutta siihen osallistutaan laajemminkin esimerkiksi puheenvuorojen, koulutusten ja muiden toimintojen kautta. (SOS-lapsikylä 2021). On myös vahvemmin palveluntuottajien omaa toimintaa kehittäviä ryhmiä, joiden fokus ei ole niinkään olla aktiivisena vaikuttajana alueellisesti tai kansallisesti, vaan ne keskittyvät omien palveluiden kehittämiseen (Avosylin 2021). Lisäksi on olemassa ryhmiä, jotka eivät välttämättä keskity koko organisaation toiminnan kehittämiseen, vaan pyrkivät ennemminkin vaikuttamaan omaan ympäristöönsä (Lumme 2019). Tärkeintä ryhmien toiminnan kannalta on, että ne toimivat kulloinkin niissä olevien nuorten kiinnostuksen, toiveiden ja tarpeiden mukaisesti. Esimerkiksi aikaisemmin oman toiminnan kehittämiseen keskittynyt Perhekuntoutuskeskus Lausteen ryhmä osallistui myös kansalliseen lastensuojelulain kehittämiseen, koska se kiinnosti nuoria (STM 2021b).

Kokonaisuudessaan palveluntuottajien kehittäjäryhmien toiminta ja toimintamahdollisuudet vaihtelevat keskenään osin niiden tavoitteiden mukaisesti. Joidenkin ryhmien toimintaa vedetään osana työntekijöiden muuta työtä pienimuotoisemmin ja toisilla ryhmillä on taas omia työntekijöitään vastaamassa kehittäjäryhmätoiminnasta.

Yhteistä kaikille lastensuojelun kehittäjäryhmille on osallisuus. Isolan ym. (2017) mukaan osallisuutta voidaan tarkastella osallisuutena omassa elämässä, osallisuutena vaikuttamisen prosesseissa ja osallisuutena yhteiseen hyvään. Kehittäjäryhmät ovat rakenteiltaan sellaisia, jossa ollaan ensisijaisesti vahvistamassa nuorten osallisuutta vaikuttamisen prosesseissa, mutta vähintään välillisesti yleisesti tavoitellaan myös osallisuutta omassa elämässä sekä yhteiseen hyvään paikallisesti.

1.3 Tarve nuorten osallisuuden tapojen monipuolistamiseen

Lastensuojelun kehittäjäryhmät ovat eittämättä yksi hyvä tapa organisoida ja toteuttaa nuorten osallisuutta vahvistavaa työskentelyä sekä varmistaa nuorten osallistumismahdollisuuksia erilaisiin vaikuttamisen prosesseihin. Yksinään kehittäjäryhmien avulla ei kuitenkaan pystytä vastaamaan lisääntyvään tarpeeseen saada nuoria mukaan lastensuojelun kehittämistyöhön eikä niillä voida myöskään kuitata lapsen oikeuksien sopimuksen tuottamaa velvoitetta lasten osallistumisoikeuksista. Kehittäjäryhmät ovat niistä kerätyn palautteen mukaan, niihin sitoutumisen näkökulmasta ja niiden niin nuorten elämään kuin esimerkiksi poliittiseen päätöksentekoon tuottamien positiivisten muutosten mukaan, hyviä ja vaikuttavia tapoja tukea nuorten osallisuutta (Pösö 2018; Härkönen, Junttila & Lyyra 2021). Kehittäjäryhmiin osallistuminen ei kuitenkaan ole kaikille nuorille mahdollista erilaisista elämäntilanteista johtuen, kaikkia nuoria toiminta ei kiinnosta, tai siitä ei ole saatu riittävän kiinnostavaa, tai sen takia, että omalla alueella kehittäjäryhmiä ei ole. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö myös näillä nuorilla voisi olla kiinnostusta, halua ja oikeus päästä osalliseksi erilaisiin lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamisprosesseihin. Uudenlaisia ja monipuolisia tapoja varmistaa ja tukea entistä laajemmin lastensuojelun piirissä olevien ja olleiden nuorten osallisuutta onkin kehitetty vakiintuneen kehittäjäryhmätoiminnan sekä muiden tapojen, kuten Nuorten Foorumien ja Nuorten Päivien rinnalle (Pesäpuu 2021b; Paasivirta 2020). Yksi näistä esimerkeistä on tässä raportissa kuvattava Sijaishuollon haastekisa.

2. Pesäpuun järjestämä Sijaishuollon haastekisa

Ajatus kokeilusta haastekilpailujen hyödyntämisestä osana lastensuojelun kehittämistyötä ja nuorten osallisuuden vahvistamista syntyi jo vuonna 2017, jolloin Suomessa järjestettiin useita haastekilpailuita (esim. Sitra 2021; Vuosisadan Rakentajat 2021). Lopulta haastekilpailua päästiin kokeilemaan käytännössä vuonna 2021 pandemian varjossa. Alun perin fyysisten kohtaamisten varaan suunniteltu haastekilpailu muutti lopulta muotoaan, ja se toteutettiin kokonaan verkossa.

Sijaishuollon haastekisaan ilmoittauduttiin tiimeissä vuoden 2020 marraskuun alussa, jonka jälkeen tiimit tapasivat toisensa ja kisan järjestäjät aloitustapaamisessa. Aloitustapaamisen jälkeen tiimejä tavattiin kolme kertaa heille suunnatuilla sparrauskerroilla. Tiimit luovuttivat lopulliset ratkaisuehdotuksensa haastekisan haasteisiin tammikuussa 2021 ja kisan voittajat julkistettiin sijaishuollon juhlapäivän webinaarissa 19.2.2021. (Kuva 1).

2.1. Tavoitteet

Sijaishuollon haastekisa alkoi samalla tavalla kuin useat muut kehittämisprosessit, eli tavoitteiden asettamisella. Tavoitteet on aina määritelty suhteessa havaittuihin tarpeisiin eli tässä tapauksessa tarpeeseen luoda uudenlaisia nuorten osallisuutta tukevia toimintatapoja sekä tuottaa ratkaisuehdotuksia lastensuojelua koskeviin haasteisiin. Lisäksi tavoitteiden määrittelyssä oli tärkeä tunnistaa haastekilpailuille ominaisia ja keskeisiä tekijöitä sekä sitä, miten näiden erilaisten tavoitteiden toteutumista voitaisiin mitata.

Sijaishuollon haastekisan lopulliset tavoitteet olivat:

1) Selvittää haastekilpailujen soveltuvuutta lastensuojeluun liittyvien haasteiden ratkaisemisessa yhdessä nuorten kanssa.

Haastekilpailut on todettu monen eri kohderyhmän kanssa toimivaksi tavaksi löytää ratkaisuja erilaisiin ongelmiin. Sijaishuollon haastekisassa haluttiin konkreettisen kokeilun kautta selvittää, miten haastekilpailu toimisi nuorten kohdalla lastensuojelun viitekehysessä.

2) Lisätä sijaishuollossa asuvien ja asuneiden nuorten, sijaisperheiden biologisten ja adoptoitujen lasten sekä sijoitettujen lasten kotiin jääneiden sisarusten osallisuuden kokemuksia

Haastekisan yhtenä tavoitteena oli löytää uusi keino vahvistaa lastensuojelun sijaishuollossa asuvien ja asuneiden nuorten, sijaisperheiden biologisten ja adoptoitujen lasten sekä sijoitettujen lasten kotiin jääneiden sisarusten osallisuutta.

SIJASHUOLLON HAASTEKISA

Haku auki
2.-16.11.

Haastekilpailun kick off +
tiimien 1. tapaaminen
21.11.

Ratkaisuehdotusten työs-
täminen ja tiimien sparraus
1.12-13.1.

Ratkaisuehdotukset tuomaristolle
19.1.

Voittajien julkistus
19.2.

3) Löytää ratkaisuehdotuksia annettuihin haasteisiin

Nuorilla on kyky tuottaa uudenlaisia ja innovatiivisia ratkaisuehdotuksia erilaisiin lastensuojelua ja sijaishuoltoa koskeviin haasteisiin. Aikuisten tulee löytää nuoria kiinnostavia ja innostavia tapoja saada nuoret mukaan etsimään ratkaisuja.

4) Lisätä nuorten tuottaman tiedon määrää lastensuojelua koskevista haasteista

Haastekisa suunniteltiin niin, että se tuottaisi nuorten omiin kokemuksiin ja näkemyksiin pohjaavaa tietoa annetuista haasteista sen lisäksi, että nuoret kehittelisivät näihin kokemuksiin ja ajatuksiin pohjaavia ratkaisuehdotuksia.

5) Tukea tiimejä ratkaisuehdotusten kehittälyssä

Haastekisasta vastaavien työntekijöiden osalta konkreettiseksi tavoitteeksi asetettiin se, että nuoria pystytettäisiin tukemaan parhaalla mahdollisella tavalla ratkaisuehdotusten kehittälyssä. Haastekisalle pyrittiin luomaan selkeä rakenne, viestimään ymmärrettävästi ja tarjoamaan konkreettisia neuvoja, jotka tukisivat nuorten ratkaisuehdotusten kehittälyä.

2.2 Haasteet ja niiden määrittely

Haastekilpailuille olennaista on haaste tai haasteet, joita ratkaistaan. Sijaishuollon haastekisa kohdentui selkeästi tiettyyn kokonaisuuteen eli lastensuojelun sijaishuoltoon, mikä osaltaan ohjasi haasteiden määrittelyä. Haastekisaa varten kysyttiin sosiaalisessa mediassa ihmisten ehdotuksia haasteista, joita heidän mielestään tulisi ratkaista osana sijaishuollon haastekisaa. Ehdotuksia erilaisista haasteista saatiin yli kolmekymmentä, jotka koottiin yhteen. Tämän jälkeen ehdotuksista karsittiin pois sellaisia, jotka eivät soveltuneet haastekisassa ratkaistaviksi.

Keskustelut ja työskentely ehdotusten äärellä jäljelle jääneistä haasteista johti lopulta neljän eri haasteen valintaan. Yhteistä näille haasteille oli se, että niihin koettiin olevan esitettävissä ratkaistuehdotuksia nuorten kokemuksiin ja näkemyksiin perustuen, ilman muodollista osaamista lastensuojelusta ja palvelujärjestelmästä tai jostakin hyvin tarkkaan rajatusta ongelmasta sekä siihen vaikuttavista tekijöistä. Osaltaan haasteiden määrittelyä ohjasi myös haastekisasta vastanneiden työntekijöiden tärkeänä pitämät asiat, jotka pohjasivat kokemuksiin yhdessä satojen nuorten kanssa työskentelystä. Lisäksi haluttiin valita sellaisia haasteita, joihin liittyen nuoret eivät välttämättä ole aikaisemmin päässeet ideoimaan ratkaisuja ja tuottamaan tietoa. Haasteiden valinnan ja niiden muotoilun jälkeen niistä käytiin vielä keskustelua yhdessä muutamien nuorten ja Pesäpuu ry:n muiden työntekijöiden kanssa.

Lopulliset haasteet haastekisassa olivat:

1) Miten voidaan vähentää nuorten päihteidenkäyttöä ja tukea nuoria kohti päihteettömyyttä sijaishuollossa ja sen jälkeen?

Nuorten kiireelliset sijoitukset lastensuojelun sijaishuoltoon ovat lisääntyneet viime vuosina (THL 2019). Yhtäältä osa nuorista on raittiimpia kuin koskaan aikaisemmin, mutta toisaalta pieni joukko nuorista käyttää entistä enemmän erilaisia päihteitä. Aikaisemmin nuorten kanssa työskennellessä, he ovat sanoneet, että ”päihteitä on helpompi saada kuin apua”. Lastensuojelussa kaivataankin nuorten mukaan entistä enemmän tietoa myös päihteisiin liittyen ja keinoja tukea nuoria kohti päihteettömyyttä. (Ersta & Nokireki 2018; Birzoi & Jussila 2020; Laine & Pietilä 2020).

Haasteen tavoitteena oli lisätä ymmärrystä aiheesta ja löytää nuorten mielestä toimivia keinoja tukea päihteettömään elämään sijaishuollossa ja sen jälkeen.

2) Miten voidaan vähentää nuorten hatkaamista ja toisaalta varmistaa nuorten turvallisuus hatkareissujen aikana?

Hatkaaminen eli sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jättäminen on monimuotoinen ilmiö. Suomessa aiheesta ei kuitenkaan ole juuri lainkaan tietoa ja erityisesti nuorten tuottama tieto aiheeseen liittyen puuttuu. Yhden vuoden aikana Suomessa on kirjattu yli 3 000 kappaletta luvattomia poissaoloja sijaishuoltopaikoista, kahden vuoden aikana alle 18-vuotiaiden lasten poissaolovuorokausia sijaishuollosta kertyi lähes 90 000 kappaletta. Nuoret ovat luvattomien poissaolojen aikana vaarassa. (Isoniemi 2019; Lehtonen & Télen 2013).

Haasteen tavoitteena oli lisätä ymmärrystä siitä, miksi nuoret mahdollisesti poistuvat luvatta sijaishuoltopaikoista, minkälaisin keinoin sitä voisi ennaltaehkäistä, ja miten nuorten turvallisuus voitaisiin varmistaa mahdollisten luvattomien poissaolojen aikana.

3) Miten lisätä nuorten tietoa lapsen oikeuksien sopimuksesta ja varmistaa niiden (oikeuksien) toteutuminen sijaishuollon arjessa?

Suomi on ratifioinut YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen vuonna 1991 ja se on saatettu lainsäädäntövoimaan. Lastensuojelun sijaishuollossa asuvien lasten ja nuorten kohtelu ei aina ole lapsen oikeuksien sopimuksen mukaista ja oikeudet eivät toteudu (Valvira 2019). Sijaishuollossa asuvien lasten ja nuorten tulee olla tietoisia omista oikeuksistaan, jotta he tietävät minkälainen kohtelu on oikein ja mikä ei.

Haasteen tavoitteena oli lisätä nuorten tietoa lapsen oikeuksien sopimuksesta, lisätä ymmärrystä siitä, miten nuoret kokevat oikeuksien toteutumisen ja saada ratkaisuehdotuksia siihen, miten lapsille ja nuorille voitaisiin viestiä lapsen oikeuksista ja varmistaa niiden toteutuminen sijaishuollon arjessa.

4) Miten saada aiheesta kiinnostuneet nuoret mukaan lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistoimintaan?

Aikaisemmin tässä raportissa on kuvattu joitakin keinoja, joiden kautta nuoret ovat osallisina lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistoiminnassa. Uudenlaisia keinoja ja ratkaisuja on kuitenkin tärkeää tutkia.

Haasteen tavoitteena oli saada nuorilta tietoa siitä, minkälainen lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistoiminta voisi olla heille mielekästä sekä uudenlaisia ratkaisuehdotuksia siitä, miten näitä voisi toteuttaa.

2.3 Ilmoittautuminen ja sen ehdot

Haastekisaan ilmoittautumisaika oli 2.-16.11.2020 ja kisaan ilmoittauduttiin 3–4 hengen tiimeinä. Ilmoittautumisen avaamisen jälkeen tulleiden muutamien kyselyjen pohjalta päädyttiin antamaan osallistumismahdollisuus myös muutamille tiimeille, joissa oli kaksi tai viisi jäsentä, jotta kaikki halukkaat pääsivät osallistumaan haastekisaan.

Mikäli tiimissä oli yksi tai useampi alle 18-vuotias osallistuja, tiimillä tuli lisäksi olla vähintään yksi täysi-ikäinen henkilö yhteyshenkilönä. Tämä yhteyshenkilö saattoi olla esimerkiksi lastensuojelulaitoksen ohjaaja, sijaisvanhempi, sijaissisarus, kehittäjäryhmän vetäjä tai vastaava.

Nuorille, joilla ei olisi välttämättä muuten ollut tiimiä, tarjottiin mahdollisuus etsiä tiimikavereita Auta Lasta ry:n Vetuointi-toiminnan, Osallisuuden Aika ry:n ja Pe-säpuu ry:n ylläpitämällä Nuorten Turvasatama Discord-serverillä. Serverillä nuoret pystyivät ilmoittamaan halukkuudestaan osallistua haastekisaan ja kiinnostuneista pystyttiin muodostamaan yksi tiimi.

2.4 Tuomaristo

Haastekilpailuissa voittajat valitsee itsenäinen tuomaristo, jonka toimintaa haastekilpailujen järjestäjät tukevat, mutta jonka jäsenet toimivat roolissaan puolueetomina aiheeseen ja alaan liittyvinä asiantuntijoina. Sijaishuollon haastekisan tuomaristoon kutsuttiin monipuolinen ja osaava asiantuntijoiden joukon. Tuomaristoon haluttiin laajaa osaamista ja erilaisista näkökulmista lastensuojelua, sijaishuoltoa, osallisuutta, sosiaalisia ongelmia ja niiden ratkaisemista sekä yhteiskunnallista päätöksentekoa tarkastelevia asiantuntijoita.

Tuomariston jäseninä sijaishuollon haastekisassa toimivat:

Emmi-Juulia Männistö - Emmi-Juulia on ollut lastensuojelun asiakkaana ison osan elämästään, toiminut kokemusasiantuntijana ja ollut mukana lastensuojelun kehittämisessä monipuolisesti. Emmi-Juulia on koulutukseltaan hallintotieteiden maisteri ja työskentelee lastenvalvojana.

Mari Hirvonen - Mari on työskennellyt kymmenen vuotta lastensuojelun parissa niin kriisivastaanotossa kuin vaativaa hoitoa tarvitsevien lasten sijaishuoltoyksikön esihenkilönä. Koulutukseltaan Mari on sosionomi (YAMK) ja hän työskentelee tällä hetkellä innovaatiotoiminnan parissa Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö It-lassa, jossa hän vastaa mm. haastelähtöisten innovaatiokilpailujen järjestämisestä.

Mari Väistö - Mari edistää työssään lasten ja nuorten osallisuutta Lastensuojelun Keskusliiton osallisuusasiantuntijana. Koulutukseltaan Mari on terveydenhoitaja ja terveystieteiden maisteri.

Mikael Malkamäki - Mikael on sijaisperheen biologinen lapsi eli sijaissisar. Hänen perheensä on toiminut pitkään niin lyhyt- ja pitkäaikaisena sijaisperheenä, lomakotina kuin tukiperheenä useille kymmenille lapsille. Mikael on koulutukseltaan hallintotieteiden maisteri ja työskentelee Suomen UNICEFissa Lapsiystävällinen kunta -mallin koordinaattorina.

Mirka Soinikoski - Mirka on kansanedustaja, anestesia lääkäri, kaupunginvaltuutettu ja maakuntavaltuutettu Hämeenlinnasta. Mirkalle tärkeää ovat mm. lapsen oikeudet ja hän on toiminut yli 10 vuotta tuki- ja sijaisperheen äitinä perehtyen lastensuojelun toimintamalleihin.

Senni Laine - Senni on koulutukseltaan sosiaalityöntekijä. Hän työskentelee Osaamista sijaishuoltoon -hankkeessa, jonka tavoitteena on kouluttaa sijaishuollossa työskenteleviä ammattilaisia.

2.5 Voittajien valinnan kriteerit

Haastekilpailuissa keskeistä on valita kriteerit, joiden perusteella tuomaristo valitsee voittajat. Kriteerien avulla haastekilpailujen järjestäjät pystyvät määrittelemään sitä, mihin suuntaan kilpailuihin osallistuvia tiimejä halutaan ohjata. Tuomaristo arvioi ja tekee päätöksen voittajista pohjautuen yhteisiin, alusta asti kaikkien osallistujien tiedossa oleviin ja selkeästi määriteltyihin kriteereihin. Kriteerit voivat olla keskenään samanarvoisia tai niissä voi olla erilaisia painotuksia. Haastekilpailun voittajat eivät siis aina välttämättä edusta objektiivisesti kaikkein parasta ratkaisua tai ratkaisuehdotusta, vaan ne edustavat tuomariston mielestä parhaiten kriteereihin sopivaa ratkaisua tai ratkaisuehdotusta.

Sijaishuollon haastekisassa kriteereitä oli kolme ja ne olivat kaikki keskenään samanarvoisia. Tuomaristo arvioi jokaisen tiimin lopullista kilpailutyötä näiden kriteerien pohjalta. Kriteerit olivat:

1) Ratkaisuehdotuksen käytännöllisyys

Ratkaisuehdotuksen käytännöllisyydellä tarkoitettiin sitä, että kehitelty ratkaisuehdotus olisi mahdollista toteuttaa ilman mittavia lakimuutoksia tai satojen miljoonien eurojen panostuksia. Ratkaisuehdotuksessa otettaisiin huomioon se, että se on mahdollista ottaa käyttöön osana lastensuojelussa tehtävää työtä.

2) Ratkaisuehdotuksen vaikuttavuus

Ratkaisuehdotuksen vaikuttavuudella tarkoitettiin sitä, että ratkaisuehdotus vastaa annettuun haasteeseen. Ratkaisuehdotuksessa oli perusteltu se, miksi ja miten sen ajatellaan hyödyttävän lastensuojelun sijaishuollossa asuvien lasten ja nuorten elämää tulevaisuudessa.

3) Ratkaisuehdotuksen kokonaisvaltaisuus

Ratkaisuehdotuksen kokonaisvaltaisuudella tarkoitettiin sitä, että ratkaisuehdotuksessa oli huomioitu eri näkökulmat. Ratkaisuehdotuksessa oli huomioitu se, mitä sen toteuttaminen ja toteutuminen vaatii lasten ja nuorten näkökulmasta, ammattilaisilta ja muilta ratkaisuehdotuksen kannalta merkittäviltä tahoilta.

2.6 Palkinnot

Haastekilpailuissa palkinnot toimivat kehittämisen motivaattorina. Palkinnot voivat vaihdella huomattavasti kilpailun luonteesta johtuen. Riippuen kilpailusta palkinnot voivat olla esimerkiksi mahdollisuuksia päästä kehittämään omaa ratkaisua edelleen eteenpäin tuetusti voiton jälkeen, ne voivat olla tutkimusrahoitusta, tukea toimivan mallin skaalaukseen tai suoria hyödykkeitä voittajille. Koko haastekilpailujen ajatus perustuu kilpailulle, jossa tulee olla myös palkinto, joka houkuttelee kehittämisen äärelle myös sellaisia toimijoita, jotka eivät välttämättä tavanomaisesti osallistuisi siihen.

Sijaishuollon haastekisan palkinnoiksi valikoitui voittajatiimin jäsenille uudet puhelimet, joiden myyntihinta olisi yli 500 euroa voittamisen ajankohtana. Huomattavalla pääpalkinnolla haluttiin yhtäältä nostaa esiin se, että nuorten ideoihin ja heidän panostukseensa kisaan liittyen uskottiin ja toisaalta haluttiin löytää nuoria houkutteleva ja mukaan motivoiva palkinto.

Pääpalkinnon lisäksi haastekisassa jaettiin kolme kunniainnointia. Maininnan lisäksi kunniainnoinnin saaneiden tiimien jäsenet saivat lahjakortit suorituksestaan.

Jokaiselle haastekisan työskentelyyn osallistuneelle nuorelle annettiin pieninä kiitoslahjoina lahjakortit. Kaikki osallistujat saivat lisäksi todistuksen osallistumisestaan haastekisaan. Kisan aikana koitettiin pitää esillä myös sitä seikkaa, että yhtenä palkintona nuoret pääsivät osallistumaan lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistyöhön ja että haastekisa mahdollisesti opettaa heille elämässä tarvittavia taitoja.

2.7 Sponsorit

Haastekilpailuissa voidaan tehdä yhteistyötä erilaisten sponsorien ja yhteistyökumppanien kanssa esimerkiksi palkintojen, mentoroinnin tai muun osalta. Sijaishuollon haastekisassa sponsorit tukivat nuorten osallistumista lahjoituksin, joilla pystyttiin saamaan kisaan huikeat palkinnot. Sijaishuollon haastekisan sponsoreina toimivat ICT-yritys Isoweli, tilitoimistoyritys Kunnollinen, sosiaalialan digitalisaation edistäjä Socfinder ja psykologipalvelu Poiju.

Isoweli on itsenäinen, vuonna 1999 perustettu ICT-alan yritys. Vuosien varrella työyhteisö on kasvanut yli 50 henkilön ammattitaitoiseksi tiimiksi. Isoweli tarjoaa asiakkaan tarpeiden mukaan räätälöityjä kokonaisratkaisuja vahvalla kokemuksella ja asiantuntemuksella. Yrityksen asiakkaisiin sisältyy paitsi usean kokoluokan yrityksiä ja yhdistyksiä, myös kuntia ja muita julkisia toimijoita. Isoweli ylläpitää yli sadan asiakkaan tuotantoympäristöjä. Lue lisää: www.isoweli.fi

Kunnollinen tarjoa niin aloittaville kuin kokeneemmillekin yrittäjille mahdollisimman yksinkertaisen tien toimivan taloushallinnon ja kirjanpidon järjestämiseen. Kunnollinen on kumppani, joka haluaa vapauttaa yrittäjän energian ja tarmon ydinosaamiseensa ja yrityksen saattamiseen kannattavalle kasvu-uralle. Lue lisää: www.kunnollinen.fi

Lastensuojelu on inhimillisesti ja yhteiskunnallisesti tärkeää työtä. Socfinder palveluhaku on työväline, joka helpottaa palveluiden löytämistä. Digitaalisen ratkaisun avulla näkee yhdellä silmäyksellä vapaat ja vapautumassa olevat avohuollon ja sijaishuollon palvelut, jolloin asiakkaalle jää enemmän aikaa. Lue lisää: www.socfinder.com

Psykologipalvelu Poiju on erikoistunut ostopalveluina tuotettaviin laadukkaisiin psykologipalveluihin. Poiju on tehnyt onnistuneesti yhteistyötä jo yli sadan kunnan ja palveluntarjoajan kanssa. Eniten Poijun kautta tehdään koulupsykologin työtä sekä muita lasten ja nuorten psykologipalveluita, mutta Poiju vastaa yhtä lailla myös esimerkiksi lastensuojelun, vammaispalveluiden ja aikuispsykiatrian tarpeisiin. Lue lisää: www.psykologipalvelupoiju.fi

3

Sijaishuollon haastekisan eteneminen

Tässä luvussa tarkastellaan konkreettisesti sitä, mitä sijaishuollon haastekisassa tehtiin. Haastekisaan ilmoittautui mukaan yhteensä 21 tiimiä ilmoittautumisen ollessa auki. Haastekisa eteni ilmoittautumisen jälkeen aloitustapaamiseen, jonka jälkeen marraskuun 2020 ja tammikuun 2021 välillä tiimeille järjestettiin kolme sparraustilaisuutta. Näissä tiimejä tuettiin omien ratkaisuehdotusten kehittämisessä ja tarjottiin konkreettisia välineitä työskentelyn tueksi.

3.1 Aloitustapaaminen

Kaikki haastekisasta julkaistu materiaali ennen aloitustapaamista oli koottu Pesäpuu ry:n nettisivuille. Monille osallistujille ei ollut vielä mukaan lähtiessä täysin selvää, mitä haastekisa tulisi tarkalleen ottaen pitämään sisällään. Aloitustapaamisessa haastekisan järjestäjät esittäytyivät tiimeille ja myös tiimit pääsivät esittytymään toisilleen sekä haastekisan järjestäjille. Tapaamisen alussa kuvattiin lyhyesti haastekilpailujen idea, minkä jälkeen syvennettiin sijaishuollon haastekisan kulkuun ja käytännönjärjestelyihin. Tämän jälkeen käytiin läpi yhteiset pelisäännöt, ratkaistavat haasteet, haastekisan tavoitteet, aikataulut, tuomariston roolin, voittajien valintakriteerit sekä palkinnot. Viestinnällisesti panostettiin myös sen selväksi tekemiseen, että nuorten ratkaisuehdotukset tulitaisiin tekemään julkisiksi ja niitä tulitaisiin viestimään laajasti eri yhteyksissä, jossa niillä olisi mahdollisuus oikeasti päästä osaksi lastensuojelussa tehtävää työtä.

Aloitustapaamisessa sovittiin lisäksi haastekisan julkisuuteen liittyvät asiat tiimien ja Pesäpuun osalta. Tiimeillä oli halutessaan lupa kertoa olevansa mukana haastekisassa ja yleisellä tasolla kuvailla ratkaisuehdotuksiaan tai niihin liittyviä ajatuksia. Tiimeillä ei sen sijaan ollut lupaa julkaista lopullisia lopputöitään tai tarkoituksellisesti lähestyä tuomariston jäseniä. Pesäpuulla oli mahdollisuus viestiä tiimeistä ja tiimien työskentelystä yleisellä tasolla sekä tuottaa haastekisasta raportti, johon kaikki tiimien ratkaisuehdotukset tulitaisiin kokoamaan. Pesäpuu sitoutui varmistamaan viestinnässään, että kenenkään osallistujan nimiä tai muita tunnistettavia tietoja ei jaeta eteenpäin.

Lisäksi tiimejä rohkaistiin heidän niin halutessaan kokoamaan oman tiimensä ympärille tukijoita, mentoreita ja sparraajia: kaikkea ei haastekisassa tarvinnut tehdä oman tiimin kesken, jos ei niin halunnut. Tiimejä myös kannustettiin olemaan matalalla kynnyksellä yhteydessä järjestäjiin missä tahansa haastekisaan liittyvässä asiassa.

Aloitustapaamisessa tiimit työskentelivät myös pienryhmissä suunnitellen kolmea erilaista juhlaa, jotka kietoutuivat yhteen sijaishuollon haastekisan kanssa. Ensimmäiseksi ryhmien toivottiin miettivän itselleen mieluisia tapoja juhlistaa haastekisan päättymistä, kun sen aika tulisi. Toiseksi ryhmien toivottiin pohtivan tapoja, joilla kaikki haastekisaan osallistuvat nuoret voisivat juhlia sen loppumista yhdes-

sä. Kolmanneksi ryhmien haluttiin miettivän keinoja, joilla he voisivat juhlistaa itseään 19.2.2021, joka oli sijaishuollon juhlapäivä ja päivä, jolloin haastekisan voittajat tulitisiin julkistamaan. Haastekisaan osallistuminen oli ponnistus, joka vaati jokaiselta osallistuneelta nuorelta työskentelyä sen eteen. Järjestäjät halusivat alusta saakka tukea nuoria siihen, että he tunnistaisivat oman panoksensa ja sen merkityksen riippumatta siitä, miten haastekisassa tulisi heidän osaltaan käymään. Jokaisen nuoren osallistumisen ja panos oli merkittävä, joten sitä tulisi juhlia.

3.2 Ensimmäinen sparrauskerta

Aloitustapaamisen jälkeen haastekisa eteni kohti ensimmäisiä sparrauskertoja. Jokaisella tiimillä oli mahdollisuus varata itselleen tunnin mittainen sparraushetki haastekisan järjestäjien kanssa. Tavoitteena oli tavata jokainen tiimi ja kuulla heidän tunnelmiaan kisaan liittyen sekä keskustella siitä, olivatko he jo saaneet valittua haasteen, jota halusivat lähteä ratkaisemaan. Tiimeille annettiin myös välineitä työskentelyn aloittamiseen. Suurin osa tiimeistä ja niiden jäsenistä osallistui jokaiselle sparrauskerralle.

Riippumatta ongelmasta tai haasteesta niitä ratkaistaan yleensä suhteellisen samanlaisella kaavalla. Ensin määritellään haaste, minkä jälkeen edetään erilaisten vaiheiden kautta arviointiin siitä, millaisia vaikutuksia on saatu aikaan tai arvioidaan saatavan aikaan, kun ratkaisuehdotus on käytössä. Sijaishuollon haastekisassa tiimien työskentelyä ohjasi hieman muokattuna Kuuden askeleen malli (The Six Step Problem Solving Model 2021). Malli etenee johdonmukaisesti: 1. määritellään haaste, 2. selvitetään haasteen juurisyys, 3. kehitellään erilaisia ratkaisuehdotuksia, 4. valitaan kehitellyistä ratkaisuehdotuksista paras, 5. kuvataan, miten ratkaisuehdotuksen toteuttaminen tapahtuisi käytännössä ja 6. arvioidaan, minkälaisia vaikutuksia ratkaisuehdotuksella voisi olla.

Ensimmäisellä sparrauskerralla jokaisen tiimin kanssa käytiin läpi malli ja kiinnitettiin erityistä huomiota siihen, miksi haasteen määrittely ja juurisyiden selvittäminen on tärkeää, sekä miten tämän voisi konkreettisesti toteuttaa. Tiimien tueksi haasteen määrittelyä varten annettiin eri lähteistä yhdistelty kysymyspatteristo, jolla he voisivat päästä lähemmäksi haasteen määrittelyä eli vastata kysymykseen, mikä se haaste on, jota he ovat ratkaisemassa. Kysymykset olivat: Mikä haaste on? Miten haaste näkyy lasten ja nuorten elämässä? Minkälaisia kokemuksia nuorilla on haasteesta? Keitä muita haaste koskettaa tai siihen liittyy lasten ja nuorten lisäksi? Mitä ajatuksia ja tunteita haasteeseen liittyy? Mitä mahdollisia seurauksia haasteesta on? Mitä arvoja, odotuksia, toiveita ja uskomuksia haasteeseen liittyy? Mitä muuta haasteesta tiedetään tai ei tiedetä?

Haasteiden juurisyiden selvittämiseksi eli siihen vastaamiseksi, miksi jotain tapahtuu, tiimeille annettiin työmenetelmäksi 5 whys -menetelmä (MindTools 2021). Menetelmän tavoitteena on päästä haasteen juurisyiden äärelle tehokkaasti ja nopeasti kysymällä ”miksi” viisi kertaa. Menetelmä on suhteellisen karkea, mutta toistamalla sen muutaman kerran on mahdollista hahmottaa, että haasteiden ja ongelmien taustalla piilee usein muitakin asioita. Esimerkiksi:

- *Miksi nuoret käyttävät päihteitä?*
- *Koska nuorilla on paha olla.*
- *Miksi nuorilla on paha olla?*
- *Koska nuoret eivät ole saaneet apua pahan olon käsittelyyn.*
- *Miksi nuoret eivät ole saaneet apua pahan olon käsittelyyn?*
- *Koska nuoret eivät luota ammattilaisiin, jotka voisivat auttaa heitä.*
- *Miksi nuoret eivät luota ammattilaisiin?*
- *Koska ammattilaiset eivät kuuntele nuoria.*
- *Miksi ammattilaiset eivät kuuntele nuoria?*
- *Koska ammattilaiset kokevat, että he tietävät asiat parhaiten. / Koska ammattilaiset eivät kerkeä pysähtymään kuuntelemaan.*

Ensimmäisen sparrauskerran lopuksi tiimejä kannustettiin eteenpäin, vastailtiin mahdollisiin kysymyksiin ja käytiin läpi haastekisan seuraavat askeleet eli seuraavien sparrauskertojen aikataulu sekä alustava sisältö.

3.3 Toinen sparrauskerta

Toiset sparraustilaisuudet aloitettiin jälleen kuulumisilla ja tiimien tilanteen läpikäymisellä. Lisäksi käytiin läpi lopputöiden rakenne. Tiimien tukemisessa edettiin erilaisten ratkaisuehdotusten kehittelyyn ja niiden pohjalta parhaan ratkaisuehdotuksen valintaan. Erilaisten ratkaisuehdotusten kehittelyn tavoitteena oli tuottaa mahdollisimman paljon erilaisia ratkaisuehdotuksia, joita yhdistelemällä tai joista valitsemalla löytyisi paras mahdollinen ratkaisuehdotus jatkotyöstämistä varten. Menetelmäksi erilaisten ratkaisuehdotusten kehittelyyn tarjottiin Brainstormingia. Tiimejä muistutettiin, että on tärkeää pitää mielessä aikaisemmin tehdyt haasteen määrittelyt ja juurisyiden selvittely. Lisäksi käytiin läpi, että brainstormauksen on tarkoitus olla nopeaa ideointia, jossa ei ole huonoja ideoita. Kaikki ehdotukset tulee kirjata ylös, muiden ideoita saa jatkojalostaa ja hauskanpito ideoinnissa on sallittua sekä siihen kannustetaan. Erityisesti tiimejä koitettiin ohjeistaa siitä, että brainstormauksen aikana ei keskusteltaisi ehdotuksista tai arvioitaisi niitä, vaan aika tälle tulisi myöhemmin.

Tiimien saatua yhteen niin monta ratkaisuehdotusta kuin mahdollista, oli aika siirtyä seuraavaan vaiheeseen. Tässä kohtaa tiimejä ohjeistettiin pysähtymään jokaisen ratkaisuehdotuksen kohdalla ja miettimään, vastaako se haasteen määrittelyyn ja juurisyihin, sekä olisiko erilaisia ratkaisuehdotuksia yhdistelemällä mahdollista luoda ehdotus, joka vastaisi juurisyiden ja oireiden ratkaisemiseksi kaikkein tehokkaimmin. Vielä tässäkin kohtaa tiimejä neuvottiin pitämään useimmat mahdollisuudet avoinna ja karsimaan vasta niitä, jotka eivät vastanneet haasteeseen ollenkaan.

Tiimejä muistutettiin siitä, että paras ratkaisuehdotus sijaishuollon haastekisaan ei välttämättä ole maailman paras tai ideaaliratkaisu haasteeseen, vaan paras tähän haastekisaan, ja tärkeä sellaisena. Tiimejä neuvottiin tekemään lopullinen valinta 'parhaan' ratkaisuehdotuksen valinnasta haastekisan kriteerejä hyödyntäen. Tiimeille laadittiin kriteereitä varten kysymykset, joiden avulla tiimit pystyivät arvioimaan omia ratkaisuehdotuksiaan: Tarvitaanko ratkaisuehdotuksen toteuttamiseen mittavia lakimuutoksia, kymmeniä tai satoja miljoonia euroja rahaa? Onko ratkaisuehdotus mahdollista ottaa käyttöön lastensuojelussa tehtävässä työssä? Vastaako ratkaisuehdotus haasteeseen? Hyödyttääkö ratkaisuehdotus toteutuessaan sijaishuollossa asuvia lapsia ja nuoria tulevaisuudessa? Onko ratkaisuehdotuksessa huomioitu se, mitä sen toteutuminen vaatii lapsilta, nuorilta, työntekijöiltä, vanhemmilta ja muilta sen kannalta olennaisilta henkilöiltä?

Kun tiimit olivat löytäneet mielestään parhaan ratkaisuehdotuksen haasteeseen, työmenetelmäksi sen tarkempaa tarkastelua varten ehdotettiin Starbursting-menetelmää (Designorate 2021). Starburstingissa potentiaalinen ratkaisuehdotus asetetaan kuusisakaraisen tähden keskellä. Sakarien kärkiin tulee kysymykset kuka, mitä, missä, milloin, miksi ja miten. Sen sijaan, että lähdettäisiin heti vastaamaan esitettyihin kysymyksiin tiimien tuli miettiä jokaiseen tähden kärkeen vähintään kolme kysymystä. Esimerkiksi: Kuka maksaa ratkaisuehdotuksen toteuttamisen? Kuka hyötyy, jos se otetaan käyttöön? Kuka voi toteuttaa ratkaisuehdotuksen? Vasta siinä vaiheessa, kun jokaisessa tähdenkärjessä oli vähintään kolme, haasteen kannalta keskeistä kysymystä, niihin tuli vastata. Starburstingin tavoitteena oli auttaa tiimejä tarkastelemaan ratkaisuehdotustaan eri näkökulmista ja syventämään sen kuvaamiseen tarvittavaa tietoa sekä ajatuksia.

Toisen sparrauskerran päätteeksi tiimeiltä varmistettiin jälleen, että ohjeistukset olivat selvät, vastattiin mahdollisiin kysymyksiin ja käytiin läpi seuraavat askeleet sekä niiden sisältö.

3.4 Kolmas sparrauskerta

Kolmannet ja viimeiset haastekisan sparraukset erosivat kahdesta aikaisemmasta toteutuksestaan ja sisällöltään. Ensimmäisissä kahdessa sparrauksessa tavattiin tiimejä aina tiimikohtaisesti ja tavoitteena oli tukea ratkaisuehdotusten kehittelyä askel askeleelta. Kolmansissa sparraustilaisuuksissa sen sijaan tiimien sparraajina toimivat muut tiimit. Tammikuussa 2021 tiimejä tavattiin kolmena iltana 4–8 tiimin kesken kolmansissa sparrauksissa.

Yhteisen aloituksen jälkeen jokainen tiimi esitteli muille paikallaolijoille tiimin nimen, sen jäsenet, haasteen, jota tiimi oli ratkaisemassa ja oman ratkaisuehdotuksensa tiiviisti. Lisäksi tiimeiltä kysyttiin, miten he aikovat juhlia haastekisan lopputyön palauttamista ja sitoutumista työskentelyyn, jotta se ei unohtuisi keneltäkään. Jokaisen tiimin esittelyn jälkeen muilla oli mahdollisuus kommentoida esitettyä ratkaisuehdotusta. Kommentoijia kannustettiin kommentoimaan esimerkiksi esitetyn ratkaisuehdotuksen suhdetta haastekisan kriteereihin, mitä hyvää he näkivät ratkaisuehdotuksissa ja miltä tiimin juhlasuunnitelmat kuulostivat. Lisäksi kommentteja toivottiin mahdollisista epäselvistä asioista, sillä samat seikat saattaisivat mietityttää myös tuomariston jäseniä.

Viimeisissä sparrauksissa käytiin vielä yhteisesti läpi haastekisan kriteerit, joiden pohjalta tuomaristo tulisi arvioimaan lopputöitä. Lisäksi muistutettiin nuoria erilaisista palkinnoista sekä kiitoksista, joita he tulisivat saamaan haastekisaan osallistumisesta ja lopputöiden palauttamisesta tai mahdollisesti voittaessaan koko kilpailun. Koronavirustilanteen takia haastekisan loppumista ei pystytty juhlimaan yhteisesti, mistä kerrottiin sparrauksissa. Sen sijaan kaikille haastekisaan osallistuneille nuorille luvattiin toimittaa ruokalahjakortit, jotka mahdollistivat herkuttelun haastekisan päättymisen jälkeen. Lopuksi käytiin vielä läpi viimeiset askeleet haastekisan etenemisessä tiimien osalta ja kerrottiin Pesäpuun roolista voittajien julkistamisen jälkeen, mihin kuului mm. tämän raportin toimittaminen.

3.5 Lopputyöt

Haastekilpailuihin osallistumisella on löydetty lukuisia hyötyjä (Toivonen, Nordbäck & Takala 2018; Mitchell, Nes, Sahil, Goldhammer & Anderson 2014). Ne mm. saavat mukaan uudenlaisia osallistujia ja synnyttävät erilaisia innovaatiota, tiimit ja niiden jäsenet oppivat uusia taitoja sekä tekevät innovaatio- ja kehittämis-työstä demokraattisempaa. Sijaishuollon haastekisassa nämä samat hyödyt olivat nähtävissä. Oppimisen ja muiden hyötyjen lisäksi haastekilpailuissa on kuitenkin merkittävä rooli lopullisella tuotoksella, jonka perusteella tuomaristo arvioi ratkaisuehdotusta suhteessa asetettuihin kriteereihin. Sijaishuollon haastekisassa jokai-

nen tiimi tuotti lopputyön, joka jakaantui kolmeen osaan: yhteenveto, kilpailutyö ja ratkaisu. Lopputyössä mallia otettiin Sitran Ratkaisu 100 haastekilpailusta (Sitra 2021). Tässä luvussa tarkastellaan tarkemmin lopputöiden ohjeistusta.

Yhteenveto

Sijaishuollon haastekisan lopputyön ensimmäisen osion tavoitteena oli kertoa lukijalle lyhyesti (2000 merkillä), mistä tiimin ratkaisuehdotuksessa on kyse. Yhteenvedon tuli olla linjassa varsinaisen kilpailutyön kanssa.

Yhteenvedosta oli löydyttävä tiimin tuottaman ratkaisuehdotuksen nimi, ratkaisuehdotus kuvattuna muutamalla lauseella, haaste, jota tiimi oli ratkaisemassa ja ratkaisuehdotuksen keskeisimmät kohderyhmät. Lisäksi tiimien tuli kuvata, min-kälaisia vaikutuksia tiimit ajattelivat ratkaisuehdotuksen käyttöön ottamisella tai toteuttamisella mahdollisesti olevan.

Yhteenvedon tekemisen tavoitteena oli yhtäältä laittaa tiimit jäsentämään ja tiivistämään ideansa hallittavaan kokonaisuuteen ja toisaalta helpottaa tuomariston työskentelyä, jotta arviointiprosessissa heillä olisi käytettävissään tiiviit kuvaukset tiimien ratkaisuehdotuksista työskentelynsä tukena.

Kilpailutyö

Kilpailutyö oli haastekisan varsinainen tuotos. Haastekisassa tuotetut kilpailutyöt on koottu myös tähän julkaisun toiseen osaan siinä muodossa, kun tiimit ne toimittivat. Kilpailutyön tavoitteena oli koota samaan kokonaisuuteen koko haastekisan aikana käyty prosessi ja kuvata mahdollisimman tarkasti nuorten tiimien ratkaisuehdotukset. Kilpailutyö ei saanut laajuudeltaan ylittää yli kuutta A4-sivua ja siinä sai olla mukana kuvia tai muita havainnollistavia elementtejä. Kilpailutyöstä tuli näkyä haasteen määrittely ja haasteen taustalla vaikuttavat juurisyyt, tiimin konkreettinen ratkaisuehdotus sekä tiimin kuvaus haluamastaan tavoitetilasta. Lisäksi tiimiä pyydettiin kertomaan, mitä tiimin jäsenet oppivat kilpailusta.

Tiimien työmäärän kohtuullisena pitämiseksi kilpailutyön kuvaus haasteen määrittelystä noudatti samaa ohjeistusta, jonka pohjalta tiimit olivat jo työskennelleet sekä ohjeiden mukaan kirjanneet pohdintojaan ja keskustelujaan haastekisan alusta saakka. Käytännössä kuvaus haasteen määrittelystä oli siis vastaukset kysymyksiin, joita nuoret olivat miettineet jo ensimmäisen sparraustilaisuuden aikana ja jälkeen. Näiden kysymysten vastausten lisäksi tiimit esittivät vastaukset 5 why-mallin mukaisesti miksi-kysymyksiin eli kuvasivat havaintojaan haasteiden taustalla vaikuttavista syistä.

Kilpailutyön toisessa osassa tiimien tuli kuvata konkreettinen ratkaisuehdotuksensa vastaamalla kysymyksiin, jotka alkoivat seuraavilla sanoilla: miten, kuka, mitä, miksi, missä ja milloin. Tiimit olivat keksineet näihin kysymyssanoihin liittyviä kysymyksiä ja niiden vastauksia sekä kirjanneet niitä ylös haastekisan aikaisemmassa vaiheessa Starbursting-menetelmän avulla.

Kilpailutyön kolmannessa osiossa tiimit kuvasivat haluamansa tavoitetilän. Tavoitetilalla tarkoitettiin tiimin omaa visiota siitä, mikä muuttuu, kun heidän ratkaisuehdotuksensa otetaan käyttöön, ja mitä silloin tapahtuu?

Kilpailutyön viimeisessä osiossa tiimin jäsenet kuvasivat vapaasti asioita, joita olivat kisan aikana oppineet. Ohjeistuksena tiimeille annettiin kysymyksiä, joiden kautta heidän oli mahdollista lähestyä tätä osiota. Näitä kysymyksiä olivat: Mitä haastekisaan osallistuminen antoi? Mitä opitte? Mitä jäi selvittämättä? Mitä pitää vielä oppia tai tutkia haasteeseen tai ratkaisuehdotukseen liittyen? Lisäksi tiimeillä oli mahdollisuus kirjata ylös vapaasti omia fiiliksiään ja ajatuksiaan kisasta.

Ratkaisu

Lopputyön viimeisessä osassa tiimeillä oli mahdollisuus esitellä oma ratkaisuehdotuksensa siinä muodossa, jossa he sen halusivat esittää ja kokivat, että ratkaisuehdotus olisi parhaimmillaan. Kuvauksen formaatti ja muoto oli vapaa. Ehtona oli kuitenkin, että aineiston tulisi olla digitaalisessa muodossa, jossa se välitettäisiin tuomaristolle. Lisäksi vapaamuotoiseen ratkaisuehdotuksen kuvaukseen tutustumiseen ei saisi mennä yli viittä minuuttia aikaa, jotta tuomariston työmäärä ei kasvaisi kohtuuttomasti. Ratkaisuehdotuksen esitys tässä muodossa sai olla esimerkiksi sitä konkretisoiva PowerPoint-esitys, äänitiedosto, kuvasarja, juliste tai poster. Ratkaisu esittämiseen ei asetettu tarkempia kriteereitä, jotta nuoret saivat käyttää luovuuttaan ratkaisujen esittelyssä. Tiimien ratkaisuja hyödynnetään osana vuoden 2021 syksyllä haastekisaan liittyvää viestinnällistä kokonaisuutta.

4 Tuomariston työskentely ja voittajien valinta

Tuomaristolla on haastekilpailuissa keskeinen rooli ja valta, sillä he päättävät voittajista ja sijaishuollon haastekisan tapauksessa lisäksi kunniainmaininnan saajista. Sijaishuollon haastekisassa tuomaristo arvioi ratkaisuehdotuksia ennalta asetettujen kriteerien avulla eli arvioiden ratkaisuehdotuksen käytännöllisyyttä, vaikuttavuutta ja kokonaisvaltaisuutta. Kriteerit olivat keskenään samanarvoisia ja jokainen tuomariston jäsen tarkasteli niitä omasta näkökulmastaan käsin. Tuomaristo arvioi sekä nuorten että ammattilaisten tuottamat ratkaisuehdotukset samoilla kriteereillä. Kilpailutyöt arvioitiin nimettöminä eli niistä ei käynyt ilmi, ketkä olivat kilpailutöiden takana. Tässä luvussa avataan tuomariston työskentelyä ja esitellään voittajatiimit sekä tiimit, jotka saivat kunniainmaininnan ratkaisuehdotuksestaan.

4.1 Tuomariston työskentely

Tuomariston toivottiin perehtyvän huolellisesti kaikkien haastekisassa mukana olleiden tiimien tuottamaan materiaaliin. Haastekisassa oli tärkeää, että sen avulla saatiin esiin nuorten kokemuksia ja näkemyksiä itse haasteista. Lisäksi haasteiden luonteen ymmärtäminen ja määrittely oli tärkeä osa ratkaisuehdotusten kehittäjäniä niin haastekisassa, kuin minkä tahansa haasteen tai ongelman kohdalla. Tuomariston tehtävänä ei kuitenkaan ollut arvioida ja arvottaa tiimien tuottamia haasteiden määrittelyä, sillä niiden toivottiin perustuvan ensisijaisesti osallistujien subjektiivisiin kokemuksiin.

Haastekisassa siis arvioitiin tiimien tuottamia ratkaisuehdotuksia, jotka olivat luonnollisesti jossain määrin linkittyneitä tiimien tekemään haasteen määrittelyyn ja juurisyyanalyysiin sekä kuvauksiin niistä. Tavoitteena oli kuitenkin se, että tuomaristo kiinnittäisi huomion nimenomaan ratkaisuehdotuksiin. Tuomariston jäseniä muistutettiin myös siitä, että haastekisan järjestämisestä vastuussa olleiden työntekijöiden rooli oli tukea tuomariston työskentelyä eikä osallistua tai vaikuttaa arviointi- ja päätöksentekoprosessiin. Tuomaristoa ohjeistettiin kertomaan kisan järjestäjille heti, mikäli heille syntyisi tunne, että järjestäjät pyrkisivät vaikuttamaan näihin prosesseihin.

Tuomaristolla oli hieman yli viikon ajan aikaa tutustua kaikkiin tiimien tekemiin lopputöihin itsenäisesti. Tämän jälkeen tuomaristolta toivottiin heidän omat ehdotuksensa kunniainmainintojen saajiksi ja voittajaksi. Tuomariston jäsenet palauttivat omat ehdotuksensa ja omat henkilökohtaiset palautteensa jokaisesta lopputyöstä haastekisan järjestäjille päivää ennen tuomariston kokoontumista. Tuomariston ehdotusten pohjalta koostettiin listaus kaikista ehdotetuista voittajista ja kunniainmaininnan saajista, joka toimi pohjana tuomariston työskentelylle heidän tapaamisessaan.

Tuomariston jäsenet tapasivat kahdessa erillisessä tapaamisessa, koska kaikille ei saatu yhteistä aikaa sopimaan. Tuomaristo pääsi kuitenkin suhteellisen helposti yhteiseen ymmärrykseen voittajista ja kunniamainintojen saajista, sillä tuomariston jäsenten henkilökohtaiset ehdotukset olivat lähtökohtaisesti melko samansuuntaisia. Kaikki alkuperäiset ehdotukset eivät kuitenkaan saaneet kunniamainintoja tai voittaneet, sillä jonkin verran eriäviäkin näkemyksiä oli. Yhteinen ymmärrys rakentui kuitenkin lopulta avoimessa dialogissa, jossa eri ratkaisuehdotuksia ja niiden sijoittumista kokonaisuuteen tarkasteltiin suhteessa haastekisan kriteereihin. Kokonaisuudessaan tuomaristo, kuten järjestäjätkin, olisivat mielellään palkinneet kaikki tiimit, mutta se ei ollut mahdollista.

4.2 Voittajat ja kunniamainintojen saajat

Sekä nuorten että ammattilaisten tiimit tekivät upeaa työtä ratkaisuehdotusten kehittämisessä. Kisan järjestäjät ja tuomariston jäsenet olivat vaikuttuneita kaikista ratkaisuehdotuksista ja tiimien työskentelystä. Jokaisen tiimin ehdotus sai hyvää palautetta. Tuomaristo arvosti haastekisassa ja kaikkien tiimien lopputöissä mm. seuraavia asioita: tiimit olivat tarkastelleet haasteita kattavasti erilaisista näkökulmista, tiimien yhteinen keskustelu ja yhdessä tekeminen näkyi heidän ratkaisuehdotuksissaan ja lopputöissä, tiimien tuottamista ratkaisuehdotuksista ja lopputöistä olisi opittavaa koko lastensuojelukentällä, ja tiimien töistä näkyi se, että niihin oli käytetty aikaa ja työskentelyyn panostettu. Jokainen ratkaisuehdotus nostaakin esiin tärkeitä havaintoja haasteista ja niistä näkyy innovatiivisuus ratkaisujen pohdinnassa.

Seuraavaksi esitellään nuorten ja ammattilaisten ratkaisuehdotusten voittajat sekä kunniamainintojen saajat. Tämän lisäksi suositellaan myös lämpimästi tutustumista kaikkiin ratkaisuehdotuksiin tarkemmin. Kaikkien tiimien kilpailutyöt ovat koottu raportin toiseen ja kolmanteen osaan.

Sijaishuollon haastekisan nuorten osion voittajaksi valittiin Ryhmärämä-tiimin ratkaisuehdotus, sillä heidän innovaationsa ”Oikea ote – valtakunnallinen hatka-opas” vakuutti tuomariston jäsenet. Tiimin ratkaisuehdotuksen taustalla oli omiin kokemuksiin liittyvät havainnot siitä, että nuoret pyrkivät hatkaamisella täyttämään erilaisia tarpeita. Tiimin opas pohjautuukin sille ajatukselle, että vastaamalla näihin tarpeisiin hatkaamista pystyttäisiin tehokkaasti ennaltaehkäisemään. Suunnitellun oppaan ensimmäinen osa keskittyy ennaltaehkäisyn teemoihin osallisuuden, itsenäisyyden, konkretian, empatian ja aitouden kautta (OIKEA). Kaikkea hatkaamista ei pystytä koskaan ennaltaehkäisemään, mutta hatkaamisen aikaisia vaaroja voidaan vähentää tukemalla nuorten osallisuutta, tiedottamisella ja edistämällä nuorten hyvinvointia hatkaamisen jälkeen (OTE). Tämä ammattilaisille suunnattu opas saatiin lähes valmiiksi jo haastekisan aikana.

Tiimin jäsenet itse kuvaavat omaa ratkaisuehdotustaan ja haastekisaan osallistumisesta seuraavasti:

"Kisaan osallistuminen oli meidän tiimillemme mahtava, osittain rankkakin, mutta ennen kaikkea palkitseva kokemus. Kilpailun myötä avautui mahdollisuus tuoda meidän kokemuksiimme perustuvia havaintoja ja kehittämis ehdotuksia esiin. Nyt näistä ideoista oltiin oikeasti kiinnostuneita ja niitä kuultiin. Se oli meille äärimmäisen tärkeä kokemus, erityisesti, kun osalla aiempi kokemus lastensuojelusta oli, ettei omaa ääntä ole aina helppoa saada kuulluksi. Ajatus kuulluksi tulemisesta oli myös ratkaisuehdotuksemme pääajatus; auttaa ammattilaisia kuulemaan ja ymmärtämään, mitä nuori tarvitsee. Tätä kuulemista ja ymmärrystä ei voi syntyä, ellei nuorelta kysytä."

Kisan voitto tarkoitti meille ennen kaikkea sitä, että meidän ideamme otettiin vastaan ja ajatuksiimme pidettiin toteuttamiskelpoisena ja hyvänä. Lastensuojelun kehittäminen on meille kaikille sydämen asia, ja tämä halu vain vahvistui tämän kisan myötä. Tavoitteemme on, että kehittämistyömme jatkuu vielä pitkään tämän kisan jälkeen."

Sijaishuollon haastekisassa valittiin voittaja myös ammattilaisista koostuneiden tiimien ratkaisuehdotuksista. Voittajaksi valittiin Valvontatiimin ehdotus. Tiimin kokonaisvaltaisessa ratkaisuehdotuksessa esitetään maakunnallista sijaishuollon kehittämiskokonaisuutta, jossa arjen toimintaan kytketään monialaisia tukirakenteita, kokemusasiantuntijatietoa ja asiakasprosesseja selkeytetään. Ratkaisuehdotuksessa muutostyön tavoitteena on rakentaa sijaishuoltoon työyhteisöjä, joissa työntekijät kokevat työnsä mielekkäinä ja vaihtuvuus on pientä.

Ammattilaisten voittajatiimin jäsenet kiteyttivät ajatuksensa haastekisasta seuraavasti:

"On hienoa, että sijaishuollon haasteita halutaan ratkoa moniäänisesti ja että myös ammattilaisia kannustettiin jättämään ehdotuksia haastekisaan. Näemme käytännössä sekä sijoitustyöskentelyissä, että lastensuojelupalvelujen valvonnassa, minikälaisia katkoksia ja riskejä sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus aiheuttaa turvallisuudelle sijaishuollolle. Innovoiva keskustelu oli sekä antoisaa että työlästä. Valvontatiimiin kuului yhteensä kolme jäsentä kahdesta eri kaupungista, etäyhteyksin toteutuneet keskustelut antoivat meille myös vertaistukea, ja vaivannäöstä koituu ainakin jälkikäteisiä tyytyväisyyden tunteita."

Nuorten tiimien ratkaisuehdotuksista valittiin vielä kolme kunniamaininnan saajaa. Kunniamaininnat ratkaisuehdotuksistaan saivat Kompassi, Satanuoret ja Team Harju. Kompassin ratkaisuehdotuksessa esitettiin valmis malli nuorten tukemiseksi irti päihteiden käytöstä yhdessä monialaisen toimijajoukon kanssa, jossa olisi

mukana myös kokemusasiantuntijat. Satanuoret esittivät ratkaisuehdotuksessaan lastensuojelun työntekijöille suoritettavaksi lapsen oikeuksien passia, joka tulisi uusia tietyin väliajoin. Team Harjun ehdotuksessa yhdistyivät valtakunnallinen päihdetoimija ja heidän kokemusasiantuntijansa yhdessä lastensuojelulaitoksissa tehtävään työhön.

5 Arviointi - miten sijaishuollon haastekisa onnistui?

Sijaishuollon haastekisan järjestäjät arvioivat prosessin onnistumisia ja kehittämiskohteita jatkuvasti koko sen keston ajan. Arvioinnin tavoitteena oli lisätä ymmärrystä sijaishuollon haastekisan prosessista sen järjestämisen ja tavoitteiden saavuttamisen näkökulmista. Arviointia käytiin järjestäjien kesken eri prosessin vaiheiden aikana ja arviointihuomioita koostettiin yhteiseen listaukseen. Osin tehdyt huomiot ja arviot kehittämiskohteista sekä onnistumisista olivat samoja, joita niin nuoret, heidän tukenaan olleet aikuiset kuin tuomariston jäsenetkin nostivat esiin omista palautteistaan.

Sijaishuollon haastekisan voidaan yleisesti todeta onnistuneen useilta osin yli odotusten. Haastekisan tavoitteina oli selvittää haastekilpailujen soveltuvuutta lastensuojeluun liittyvien haasteiden ratkaisemissa yhdessä nuorten kanssa, lisätä sijaishuollossa asuvien ja asuneiden nuorten, sijaisperheiden biologisten ja adoptoitujen lasten sekä sijoitettujen lasten kotiin jääneiden sisarusten osallisuuden kokemuksia, löytää ratkaisuehdotuksia annettuihin haasteisiin, lisätä nuorten tuottaman tiedon määrää lastensuojelua koskevista haasteista ja tukea tiimejä ratkaisuehdotusten kehittämisessä. Haastekisa onnistui saavuttamaan, ja useilta osin ylittämään, kaikki edellä kuvatut tavoitteet.

Haastekilpailut soveltuvat hyvin myös nuorten kanssa tehtävään erilaisten haasteiden ratkaisemiseen. Haastekilpailujen hyötyjinä olivat niin siihen osallistuneet nuoret kuin heitä tukeneet ammattilaiset ja kaikki lastensuojelun kehittämisestä kiinnostuneet ihmiset, kun nuorten ratkaisuehdotukset saadaan julkiseksi ja niitä voidaan edistää. Se, miten nuorten tuottama tieto ja ratkaisuehdotukset lopulta muokkaavat lastensuojelua, jää myöhemmin arvioitavaksi.

Kilpailun kautta mukaan lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistyöhön saatiin sellaisia nuoria, jotka eivät ole aikaisemmin osallistuneet vastaavaan toimintaan. Haastekilpailun kautta osalliseksi lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistyötä pääsi yli 60 nuorta, joiden maantieteellinen sijainti, iät sekä kokemukset lastensuojelusta, sijaishuollosta ja sijaishuoltopaikoista vaihtelivat.

Haastekilpailun avulla saatiin nuorten tuottamaa tietoa lastensuojelua koskevista ajankohtaisista haasteista, joista vastaavaa kokemustietoa ei ole aikaisemmin ollut saatavilla. Arvokkaan tiedon lisäksi nuorten tiimien tekemät ratkaisuehdotukset haasteisiin vievät osaltaan lastensuojelun ja sijaishuollon kehittämistyötä eteenpäin. Lopullisia ratkaisuehdotuksia saatiin yli kolminkertainen määrä alkuperäistä tavoitetta enemmän ja haastekisaan osallistui kolme kertaa tavoiteltua enemmän nuoria sen alusta loppuun saakka.

Pesäpuu ry:n työntekijät onnistuivat palautteen perusteella tukemaan tiimejä ratkaisuehdotusten kehittämisessä vähintään kohtuullisella tavalla. Ratkaisuehdotuksiin sisältyy niin haasteiden määrittelyä ja tietoa niiden juurisyistä kuin uudenlaisia ja innovatiivisia tulokulmia haasteiden ratkaisemiseksi.

Haastekisan arvioinnille ei valitettavasti asetettu mittareita, joiden avulla tavoitteiden saavuttamista olisi voitu vielä tarkemmin mitata. Haastekisaan osallistuneilta nuorilta, heitä tukeneilta ammattilaisilta ja tuomaristolta kerätyn palautteen sekä järjestäjien omien arvioiden pohjalta voidaan kuitenkin todeta, että kokonaisuuden kannalta haastekisa oli onnistunut.

5.1 Haastekisan onnistuminen palautteiden valossa

Haastekisan tavoitteiden toteutumisen arviointia varten kerättiin haastekisaan osallistuneilta nuorilta, nuorten tiimien toimintaa tukeneilta aikuisilta sekä tuomaristolta palautetta. Nuoret vastasivat haastekisan aikana kahteen kyselyyn, joista toinen lähetettiin nuorille heti ilmoittautumisen jälkeen ja toinen lopputöiden palauttamisen jälkeen. Lisäksi nuorilta saatiin palautetta haastekisan aikana sparrauskerroilla, joita järjestettiin kisan aikana kolme kertaa. Suurin osa tiimeistä osallistui jokaiseen sparrauskertaan. Koska nuorten tiimien toimintaa oli tukemassa useampia aikuisia, myös heiltä kerättiin palautetta lopputöiden palauttamisen jälkeen. Tuomaristo antoi palautetta haastekisasta tuomariston työskentelyn päätyttyä.

Nuorten antama palaute haastekisasta

Nuorten täyttämän ensimmäisen kyselyn (N=55) perusteella selvisi, että haastekisaan osallistuneet nuoret olivat 11–28-vuotiaita sijaishuollossa asuvia tai asuneita nuoria tai sijaissisaruksia. Noin 40 prosenttia nuorista ei ollut osallistunut aiemmin lastensuojelun kehittämis- tai vaikuttamistoimintaan. Haastekisa mahdollisti siis merkittäväällä tavalla uusien nuorten osallistumisen lastensuojelun kehittämiseen. Haastekisaan osallistui myös enemmän miespuolisia henkilöitä suhteessa muihin Pesäpuu ry:n nuorille suunnattuihin toimintoihin. Haastekisaan osallistuneista hieman yli 25 % ilmoitti sukupuolekseen miehen, kun tavanomaisemmin miesten ja poikien osuus lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistoiminnassa on ollut alle kymmenen prosentin luokkaa.

Kyselyn perusteella sijaishuollon haastekisaan osallistumista motivoi eniten halu auttaa muita lapsia ja nuoria omia kokemuksia hyödyntämällä sekä halu olla mukana lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistyössä. Palkintojen merkitys ei ollut osallistujille niin suurta, mutta palkinnot vaikuttivat palautteen perusteella positiivisella tavalla kisaan mukaan lähtemiseen. Nuoret pitivät myös annettuja haastei-

ta mielekkäinä ja niihin ratkaisujen etsimistä tärkeänä. Kisaan osallistumista motivoi lisäksi halu kuulla muiden nuorten mielipiteitä sekä etsiä yhdessä ratkaisuja lastensuojelun ja sijaishuollon haasteisiin. Kyselyn perusteella monella nuorella oli kokemus siitä, että itsellä on annettavaa kisaan omien kokemusten, tietojen ja osaamisen kautta. Toisaalta nuoret näkivät, että kisasta voisi oppia uutta ja osallistumisesta voisi olla hyötyä itselle.

Loppukyselyn (N=60) ja haastekisan aikana kuullun palautteen perusteella suurin osa nuorista koki, että haastekisaan osallistuminen oli mielekäs ja kiva tapa osallistua lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistoimintaan. Nuorten kokemusten mukaan haastekisassa pääsi hyödyntämään omia kokemuksia ja ajatuksia sekä vaikuttamaan siihen, että tulevaisuudessa lapsilla olisi turvallisempi ja parempi olla lastensuojelussa. Lisäksi nuoret kokivat, että he saivat kisan aikana puhua ja kuulla lastensuojeluun liittyvistä kokemuksista muiden nuorten kanssa, joilla on samankaltaisia ajatuksia ja kokemuksia. Haastekisaan liittyvää työmäärää nuoret pitivät keskimäärin sopivana ja ohjeistuksia selkeinä.

Monet nuorista kertoivat oppineensa kisan aikana uusia tietoja ja taitoja, kuten tiimityöskentely- ja ongelmanratkaisutaitoja. Muita opittuja asioita olivat esimerkiksi aikatauluttamisen oppiminen, sen oivaltaminen, että saman ilmiön taustalla voi olla useita syitä tai ihmisillä voi olla erilaisia näkökulmia sekä lastensuojelun käytäntöjen, prosessien ja toimintatapojen oppiminen. Näiden lisäksi nuoret olivat oppineet luottamaan muihin ihmisiin enemmän, tekemään varsinaisen työn tietokoneella ja oppineet siitä, miten voi oikeasti vaikuttaa asioihin. Näitä kaikkia voidaan pitää todella merkittävinä oppimiskokemuksina koko elämää ajatellen.

Nuoret listasivat palautteessa huomattavan määrän kisaan osallistumisen hyötyjä. Kisa koettiin areenana, jossa sai jakaa ajatuksia ja ilmaista mielipiteensä, jopa vuosia itseä mietityttäneistä asioista. Nuoret kertoivat päässeensä vaikuttamaan, auttamaan muita ja tekemään itselle merkityksellistä asiaa. Haastekisa myös vahvisti kiinnostusta lastensuojelun kehittämistyötä kohtaan ja innosti miettimään ratkaisuja. Kisan aikana saatiin uutta tietoa ja se syvensi ymmärrystä siitä, miten tärkeitä käsitellyt aiheet ovat yhteiskunnallisesti. Yhtäältä kisa lisäsi ymmärrystä siitä, millaiset asiat ovat huonosti lastensuojelussa tällä hetkellä, ja toisaalta kisan aikana osa nuorista huomasi, miten asiat ovat kehittyneet siitä ajasta, kun on itse asunut sijaishuollossa.

Nuoret kokivat haastekisan aikana tapahtuneen vuorovaikutuksen muiden kanssa hyödyllisenä ja merkityksellisenä: nuoret saivat tutustua uusiin ihmisiin tai kertoivat tutustuneen paremmin esimerkiksi samassa lastensuojelulaitoksessa asuviin nuoriin, he kokivat saaneensa vertaistukea ja yhdessä tekeminen koettiin muka-

vana ja uusia ideoita synnyttävänä ympäristönä. Tiimityön onnistumisen osalta nuorilla oli vaihtelevia kokemuksia. Pääasiassa tiimityö oli sujunut hyvin tai todel- la hyvin: tiimiläiset yrittivät parhaansa, olivat aktiivisia, työnjako oli onnistunutta ja tiimin yhteistyö toimi. Tiimien toimintaa puolestaan haastoi mm. korona-aika, välimatkat, aikataulujen yhteensovittaminen, porukan hajanaisuus, suunnitel- mallisuuden puute tai työmäärän epätasainen jakautuminen. Osa nuorista kertoi palautteessa tiimien toiminnan kehittymisestä kisan aikana: esimerkiksi alkuun tiimin tapaamisissa oli ollut hiljaisia hetkiä tai enemmän itsenäistä pohdintaa ja lopussa tiimi pelasi paremmin yhteen. Kolmansien sparrauksien toteuttaminen tiimien kanssa yhteisinä tilaisuuksina oli nuorten mukaan hyvä idea, sillä se loi yhteishenkeä myös tiimien välille.

Palautteessa nuoret kertoivat myös kehitysehdotuksiaan haastekisaan liittyen. Moni nuori mainitsi, että kisan aikataulu olisi voitu suunnitella viisaammin. Nuoret toivoivat esimerkiksi enemmän aikaa lopputyön tekemiseen tai tiiviimpää aika- taulutusta, sillä lopputyön tekeminen lähti monella tiimillä kunnolla käyntiin vasta viimeisen sparrauksen tienoilla ja joululomat sotkivat yhteistä tekemistä. Kehitys- ehdotuksena mainittiin, että ratkaisuehdotuksen idean esittelyn ja kommentoin- nin eli kolmannen sparrauskerran sekä lopputyön palauttamisen välille jätettäisiin enemmän aikaa.

Osa nuorista koki työmäärän liian isona ja ennakkoimattomana, mikä vaikutti in- nostuksen lopahtamiseen. Nuorten toiveet hajaantuivat tapaamiskertojen määrän suhteen: osa toivoi enemmän tapaamisia ja osa vähemmän. Palautteessa mainit- tiin myös se, että olisi ollut kiva tehdä loppupurku yhdessä kaikkien tiimien kanssa tai erikseen yksittäisten tiimien kesken. Haasteiden osalta toiveena esitettiin, että olisi ollut enemmän tietoa haasteista, kuten niiden syistä, saatavilla etukäteen. Li- säksi ehdotettiin, että tulevaisuudessa haastekisa voisi enemmän haastaa erilaisia näkemyksiä, jotta saataisiin enemmän eri näkökulmia esiin. Palkintojen osalta ei tullut muita toiveita kuin se, että osallistumispalkintoina olleet lahjakortit olisivat voineet olla suurempia summiltaan.

Kokonaisuudessaan nuoret pitivät haastekisaa loistavana ja ainutlaatuisena tilai- suutena. He myös toivoivat, että jatkossa tulisi vastaavia kisoja ja tapahtumia, jois- sa pääsisi kehittämään lastensuojelua ja joissa muutkin nuoret pääsisivät osallis- tumaan. Haastekisaan osallistuminen tuotti nuorten mielestä uusia kokemuksia, hyvää mieltä, hauskaa tekemistä ja ajanvietettä korona-ajan tylsyyteen. Loppu- kyselyssä nuoret kuvasivat haastekisaa esimerkiksi näin: *huikea konsepti, silmiä avaava, kiinnostava prosessi, terapeutin kokemus*. Haastekisaan osallistumista pidettiin *hauskana, innostavana, jännittävänä, palkitsevana, opettavaisena, ihana- na ja mukavana*. Osallistuminen saattoi vaatia itsensä haastamista ja sitä pidettiin

hienona, että kisassa haettiin ratkaisuja monimutkaisiin ongelmiin. Palautteessa nousi esiin myös toive siitä, että kaikkia ratkaisuja hyödynnettäisiin jatkossa, sillä niitä pidettiin erittäin käyttökelpoisina ideoina.

Nuorten työskentelyä tukemassa olleiden aikuisten ja tuomariston jäsenten antama palaute

Nuorten lisäksi palautetta kerättiin nuorten työskentelyä tukemassa olleilta aikuisilta. Näitä aikuisia olivat lastensuojelulaitosten ohjaajat ja johtaja, lastensuojelun kehittäjäryhmien ohjaajat ja sosiaaliohjaajat. Lisäksi palautetta kerättiin tuomaris-tolta. Nämä palautteet on yhdistetty yhdeksi kokonaisuudeksi.

Nuorten työtä tukeneet aikuiset olivat nuorten kanssa yhtä mieltä palautteen pe-rusteella siitä, että haastekisa oli nuorille mielekäs tapa osallistua lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistoimintaan, ja että haastekisa tuotti vertaistukea sekä tuki tiimityöskentely- ja ongelmanratkaisutaitojen kehittymistä. Ohjaajat pitivät tärkeänä sitä, että nuoret pääsivät pohtimaan tärkeäksi kokemaansa asiaa yhdes-sä, osallistumaan ja tulemaan kuulluksi, ja että ratkaisuehdotusten levittäminen ja sitä kautta nuorten mahdollisuus vaikuttaa omien kokemusten kautta oli tuettu järjestäjien taholta.

Ohjaajien mukaan kisa tuotti nuorille uusia kokemuksia ja järkevää tekemistä ar-keen. He näkivät, että kisan aikana nuoret olivat pohtineet omaa sijoitustaan sijaishuoltoon ja kokemuksiaan sijaishuollosta sekä sitä, miten voisivat toiminnallaan ja kisaan osallistumisella auttaa sijaishuollossa asuvia lapsia tulevaisuudessa. Haaste-kisan nähtiin vaikuttavan kärsivällisyyden, pitkäjänteisyyden ja ryhmässä toimimisen kehittymiseen. Työmäärää pidettiin sopivana tai jonkin verran liian suurena. Tiimi-työskentelyyn liittyen ohjaajilla oli nuorten näkemyksiä vastaavalla tavalla vaihtelevia kokemuksia. Aikataulu, etätyöskentely, vaihteleva motivaatio, sitoutuminen ja työmäärä toivat haasteita. Aikuisen rooli ja ohjaus korostui joissakin tiimeissä.

Omalta osaltaan tarkasteltuna ohjaajat pitivät ohjeita riittävän selkeinä ja he ko-kivat saaneensa riittävästi tietoa ja tukea nuorten ohjaamiseen ja haastekisan etenemiseen liittyen. Haastekisaan osallistumista pidettiin myös ammatillisesta näkökulmasta kiinnostavana ja sen koettiin lisänneen tietoja ja taitoja. Nuorten ohjaamisen kehittämiseen liittyen palautteessa pohdittiin sitä, miten voisi tukea ja kannustaa sellaisia nuoria paremmin, joille kirjallinen työskentely ja omien nä-kemysten esiin tuominen tuottavat haasteita. Ohjaajat kokivat, että haastekisaan osallistuminen osana muuta työtä oli johdon suunnalta tuettua ja siihen kannus-tettiin. Osallistuminen vaati iltatyötä ja aikaresurssia, ja sitä kautta itseltä sekä esi-henkilöiltä joustamista.

Ohjaajien kehittämisehdotukset olivat linjassa nuorten ideoiden kanssa. Työmäärän toivottiin olevan hieman pienempi ja aikataulutuksen väljempi. Lisäksi ohjaajat toivoivat, että lopputyöstä tulisi selkeämpi ohjeistus heti kisan alkuvaiheessa, jotta olisi alusta asti selvää, mitä tiimiltä vaaditaan. Ohjaajat olivat nuorten kanssa yhtä mieltä siitä, että osallistumispalkinnot voisivat olla suuremmat, minkä lisäksi palautteessa toivottiin jotakin muistamista myös ohjaajille. Palautteessa ohjaajat kertoivat myös näkemyksensä siitä, miksi osa nuorista jättäytyi pois kisasta. Syiksi mainittiin sitoutumisen haasteet omaan jaksamiseen ja psyykkiseen vointiin liittyen, se, ettei työskentelyä koettu omakseen ja se, ettei nuori ollut hahmottanut miten paljon aikaa osallistuminen vaatii. Lisäksi kokemus ulkopuolisuudesta tai haasteet ryhmään liittymisessä, jos ryhmässä ei ollut mukana alusta alkaen, olivat syinä nuorten kisasta pois jättäytymiseen.

Haastekisan tuomariston näkemysten mukaan haastekisa teki näkyväksi nuorten kokemuksia haasteisiin liittyen, ja nuorten tuottama tieto sekä ratkaisuehdotukset koettiin mahdollisiksi ottaa osaksi lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistyössä. Nuorten osallisuuden ja kuulluksi tulemisen vahvistamisen nähtiin itsessään vaikuttavan positiivisesti lastensuojelun kehittämiseen sen lisäksi, että ratkaisuehdotuksissa koettiin olevan käytännössä toteutettavissa olevia elementtejä ja kokonaisuuksia. Nuorten näkökulmia lastensuojeluun pidettiin tärkeinä ja haastekisaa onnistuneena ja jatkamisen arvoisena kokonaisuutena.

Onnistumisesta kertoi tuomariston palautteen mukaan esimerkiksi se, miten hieno määrä tiimejä innostui lähtemään kisaan mukaan ja miten kaikki tiimit olivat tehneet upeaa työtä ratkaisuehdotusten kanssa. Tuomariston näkemyksen mukaan nuorten nähtiin voimaantuneen kisaan osallistumisen myötä. Onnistumisena pidettiin myös kattavaa, sitoutunutta ja osaavaa tuomaristoa sekä järjestäjien toteuttamaa haastekisan ideointia, nuorten sparrailua ja kokonaisuuden hallintaa. Tuomaristo arvioi, että nuorten tuottamat ratkaisuehdotukset vastasivat hyvin asetettuja haasteita ja ne olivat helposti luettavassa muodossa, minkä arveltiin johtuvat selkeistä ohjeistuksista ja rajauksista. Tuomariston toiminnan osalta työmäärää pidettiin sopivana, työskentelyn ohjeistuksia kohtalaisen selkeinä ja tuomaristoon osallistumista innostavana.

Tuomariston palautteen perusteella haastekisaa voisi kehittää jatkossa arviointikriteeristön selkeyttämisen ja esimerkiksi pisteytyksen hyödyntämisen osalta, jotta ratkaisuehdotusten asettaminen paremmuusjärjestykseen helpottuisi. Arviointityökalu voisi helpottaa tuomariston toimintaa ja tehdä siitä systemaattisempaa. Jatkossa voisi myös hyödyntää eri pisteytysarjoja, jotka jakautuisivat aiheiden mukaan, jotta voisi arvioida keskenään vain samaan haasteeseen tulleita eri ratkaisuja. Tuomariston toiminnan kehittämisen osalta toivottiin koko tuomariston yhteistä tapaamista ja yhteistä arviointikriteerikeskustelua.

Tuomaristosta tuli myös ehdotus siihen, että tuomaristo tapaisi tulevaisuudessa nuorten tiimit esimerkiksi aloitustapaamisessa, jotta voisi hahmottaa alkutilanteen paremmin ja seurata, miten ideat rakentuvat kohti ratkaisuehdotuksia. Palautteessa pohdittiin sitä, oliko valittavien haasteiden kokonaismäärä ja vaativuustaso sopivia suhteessa toisiinsa, ja olisiko nuorten työmäärää voinut helpottaa ohjeistusta tarkentamalla. Tulevaisuudessa voisi lisäksi miettiä, voisiko jo haastekisaa suunniteltaessa ottaa kantaa siihen, millä tavoin parhaita ehdotuksia voitaisiin viedä käytäntöön.

5.2 Sijaishuollon haastekisassa tunnistettuja kehittämistarpeita

Vaikka haastekisa oli kokonaisarvion mukaan hyvin onnistunut, se ei kuitenkaan tarkoita, että kaikessa olisi onnistuttu parhaalla mahdollisella tavalla. Kehittämiskohteita tunnistettiin koko haastekisan ajan ja kokonaisuutta koitettiin tarkastella myös mahdollisimman kriittisesti erilaisista näkökulmista. Tässä luvussa tarkastellaankin sijaishuollon haastekisan aikana esiin nousseita kehittämistarpeita, jotta tulevaisuudessa voidaan välttyä niiltä virheiltä, joita tässä haastekisassa tehtiin. Lisäksi tehdään näkyväksi se, kuinka tässä raportissa aikaisemmin kuvatut asiat ovat toteutuneet. Luvussa keskitytään järjestäjien omiin havaintoihin ja pitkin haastekisaa osallistujilta tullessiin huomioihin sekä palautteisiin asioista, joihin olisi voinut kiinnittää vielä paremmin huomiota.

Yksi tämän raportin tavoite on ollut se, että se tukisi tulevaisuudessa haastekilpailujen järjestäjiä Suomessa. Tällä hetkellä Suomesta ei löydy suomenkielistä opasta aiheeseen liittyen, eikä tämän raportin kirjoittajilla ollut sellaisen tekemiseen kompetenssia. Sen sijaan päädyimme kokoamaan tähän raporttiin koko haastekisan prosessin mahdollisimman tarkasti ja rehellisesti sekä nostamaan esiin haastekisassa tunnistettuja kehittämistarpeita omasta tekemisestä.

Tarkka ja selkeä suunnitelma kokonaisuudesta alusta saakka

Haastekilpailuissa on paljon yksityiskohtia ja osa niistä on sellaisia, jotka eivät välttämättä ole tyypillisiä tavanomaiselle toiminnalle eikä tästä syystä tule heti mieleen. Ennakkoon tehty suunnittelu ja kokonaisuuden osalta mahdollisimman selkeä suunnitelma helpottavat haastekilpailun järjestämisestä.

Suunnittelun pohjaksi kannattaa lukea haastekilpailuista tehtyjä raportteja ja op-paita, joita ovat julkaisseet Suomessa esimerkiksi Sitra, kansainvälisesti Deloitte ja Nesta (esim. Nesta 2010; Mitchell ym. 2014; Toivonen ym. 2018). Etukäteen kannattaa tutustua myös esimerkiksi Itlan, Vuosisadan rakentajien ja Longitude Prizen nettisivuihin (Itla 2021; Vuosisadan rakentajat 2021; Longitude Prize 2021).

Hyvällä ja kokonaisvaltaisella suunnittelulla on mahdollista viestiä kilpailusta selkeästi osallistujille, tuomaristolle ja ulkopuolisille. Hyvä ja eheä suunnitelma tukee koko prosessia alusta loppuun saakka. Selkeän suunnitelman tekeminen vaatii aikaa ja paneutumista, mutta säästää niitä huomattavasti prosessin myöhemmissä vaiheissa.

Riittävästi ennakko- viestintää

Vaikka haastekilpailuja on järjestetty Suomessa jo jonkin verran eivät ne välttämättä ole kuitenkaan kaikille entuudestaan tuttuja. Tästä syystä on tärkeää, että haastekilpailulle varataan riittävästi aikaa ennakko-
viestintää ja ilmoittautumista varten. Riittävällä ennakko-
viestinnällä ja ilmoittautumisajalla voidaan varmistaa, että kaikilla halukkailla on mahdollisuus muodostaa oma tiimi, päätöstä mukaan lähtemisestä voi punnita rauhassa ja viesti saavuttaa kohderyhmän. Viestinnän tueksi voi suunnitella erilaisia osallistumista tukevia toimia, kuten esimerkiksi osallistumisesta kiinnostuneille suunnattuja hakuklinikoita.

Haasteiden muotoilu ja määrä

Haasteiden muotoilu on haastekilpailun onnistumisen kannalta keskeistä ja siihen tulisikin käyttää riittävästi aikaa. Haasteiden muotoilussa kannattaa panostaa selkeyteen ja ymmärrettävyyteen. Haasteita ei kannata muotoilla yksin, vaan sitä on tärkeä ja hyvä tehdä yhdessä laajemman joukon kanssa, jotta haasteista saadaan mahdollisimman ymmärrettäviä ja selkeitä. Haasteiden muotoilussa on tärkeä olla mukana niitä henkilöitä, joiden toivotaan osallistuvan myös itse haastekilpailuun.

Haasteiden määrää kannattaa aina miettiä suhteessa tavoitteeseen eli siihen, mitä haastekilpailulla halutaan saavuttaa. Haasteiden iso määrä vaikeuttaa lopullisten töiden vertailua ja voittajan valintaa. Pienempi määrä haasteita on myös helpommin hallittava kokonaisprosessin näkökulmasta, kun järjestäjien ei tarvitse huomioida prosessin aikana useampia haasteita.

Yhteinen alusta työskentelylle

Haastekilpailun osallistujien ja järjestäjien välinen vuorovaikutus on keskeistä kilpailun tavoitteiden saavuttamisen kannalta. Osallistujille tulee olla selvää, mitä tapahtuu ja milloin. Järjestäjille on tärkeää, että he voivat viestiä näistä kaikille osallistujille tehokkaasti. Niin haastekilpailun järjestäjiä kuin osallistujia palvelisi yhteinen alusta, jossa työskentelyä voidaan toteuttaa. Yhteinen alusta ja siellä viestiminen tarkoittaisi sitä, että kaikkien osallistujien tulisi myös sitoutua sen käyttämiseen. Parhaimmillaan samalla alustalla pystyisi toteuttamaan kaiken viestinnän, mutta myös sparraukset, tapaamiset ja vastaavat. Tällaisia alustoja ovat esimerkiksi Discord ja Howspace.

Tiimien välinen vuorovaikutus

Haastekilpailuissa tiimit kisaavat toisiaan vastaan lopullisesta voitosta. Tästä huolimatta myös tiimien välinen yhteinen sparraus, kokemusten, ajatusten ja näkemysten vaihto voi tukea tiimien työskentelyä, oppimisprosesseja ja ratkaisuehdotusten kehittelyä. Rajatulle kohderyhmälle, kuten sijaishuollon piirissä oleville nuorille, suunnatussa kilpailussa hyötyinä ovat lisäksi esimerkiksi kokeemukset vertaisuudesta.

Kokeiltujen menetelmien käyttö

Minkä tahansa työmenetelmän käyttämisessä on aina hyvä muistaa se, että niitä on kokeillut myös itse. Menetelmien kokeilun avulla niiden soveltuvuutta kyseiseen käyttöön voi arvioida paremmin. Menetelmiin tutustuminen omien kokeilujen kautta vahvistaa myös niistä kertomisessa ja niiden käyttöön ohjaamisessa.

Tiimien työskentelyä ohjaavien aikuisten rooli

Kun haastekilpailuja hyödynnetään erityisesti lasten ja nuorten parissa, on tärkeää pohtia mukana olevien aikuisten roolia. Jos tiimeissä on nuorten lisäksi tiimin toiminnasta vastaava aikuinen, hänen roolinsa tulee olla selkeästi mietitty, määritelty ja viestitty alusta saakka. Aikuisten asenne ja kiinnostus onkin keskeinen tekijä sille, että erityisesti nuoremmat lapset voivat osallistua, joten tähän on hyvä kiinnittää huomiota.

Osallistujien rajaaminen

Kansainvälisesti ja Suomessa aikaisemmin järjestetyissä haastekilpailuissa, joihin on kuulunut iteratiivinen kehittäelyprosessi, osallistuvien tiimien määrää on yleensä rajattu. Osallistuvien tiimien rajaamiselle on olemassa useita perusteluja taloudellisista näkökulmista aina työmäärään ja tiimeille annettavaan tukeen saakka. Rajaamista tulee harkita suhteessa haastekilpailun tavoitteisiin ja käytettävissä oleviin voimavaroihin.

Järjestäjien tukirakenne

Haastekilpailun kaltaisen prosessin vieminen läpi sellaisessa muodossa, kuin se on tässä raportissa esitetty, vaatii myös sen järjestäjiltä monenlaista osaamista ja ymmärrystä. Järjestäjillä on tärkeä olla riittävästi tukea, neuvoja ja konsultaatiota saatavilla kokonaisuuden toteuttamiseksi.

Tiimit ja lopputyöt

Tiimit ja niiden jäsenten välinen vuorovaikutus on keskeisessä roolissa haastekilpailuissa. Sitä, ketkä voivat muodostaa tiimin ja osallistua kilpailuun, on tärkeä pohtia riittävästi etukäteen. Sijaishuollon haastekisassa osallistujajoukko oli suhteellisen rajattu erityisesti nuorten osalta. Tavoitteena oli saada sijaishuollosta kokemusta omaavilta nuorilta myös kokemustietoa ja siihen pohjaavia ratkaisuehdotuksia osana kisaa.

Kilpailun prosessin ja lopputöiden sisällön kannalta ei ole yhdentekevää, ketkä muodostavat osallistuvat tiimit. Se, missä muodossa, kuinka laajasti ja mitä haastekilpailussa sekä lopullisessa kilpailutyössä osallistuvilta tiimeiltä vaaditaan, on hyvä suhteuttaa siihen, ketkä osallistuvat.

Nuorten kanssa haastekilpailujen järjestämisessä voikin olla perusteltua jatkossa järjestää erikseen sarjat esimerkiksi yli tai alle kaksikymmentävuotiaille. Näin prosessin kaikissa vaiheissa on mahdollista ottaa paremmin huomioon nuorten ikä- ja kehitystasot.

Katoavat osallistujat

Riittäväällä ennakkosuunnittelulla ja -viestinnällä on mahdollista välttää osallistujien katoaminen kesken haastekilpailun, kun kaikilla mukaan tulevilla on mahdollisimman tarkka kuva siitä, mihin he ovat osallistumassa. Sijaishuollon haastekisaan ilmoittautuneista 21 nuorten tiimistä 17 tiimiä osallistui kisaan loppuun saakka. Vastaavasti viidestä ammattilaisten tiimistä kolme palautti oman ratkaisuehdotuksensa kisassa. Ammattilaisten kahden tiimin vetäytyminen johtui työkiireistä. Niin ikään nuorten tiimien osalta ainakin kaksi vetäytymistä haastekisaan osallistumisesta johtui ammattilaisten työkiireistä ja kahteen muuhun tiimiin ei enää saatu yhteyttä tietyn vaiheen jälkeen.

Viestinnän lisäksi on tärkeää panostaa erityisesti alkuvaiheen työskentelyyn yhdessä tiimien kanssa, jotta kaikki pääsevät mukaan ja kokevat kilpailun sellaisena asiana, johon halutaan sitoutua.

Tuomariston työskentely

Tuomariston valintaan haastekilpailuun liittyen on hyvä kiinnittää riittävästi huomiota. Sijaishuollon haastekisassa tuomariston valinnassa haluttiin saada mukaan hieman erilaisista näkökulmista lastensuojelua, sijaishuoltoa ja haastekilpailuita tarkastelevia henkilöitä. Tuomariston työskentely on hyvä olla myös suunniteltuna mahdollisimman hyvin jo koko kilpailun suunnitteluvaiheessa, jotta tuomaristolla on realistinen käsitys siitä, mitä tuomaristossa toimiminen vaatii siihen osallistuessa.

Sijaishuollon haastekisassa onnistuttiin erinomaisesti tuomariston jäsenten valinnassa niin, että mukana oli monipuolista kokemusta ja osaamista sisältävä joukko. Mikäli sijaishuollon haastekisa järjestettäisiin nyt, tuomariston ja haastekisasta vastaavien työntekijöiden kesken järjestettäisiin vähintään yksi tapaaminen haastekisan alkuvaiheessa. Lisäksi tuomariston jäsenten työskentelyä osattaisiin kuvata selkeämmin ja tarkemmin. Tuomariston arviointityön tueksi luotaisiin myös jonkinlainen arviointimatriisi, jonka avulla arviointityötä olisi mahdollista tehdä.

Rahoitus ja kustannusvaikuttavuus

Haastekilpailujen, kuten minkä tahansa kehittämistoiminnan, järjestäminen vaatii rahoitusta toteutukseen. Koko toiminnan budjetointi alusta alkaen on hyödyllistä, jotta toiminnalle on asetettu selkeät raamit alusta alkaen. Budjetissa on tärkeää huomioida myös palkintojen mahdolliset verovaikutukset palkinnon saajiin. Lisäksi esimerkiksi järjestötoimijoiden tulee huomioida rahoittajan ehdot ja säännöt rahoituksen käyttöä koskien eli onko esimerkiksi palkintojen ja muiden kulujen kattaminen mahdollista olemassa olevasta rahoituksesta vai pitääkö ne kattaa muilla tuotoilla.

Alustavien arvioiden mukaan ja verrattuna samankaltaiseen toimintaan sijaishuollon haastekisan kustannuksia voidaan pitää erinomaisina suhteessa kisan tuotamaan hyötyyn ja vaikutuksiin. Suoria kustannuksia sijaishuollon haastekisan järjestämisestä syntyi noin 7 500 euroa. Summa sisältää esimerkiksi palkinnot ja nuorten muistamiset (noin 4 500 €) ja tämän raportin taitto- ja painokulut (noin 2 000 €). Summa ei kuitenkaan sisällä haastekisan järjestämisestä vastanneiden työntekijöiden tai siihen muuten osallistuneiden (tuomaristo, tiimien vastaavat aikuiset) palkkoja, käytettyjä laitteita tai vastaavia kuluja.

osa 2

***Nuorten
ratkaisuehdotukset***

1. Ratkaisuehdotukset

Tähän osioon on koottu sijaishuollon haastekisan ratkaisuehdotukset. Ratkaisuehdotukset esitellään haasteittain siinä muodossa kuin nuoret ovat ne kilpailutöissään esittäneet. Tiimien tekemiä ratkaisuehdotuksia ei siis ole muutettu tai muokattu sisällön osalta tätä raporttia varten, mutta niihin on voitu tehdä pieniä ulkoasuun liittyviä muokkauksia. Tarkemmin kilpailutöiden ohjeista, joiden pohjalta ratkaisuehdotukset on tehty, voit lukea tämän raportin ensimmäisestä osasta.

Kokonaisuudessaan sijaishuollon haastekisassa tehdyt ratkaisuehdotukset päihteiden käyttöä, hatkaamista, lapsen oikeuksien toteutumista ja nuorten kehittämis- ja vaikuttamistoimintaa kohtaan ovat erinomaisia. Nuoret ovat luoneet eheitä ja hyvin suunniteltuja ratkaisuehdotuksia, joiden avulla olisi mahdollista tulevaisuudessa ratkaista näitä lastensuojelua koskevia haasteita.

Ratkaisuehdotukset on koottu tähän raporttiin julkisesti kaikkien toimijoiden saataville, jotta niitä voitaisiin hyödyntää mahdollisimman laajasti lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistyössä. Tarkemmin ratkaisuehdotuksiin perehtymällä lukija saattaa huomata, että erilaisia ratkaisuehdotuksia yhdistelemällä olisi mahdollista löytää kokonaisvaltaisia, käytännöllisiä ja vaikuttavia ratkaisuehdotuksia sijaishuoltoa koskeviin haasteisiin.

Kaikki tiimien tuottamat ratkaisuehdotukset on julkaistu ainoastaan tiimien nimillä, eikä niistä selviä, että ketkä yksityiset henkilöt ovat olleet ratkaisujen takana. Mikäli olette kiinnostuneita hyödyntämään nuorten tekemiä ratkaisuehdotuksia omassa työssänne, voitte olla yhteydessä tämän raportin tekijöihin, jotta voimme saattaa teidät yhteyteen ratkaisuehdotusten tekijöiden kanssa jatkokehittelyä ja yhteistä tekemistä varten.

Nuoret ovat tehneet suuren ponnistuksen ratkaisuehdotuksia kehitellessään osana kisaa. Valitettavasti kisassa ei pystytty tarjoamaan kaikille nuorille palinkintoa tästä uurastuksesta. Kaikkien tahojen ja toimijoiden, jotka haluavat mahdollisesti lähteä jatkokehittämään ratkaisuehdotuksia yhdessä nuorten kanssa kannattaa miettiä jo etukäteen, miten nuorten panosta jatkokehittelyyn tullaan kompensoimaan.

Ratkaisuehdotukset on koottu tässä raportissa temaattisesti haasteiden mukaan ja tämän jälkeen aakkosjärjestyksessä tiimien nimen mukaan eli jaottelu ei sisällä minkäänlaista ratkaisuehdotusten arviointia tai arvotusta.

2.

Miten vähentää nuorten päihteidenkäyttöä ja tukea nuoria kohti päihteettömyyttä sijaishuollossa ja sen jälkeen?

Tiimit kehittivät ratkaisuehdotuksiaan nuorten päihteiden käyttöä koskevaan haasteeseen monipuolisesti ja laajasti erilaisista näkökulmista tarkastellen. Yhteensä haasteeseen saatiin kuusi ratkaisuehdotusta. Tiimien ratkaistava haaste oli: *Miten vähentää nuorten päihteidenkäyttöä ja tukea nuoria kohti päihteettömyyttä sijaishuollossa ja sen jälkeen?*

2.1 Kompassi

Johdanto

Sijaishuollon haastekisan tavoitteena oli etsiä toimiva ja käytännöllinen ratkaisu liittyen nuorten päihteiden käyttöön. Haaste, johon halusimme paneutua huolellisesti ja yksityiskohtaisesti oli ryhmän kannalta helppoa valita. Nuorten päihteiden käyttö sijaishuollossa on haaste, johon tulee puuttua, vaikka osa nuorista on raittiimpia kuin koskaan aikaisemmin. Pieni osa nuorista käyttää päihteitä laaja-alaisesti alkoholista erilaisiin huumausaineisiin. *”Päihteitä on helpompi saada kuin apua”* ovat nuoret sanoneet, joka sai meidät huolestumaan tilanteesta. Halusimme kehittää tilanteeseen toimivan ratkaisun, jota jokainen sijaishuollon piirissä oleva työntekijä voisi hyödyntää työssään.

Ratkaisua tehdessämme huomioimme koko ajan sen käytännöllisyyden. Halusimme toteuttaa idean, jonka voisi viedä sijaishuoltoon ilman mitään suuria rahallisia panostuksia käyttäen tai erityisiä lakimuutoksia tehden. Teimme selkeän ja ytimekkään ratkaisuehdotuksen, jonka voi viedä käytännön tasolla sijaishuollossa tapahtuvaan työhön suhteellisen nopealla aikataululla.

Ratkaisun vaikuttavuus ja kokonaisvaltaisuus ilmenee työssämme, että noudattamme askel askeleelta meille annettuja ohjeita ja ratkaisuehdotus vastaa annettuun kysymykseen. Suunnittelimme ratkaisuehdotuksen, jossa on huomioitu erityisesti nuoren näkökulma sekä kuinka nuori saataisiin kiinnostumaan ja sitoutumaan päihteettömään elämäntapaan. Halusimme ratkaisuehdotuksessa hyödyntää ammattilaisten tietotaitoa nuoren tukemisessa ja auttamisessa. Lisäksi ratkaisuehdotuksessamme on keskeisessä roolissa kokemusasiantuntijuus, koska nuori voi helposti samaistua kokemusasiantuntijaan. Kokemusasiantuntija voi toimia jäänmurtajana auttamisen aloittamisessa ja yhteistyön syntymisessä. Kokemusasiantuntija voi toimia malliesimerkkinä nuorelle selviytymisestä liittyen päihteiden käyttöön.

Haasteen määrittely

Lähdimme kartoittamaan ja ratkaisemaan haastetta kuuden askeleen mallilla, jonka askeleet ovat seuraavanlaiset: haasteen määrittely, haasteen juurisyyt, ratkaisuehdotukset, valitaan paras ratkaisuehdotus, kuvataan ratkaisuehdotuksen toteutus käytännössä sekä arvioidaan sen vaikutukset.

Halusimme saada selville, kuinka saadaan sijaishuollossa olevat lapset ja nuoret päihteistä eroon kokonaan tai vähentämään. Mielestämme jokainen päihde-
myönteinen nuori sijaishuollossa on liikaa. Tiedämme etukäteen, että päihteiden käyttöä esiintyy valitettavasti sijaishuollon piirissä olevilla.

Päihteiden käyttö on vähentynyt vuosien varrella sijaishuollossa. Osaksi tätä selittää, että tiedon saanti on helpottunut sosiaalisen median myötä. Päihteiden käyttö näkyy myös lasten ja nuorten elämässä päihteiden väärinkäyttöä, sekakäyttöä eli alkoholi sekä lääkkeet. Nuori on voinut joutua väärään seuraan kavereiden houkuttelun perässä. Perheessä on voinut esiintyä runsasta päihteiden käyttöä. Tämä voi kulkea geeneissä ja periytyä nuorelle. Nuori on voinut oppia hänen vanhemmiltaan ja muulta lähipiiriltä päihteiden käytön olevan normaalia ja kuuluvan osaksi tavallista elämää. Nuori ei välttämättä tiedä tekevänsä mitään väärin, vaan tekee minkä on oppinut.

Julkisilla paikoilla näkee myös nuoria, jotka käyttävät päihteitä. Se näkyy valitettavasti katukuvassa. Huumeita on myös nykyään paljon helpompi saada kuin alkoholia. Alkoholin käyttö vähentynyt siis nuorten keskuudessa. Huumeet ovat halvempia kuin alkoholi, mikä houkuttelee nuoria kokeilemaan ja käyttämään huumeita heikon rahatilanteen vuoksi.

Pohdimme ja ideoimme yhdessä, **mitkä tekijät auttaisivat vähentämään päihteiden käyttöä**. Kokosimme listan, joiden avulla se onnistuisi entistäkin paremmin.

- *Lisäämällä ammattitaitoisia henkilöitä, jotka kuuntelevat aidosti ja ovat nuorelle läheisiä.*
- *Lisäämällä päihdekoulutusta ohjaajille. Omasta sijaishuollosta tukea. Ei ohjata eteenpäin.*
- *Kokemusasiantuntijoiden lisäys. Ulkopuolinen voi tulla kertomaan, jotta nuoren ei tarvitsisi liikkua.*
- *Erityinen yksikkö heille, joilla esiintyy päihteiden käyttöä.*
- *Pikkuhiljaa vähenisi käynnit, eivätkä loppuisi kuin seinään.*

Pohdimme myös **seurauksia, mitä nuoren elämässä runsas ja liiallinen päihteiden käyttö voi aiheuttaa**. Se vaikuttaa myös muihin ihmisiin kuin pelkästään nuoreen. Sillä on suuri vaikutus nuoren lähipiiriin. Kokosimme kattavan listan asioista ja pohdinnoista aiheeseen liittyen ja kirjoitimme aiheesta yhteisen keskustelunme pohjalta seuraavanlaisesti:

- *Koulupoissaolot, koulumenestys laskee sekä koulu ei kiinnosta. Päihteet voi viedä mennessään.*
- *Valehdellaan lähiomaisille. Ihmissuhteet saattavat katketa.*
- *Vieroitusoireet muuttavat käytöstä aggressiivisesti, laihduttavat silmissä, kun ruoka ei maistu.*

- Voi helpommin joutua hyväksikäytetyksi, estot lähtevät.
- Perhe, lähiomaiset, kaverit, opettaja ohjaajat kärsivät sekä muu henkilökunta kärsii tilanteesta.
- Kiinnostus katoa kaikkeen.
- Nuoren minäkuva on heikentynyt, jonka seurauksena turvautuu ja hakee lohtua päihteiden kautta. Päihteiden käyttö on vaaraksi nuoren kasvulle ja kehitykselle.
- Nuoren päihteiden käyttö voi herättää huolta nuoren kavereissa, sukulaisissa ja vanhemmissa. Hänen läheisensä voivat kokea avuttomuutta nuoren tilanteesta. Nuorella voi olla kannustavia ihmisiä ympärillään, mutta muutosta päihdeettömyyteen nuoren kohdalla ei välttämättä tapahdu useista läheisten kehotuksista huolimatta.
- Nuori voi kokea häpeää eikä sen takia uskalla hakea apua.
- Hän voi kokea, että hänen mielipiteillään ei ole merkitystä.
- Nuorten tekemät rikokset ovat lisääntyneet.
- Hänellä voi olla päihdemyönteinen asenne ja kuvitella päihteiden lisäävään onnellisuutta. Eri päihteillä on erilainen tarkoitus. Osa päihteistä rentouttaa ja rauhoittaa.
- Päihteiden käytöllä haetaan apua tai helpotusta sosiaaliin tilanteisiin. Nuori voi olla ujo ja alkoholilla haetaan kykyä uskaltaa puhua sekä heittäytyä kavereiden kesken.
- Nuoret voi olla yksinäisiä. Päihteiden käytöllä päästään vääriin porukoihin. Halu kuulua joukkoon.
- Hakemalla huomiota. Vanhemmilta ei saanut huomiota. Vanhemmat antoivat huomiota sen jälkeen.
- Nuori etsii itseään ja kokeilee omia rajojaan. Ei tiedä, mitä haluaa tulevaisuudelta.
- Sosiaalisesta mediasta kuva "siistiä".
- Hakee paikkaa päihteiden käyttäjistä, koska ei ole omaa paikkaa.
- Päihdemaailmasta hankala päästä pois, painostus.
- Koulussa pitää olla suosittu, "feimi". Kiusaaminen on järkyttävää. Huostaanottoja tulee teini-iässä. Päihteiden käyttö yleistä.

- *Haluat juoda, ei voi ottaa, kun yhden, on paha olla.*
- *Päihteet ovat normaalia. Ihmetellään, jos ei juoda.*
- *Ohjaajien asenne ollut väärä. Ei ole ollut halua auttaa. Ohjaajien tulisi ottaa koppia. Jokainen asia pitäisi ottaa tosissaan. Nuoren voi olla hankala kertoa tilanteesta. Nuoren asia täytyy ottaa tosissaan.*
- *Päihteet aiheuttavat riippuvuutta, josta voi olla hankalaa päästä eroon. Aluksi päihteiden käyttö voi olla satunnaista, kokeilunhalua ja hauskanpitoa. Ajatellaan, että "En minä voi jäädä koukuun". Nuoret tietävät päihteiden käytön seuraukset ja haittavaikutukset terveydelle. Nuorena ei osaa ajatella elämää pitkällä tähtäimellä.*
- *Nuoren päihteiden käytöllä voi olla lukuisia seurauksia nuoren elämään. Päihteet voivat muodostua vahvaksi osaksi omaa identiteettiään. Nuori voi kokea, että on oma itsensä vain päihteiden vaikutuksen alaisena. Päihteiden käyttö voi näkyä nuoren koulunkäynnissä. Koulu ei kiinnosta samalla tavalla. Vahva riippuvuus, josta on hankala päästä eroon. Runsas päihteiden käyttö voi aiheuttaa ongelmia sosiaalisissa suhteissa. Nuoren kaverit voivat kauhistella nuoren päihteiden käyttöä, eivät osaa auttaa nuorta oikealla tavalla.*
- *Nuoren päihteiden käyttö nykyään on erilaista. Huumeiden saanti on helpottunut. Nuoret saavat netistä TOR-verkosta tilattua huumeita itselleen. Nuoria saatetaan huijata ja kiristää päihteillä.*

Arvot,

jotka liittyvät päihteiden käyttöön nuorilla ovat päihdemyönteisyys, elämyshakuisuus, jännitys, kokeilunhakuisuus, sosiaalinen painostus sekä hauskanpito.

Odotukset

Nuori odottaa, että ammattilaiset lähestyvät nuorta ja kysyvät "Kuinka hän voi?". Hän odottaa, että häntä autetaan ja kysytään erikseen. Nuori odottaa, että aikuinen on saatavilla nuoren halutessa. Nuori haluaisi välittävän ja koko sydämellään tekevän työntekijän vierelleen. Tärkeintä on ihminen, joka on aidosti kiinnostunut hänen auttamisestaan ja nuoren asioista. Nuori aistii, jos ammattilainen on vain rahan takia töissä ja vain, koska on pakko. Nuori tiedostaa, jos ammattilainen ei halua oikeasti auttaa ja tukea nuorta arjen ja vapaa-ajan haasteissa.

Toiveet

Nuori ei välttämättä tiedä, mitä haluaa omasta tulevaisuudestaan. Nuori voi kokea tulevaisuuden näkymät heikkoina ja sumeina. Hän voi kokea, että elämällä ei ole merkitystä ja ettei hänellä ole mitään väliä tai arvoa. Nuori voi myös haluta muutosta, muttei halua muuttua. Nuori voi ehkä sisimmissään haluta muutosta, mutta hän kokee, ettei hänellä ole siihen tarpeeksi motivaatiota tai luulee etteivät aikuiset usko häneen tarpeeksi.

Nuori haluaa, että häntä kuullaan. Hänet otetaan huomioon ja arvostetaan juuri sellaisenaan kuin hän on. Missään nimessä nuori ei halua, että häntä syytetään tai tuomitaan. Tämä voi pahimmassa tapauksessa viedä nuorta entisestään syvemmälle päihdemaailmaan.

Uskomukset

Nuori voi kokea, että ulospääsyä ei ole tilanteesta tai se voi tuntua kertakaikkisen mahdottomalta ajatukselta. Päihteiden käyttö voi olla nuoren mielestä normaalia ja kuuluu osaksi hänen elämäänsä. Hän kokee, että päihteiden käyttö on hauskanpitoa ja harmitonta hupia. Nuori luulee, että päihteet ovat hienoja elämyksiä ja niiden kautta sosiaalisen elämän laatu paranee huomattavasti. Nuori olettaa, ettei päihteiden käyttöön synny riippuvuutta, jolloin niistä pois pääsy on helppoa koska tahansa ja milloin tahansa. Riippuvuus kuitenkin syntyy salakavalasti pienin askelin päihteiden käytön lisääntyttyä päivä päivältä enemmän.

Haasteen juurisyyt

Pureuduimme myös haasteen juurisyyden selvittämiseen ”miksi” kysymysten pohjalta.

Miksi nuoret käyttävät päihteitä?

Sytä on monia, joista esimerkkinä nuoren kaveritkin käyttävät, nuorella on paha olla, hakee huomiota tai sosiaalinen painostus.

Miksi nuoren kaverit käyttävät?

Nuoren vanhemmat käyttävät päihteitä.

Miksi nuoren vanhemmat käyttävät päihteitä?

He eivät ole tyytyväisiä omaan elämäntilanteeseen.

Miksi he eivät ole tyytyväisiä omaan elämäntilanteeseen?

Työ ei ole merkityksellistä.

Miksi työ ei ole merkityksellistä?

Ajautunut väärälle alalle. On lapsia, niin ei ole mahdollista taloudellisesti lähteä jatkokouluttautumaan.

Miksi nuorella on paha olla?

Koska aikuinen ei ole aidosti läsnä.

Miksi aikuinen ei ole aidosti läsnä?

Koska ohjaajilla ei ole riittävästi aikaa eikä kunnollista koulutusta päihteistä.

Miksi ohjaajilla ei ole riittävästi aikaa eikä kunnollista koulutusta päihteistä?

Koska perhekodeissa ja laitoksissa on niin monta nuorta, ettei jää kunnolla aikaa kaikille. Kaikki ohjaajat eivät välttämättä ole käyneet päihdekoulutusta eikä ole omakohtaista kokemusta.

Konkreettinen ratkaisuehdotus

Kuka? Kokemusasiantuntija, koska ymmärtää nuorta aidosti ja hän pystyy samautumaan nuoren päihteiden käyttöön. Läheinen ammattilainen/tukihenkilö, johon hänellä on aito ja luottamuksellinen suhde.

Mitä? Tukea, tietoa ja ymmärrystä kaivataan erityisesti. Vertaistuesssa on uskomaan voimavara. Yksilötyö, jossa nuoren omat mielenkiinnon kohteet tulevat vahvasti esille. Nuorelle olennaista saada uusia kavereita päihdepiirin ulkopuolelta, jotta saataisiin nuoren ajatuksia muualle päihteistä. Nuoren mielenkiinnon kohteiden selvittämisen jälkeen voidaan valita hänelle sopivimmat työntekijät, jotta työskentely olisi mahdollisimman sujuvaa ja toimivaa.

Missä? Lastenkodin ulkopuolella, koska nuoren täytyy päästä pois ympäristöstä, jossa päihteiden käyttö on yleistä ja normaalia. Turvallinen paikka, kuten esimerkiksi lapsuuden paikka, viihtyisä paikka tai paikka, jossa nuori tuntee olonsa kotoisaksi. Paikka, jossa pystyy rentoutumaan ja rauhoittumaan.

Milloin? Sijaishuollon aikana mahdollisimman pian, jotta saadaan ratkaisuja nuoren päihteiden käytön vähentämiseksi tai lopettamiseksi kokonaan. Jälkihuolto on myös olennaista aloittaa ennen kuin nuori on täysi-ikäinen

Miksi? Helpompi tavoittaa nuoria sijaishuollon aikana, koska he ovat alaikäisiä. He ovat silloin vielä aikuisten vastuulla. Päihdeputki tulisi katkaista ennen kuin nuori täyttää 18. Jälkihuollosta voi olla hankalaa tavoittaa päihteiden käyttäjiä, koska jälkihuolto on nuorelle vapaaehtoista.

Miten? Säännöllinen työskentely, tukisuhde jatkuu sijaishuollon jälkeen jälkihuollossa nuoren niin halutessaan.

Oletko sinäkin huolissasi nuorten päihteiden käytöstä sijaishuollossa? Oletko ratkaisuja vailla? Meillä on tarjota helposti toteutettava ratkaisuehdotus, jossa on huomioitu moniammatillinen osaaminen. Kehitimme ratkaisuehdotuksen, joka palvelee erityisesti nuoria. Olemme ottaneet huomioon nuorten tarpeet ja mielenkiinnon kohteet. Halusimme hyödyntää ammattilaisten osaamista hyödyntäen kokemusasiantuntijoiden omakohtaista kokemusta ja selviytymistä haastavasta tilanteesta. Ratkaisuehdotuksessa on kahdeksan eri askelta yhtä monta kohtaa kuin kompassissa on ilmansuuntia, jonka takia ratkaisuehdotuksen nimi ja ryhmän nimi on kompassi. Askel askeleelta saadaan nuori kohti päihteetöntä elämää. Kompassissa on neljä pääkohtaa/pääilmansuuntaa 1–4, jotka koimme tärkeimmiksi kohdiksi sekä neljä väli-ilmansuuntaa eli kohdat A–D.

1. Nuoren mielenkiinnon kohteiden selvittäminen on ratkaisuehdotuksessa ensimmäisenä kohtana, sillä sen avulla voidaan valita nuorelle sopivat työntekijät. Työskentelyn tarkoituksena on olla mahdollisimman sujuvaa ja toimivaa. Tarkoituksena on saada nuori kiinnostumaan päihteiden vähentämisestä ja mahdollisuuksien mukaan lopettamaan kokonaan päihteiden käyttö. Nuorelle annetaan mahdollisuus vaikuttaa omiin asioihin ja ilmaista itseään häntä koskevissa asioissa.

A. Kokemusasiantuntijan sekä läheisen ammattilaisen valinta on seuraava askel. Nuoren mielenkiinnon kohteiden kartoittamisen jälkeen on löydetty nuorelle sopivat työntekijät, joiden kanssa kemiat toimivat parhaiten. Kokemusasiantuntijan rooli korostuu työskentelyssä, koska hän ymmärtää nuoren tilannetta ja voi samaistua nuoren tilanteeseen. Kokemusasiantuntija voi näyttää malliesimerkkiä nuorelle, kuinka aluksi hankalasta tilanteesta voi selviytyä. Ammattilaisella on tarvittavaa tietotaitoa työskentelyn sujuvuuden kannalta. Olennaista on, että ammattilainen on nuoren mielestä luottamuksen arvoinen ja riittävän läheinen nuoren kanssa.

2. Ammatillinen tieto ja tarvittava tuki on merkityksellistä nuoren toipumisen kannalta. Tähän kuuluu päihdekasvatus, jossa on tärkeää tsempata ja motivoida nuorta pienin askelin kohti päihteettömyyttä. Olennaista on ymmärrys ja empatia nuorta kohtaan. Tärkeää on ymmärtää nuorta, vaikkei ymmärtäisi päihteiden käyttöä ja siitä aiheutuvia vieroitusoireita. Työntekijöiltä tarvitaan loputonta kärsivällisyyttä, koska repsahduksia sekä vaikeuksia voi tulla matkan varrella, mikä on luonnollista toipumisessa. Kannustetaan, annetaan positiivista palautetta ja osoitetaan kiitosta palkitsemisen avulla, kun nuorella menee hyvin. Tarvittaessa järjestetään työntekijöille päihdekasvatukseen liittyvää koulutusta ja lisäosaamista.

B. Arjen rytmi ja tukeminen on tärkeää nuorten kanssa työskentelyssä. Arjenhalpintaan kuuluu kotitöiden ja muiden arjen askareiden sujuminen ja hoitaminen. Hyvinvointi lähtee liikkeelle perusasioista, joihin kuuluu säännöllinen unirytmisi sekä riittävän monipuolinen ravinto. Nuoren tulevaisuuden kannalta on ehdottoman tärkeää panostaa nuoren tukemiseen opiskelussa ja/tai työelämässä. Tämä ennaltaehkäisee nuoren syrjäytymistä myöhemmässä elämän vaiheessa eikä hän joudu ”kannustin loukkuun”, jossa elää ainoastaan tukien varassa.

3. Mielekäs vapaa-ajan tekeminen on suoraan yhteydessä mielenterveyteen ja mielen hyvinvointiin. Mielekkään harrastuksen löytäminen nuorelle auttaa häntä näkemään muitakin vaihtoehtoja vapaa-ajalle kuin päihteiden käyttö. Tavoitteena on löytää päihteetön ympäristö lastenkodin ulkopuolelta, koska ympäristön vaihtaminen virkistää ja tuo vaihtelua nuoren elämään sijaishuollossa. Pyritään myös luomaan nuorelle kattava ja hyvä lähiverkosto, joka tukee häntä vapaa-ajalla.

C. Rentoutuminen ja mielenrauha, jossa löydetään nuorelle viihtyisä turvapaikka. Se voi olla lapsuudesta tuttu ja turvallinen paikka. Pääasia paikan valinnan suhteen on, että nuori kokee olonsa kotoisaksi ja saa olonsa rauhoittumaan.

4. Työskentelyn päättäminen asteittain tapahtuu suunnitellusti jo sijaishuollon päättymisen aikana. Työntekijöitä voi tässä vaiheessa olla yksi, jos tilanne sallii. Tavoitteena on saada pysyvää muutosta aikaan.

D. Jälkihuolto ja lähiverkosto liittyy olennaisesti nuoren tulevaisuuteen, jossa ylläpidetään toivoa ja varmistetaan päihteettömän elämän jatkuminen läpi elämän. Tässä kohtaa nuoren toiveet ja tarpeet jatkoon suhteen huomioidaan erityisesti. Työskentelyä jatketaan tarvittaessa nuoren kanssa. Panostetaan luotettavien ja uusien ihmissuhteiden luomisessa. Läheiset otetaan myös huomioon ja heille tarjotaan tukea ja apua tarpeen niin vaatiessa.

Visio: Kohti päihteetöntä ja parempaa tulevaisuutta!

Muutos ja käyttöönotto

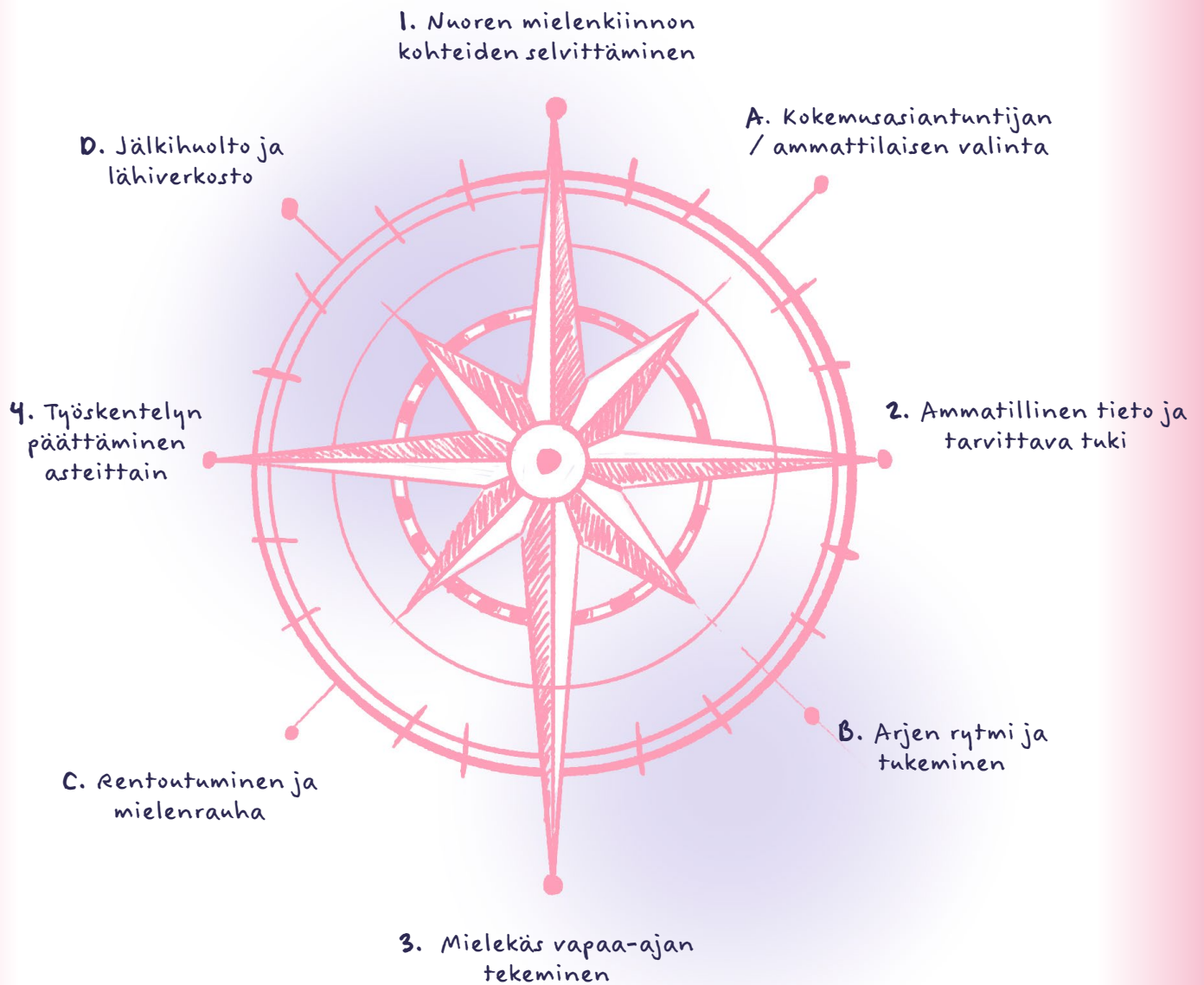
Kompassin käyttöönotto antaa selkeän ja helppokäyttöisen työkalun kaikille sijaishuollossa työskenteleville työntekijöille. Sen pohjalta voi lähteä askel askeleelta turvaamaan päihteiden käytöstä kärsivälle nuorelle päihteetöntä ja parempaa tulevaisuutta. Selkein muutos näkyy nuoren hyvinvoinnissa ja suhtautumisessa päihteiden käyttöön. Nuoren päihdemyönteinen asenne vähentyy ja nuoren tulevaisuuden näkymät ovat kirkkaammat ja selkeämmät. Voidaan soveltaa sijaishuollossa sekä jälkihuollossa.

Kilpailun opit ja itsearviointi

Olemme tyytyväisiä haastekisan ratkaisuehdotukseen sekä tukeen ja sparraukseen, jota saimme koko haastekisan ajan. Tutustuimme haastekisan aikana uusiin ihmisiin ja saimme kuulla muiden ideoita ja ratkaisuja. Pystyimme ryhmän kesken vaihtamaan ajatuksia ja kuulla ryhmäläisten ajatuksia. Ryhmäytyminen ja uusien näkökulmien esiin tuominen oli mahtavaa jokaisessa haastekisan vaiheessa vahvasti mukana.

Yhteistyö kahden kaupungin välillä nettiyhteyksillä sujui moitteettomasti ja pystyimme huomioimaan jokaisen ryhmäläisen. Haastekisaan osallistuminen oli ennen kaikkea hauskaa ja sai paljon uutta tietoa. Opimme myös syvällistä pohtimista ja asioiden juurisyiden ymmärtämistä. Tarkastelimme asioita eri näkökulmista, kuten nuoren ja ammattilaisen näkökulmasta. Pääsimme hyödyntämään työssämme lastensuojelun omakohtaista kokemusta. Meillä jäi vielä epäselväksi, kuinka ehdotuksemme toteutuisi käytännössä, mutta meillä on vahva usko siihen, että jokainen nuori, jolla on päihteiden käyttöön liittyviä haasteita, hyötyisi kompassista. Käytännön toimivuutta olisi todella siistiä päästä kokeilemaan käytännössä.

KOMPASSI

2.2. Päihdetiimi

Kuinka kohdata päihteitä käyttävä nuori

Johdanto

Nuorten päihteidenkäyttö on tutkimusten mukaan nousussa, mutta vaihtamassa suuntaa alkoholin ja tupakan sijasta huumeisiin. Ilmiö on huolestuttava, ja ollut esillä jo muutamia vuosia. Tutkimustietoa ilmiöstä ei kuitenkaan ole käyttäjäprosenttien ulkopuolelta. Miksi nuori käyttää päihteitä? Tämä kysymys on koko ratkaisumme keskiössä.

Tapa, jolla haluamme hakea keinoja ratkaisun löytämiseksi, on saada kattavaa ja monipuolista tietoa suoraan alkulähteeltä, eli nuorilta itseltään. Tunnistaaksemme parhaimmat keinot haasteen ratkaisuun kysymme apua suoraan nuorilta. Jotta tieto saataisiin pidettyä luotettavana ja ohjattua suoraan käytäntöön, on löydettävä keino toteuttaa tiedon keruu nuorelle turvallisena ja helppona. Kerätystä tiedosta täytyy luoda sijaishuollon ja kasvatusalan ammattilaisille ymmärrettävä ja laajasti saatavilla oleva kokonaisuus, jossa ei ole liikaa tulkinnanvaraisuutta.

Koottu tieto jaetaan laajasti kaikille tahoille, jotka ovat vastuussa nuorten kasvatuksesta. Olemme koonneet yhteen nämä kaikki tahot, joita nuorten päihteiden käyttö koskettaa ja palaamme siihen raportin kohdassa "Miten voidaan vähentää nuorten päihteidenkäyttöä ja tukea nuoria kohti päihteettömyyttä sijaishuollossa ja sen jälkeen?".

Toivomme, että kerättyä tietoa hyödynnetään luomalla materiaalia, jonka tarkoituksena on tietotaidon kautta antaa ammattilaisille, nuorelle ja nuoren vanhemmille työkaluja ehkäisevään päihdetyöhön ja tukemaan molempia osapuolia matkassa kohti puhdasta tulevaisuutta.

Materiaalin tulee olla osallistavaa, monipuolista, kunnioittavaa ja kaikki tahot huomioon ottavaa. Huomion keskipisteessä on kuitenkin nuori ja hänen turvallisen tulevaisuuden takaaminen. Tämän takia koko materiaali perustuu nuoren tarpeisiin, toiveisiin ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tavoitteluun ensisijaisesti nuoren näkökulmasta. Päihderiippuvuutta tulee käsitellä sairautena, ei ongelmana.

Haasteen tunnistaminen

Miten haaste näkyy lasten ja nuorten elämässä?

Päihtyneitä nuoria näkee isommissa kaupungeissa jatkuvasti katukuvassa. Pienemmällä paikkakunnilla on taas omat paikkansa, joihin nuoret löytävät aikaansa

viettämään. Sijaishuollon piirissä on nuoria, jotka eivät käytä päihteitä, mutta valitettavan suurelle osalle se on osa arkea. Tutkimusten mukaan 27% 8.-9. luokkaa käyvistä, sijaishuollossa asuvista nuorista, on todella humalassa vähintään kerran kuukaudessa. Päihteitä käyttäviä nuoria näkee sijaisperheissä, laitoksissa, kouluissa ja kaupungilla. Sijaishuollon ulkopuolella olevat nuoret, joilla on päihdeongelma, jäävät myös valitettavan usein avunsaannin ulkopuolelle. Vaikka päihteitä käyttäviä nuoria näkee enemmän, tapoja, joilla käyttöä saataisiin kuriin tuntuu olevan entistä vähemmän.

Kokemusasiantuntijoiden keskustelussa korostui toistuvan, millaisia keinoja toivottaisiin virallisilla tahoilla olevan päihteiden käytön vastaiseen työhön. **Vaikka sijaishuollossa varmasti nähdään nuorten päihteidenkäyttöä enemmän, vaikuttaa siltä, että päihteitä käyttävät nuoret näkevät entistä vähemmän apua tarjoavia resursseja, jotka keskittyisivät auttamaan nuoria kunnioittavaan sävyyn.**

Sijaishuollon piirissä olevien nuorten elämässä päihteet ovat laajasti näkyvillä, ja sijaishuollon parissa työskenteleville aikuisille nuorten päihteiden käyttö näkyy nuorten kautta. Alkoholi ja tupakka, aikuisille lailliset päihteet, ovat varmasti kaikille tuttuja ”turvallisia” päihteitä, joilla kuitenkin saadaan vakavia ongelmia aikaan nuorella iällä. Laittomat päihteet pysyvät paremmin piilossa, ja osa kokee, ettei niitä haluta huomata. Alkoholista ja tupakasta on opetettu kouluiästä saakka, kuinka riippuvuus syntyy ja terveys on menetetty. Monelle on kasvatettu ajatus, jossa yhden tupakan polttaminen on jo elämän pilaaminen, ja laittomat päihteet on niin kaukainen asia, ettei niistä tarvitse hyvinvointivaltiossa tietää. Nykyään laittomia päihteitä käytetään niin baarin edustalla viikonloppuisin kuin ruokatauolla työpäivän aikana. Laittomien päihteiden käyttö näkyy vähemmän kuin tupakointi ja juominen, mutta se näkyy silti. Ja se näkyy enemmän kuin ennen, minkä takia niistä olisi aiheellista oppia luotettavaa tietoa jo ennen kuin nuori eksyy kokeilemaan niitä. Ja silloinkin olisi ensisijaisen tärkeää, että hän tietäisi mitä ja miten kokeilee. Kun nuori kertoo kokeilleensa päihteitä, olisi ainoastaan oletusarvo, että aikuinen osaa reagoida asiaan ilman ylireagointia. Päihteiden käyttö on näkyvillä, joten myös puolueetonta tietoa päihteistä ja nuorten päihteiden käytöstä tulisi olla näkyvillä.

Miksi nuoret käyttävät päihteitä?

Paha olo, masennus, sosiaaliset paineet, helppo saatavuus ja päihteiden käyttöön liitetty euforian tunne altistavat nuoria kokeilemaan päihteitä, kunnes kokeiluista muodostuu riippuvuus. Olisi ensiarvoisen tärkeää tunnistaa, mitä nuoren päihteiden käyttö oireilee, sillä juurisyytä korjaamatta on vaikeaa lähteä tavoittelemaan pitkäaikaista päihteettömyyttä. Järkevin tapa lähestyä nuorten päihteiden käyttöä olisikin keskittyä taustalla vaikuttaviin syihin ja nuoren tulevaisuuden tavoitteisiin.

Tätä varten tarvitsisi kuitenkin luotettavaa tilastotietoa syistä, joita nuorilla on valintoihinsa. Sijaishuollossa nuorilla kuuluisi olla helposti apua tarjolla, mutta onko avun hakemisen kynnys korkeammalla, kuin kynnys alkaa käyttää päihteitä olon korjaamiseksi ja turruttamiseksi? Päihteet ovat nykyään helposti saatavilla, laittomuus tekee siitä automaattisesti piilotetun tavan ja käyttäminen jää alkuun helposti huomaamatta. Riippuvuuden hoitamisessa apu, jota tarjotaan, ei välttämättä ole ystävällistä riippuvaiselle nuorelle, jota ei kohdella sairaana vaan ongelmana. Kun nuori saadaan hetkeksi päihteettömäksi lasketaan ongelma korjatuksi, ja todellinen apu oireiluun jää valitettavan usein saamatta.

Huumeet ovat yleisiä nuorten keskuudessa, ja aina on joku, joka tietää mistä mitäänkin saa. Ja jos ei ole, niin se joku, joka tietää, löytyy helposti. Nuorten elämässä olevien aikuisten kuuluisi tietää päihteiden turvallisesta käytöstä ja osata ohjata nuoria oikeisiin valintoihin tuomitsematta ja leimaamatta. Päihderiippuvainen nuori ottaa apua vastaan todennäköisemmin asetelmasta, jossa avuntarjoaja on hänen puolellaan. Päihteitä käyttävät nuoret löytävät vertaistukea toisistaan, ja tästä syystä ilmiöön tunnistetaan ongelmalliset ryhmittymät. On seurueet, joissa ei ole yhtään päihderiippuvaista, seurueet, joissa osa käyttää, ja seurueet, jotka ovat muodostuneet päihteiden ympärille. Kun nuoren elämässä oleva tukiverkosto koostuu ihmisistä, jotka ovat päihderiippuvaisia, nuoren kynnys lähteä porukasta hakemaan raittiutta yksin on hyvin korkealla. Yksinäisyys onkin päihteidenkäyttäjän yksi suurimmista esteistä avun hakemiselle tai vastaanottamiselle.

Ketä muita haaste koskettaa ja miten?

Haasteen ympärillä on nuorten lisäksi kaikki nuorten ympärillä olevat ihmiset. Sijaishuollon työntekijät, perheenjäsenet, sijaisvanhemmat, laitosten työntekijät, ohjaajat, koulun henkilökunta, hoitokontaktit, kaverit ja läheiset. Kaikki, jotka ovat olleet, ovat ja tulevat olemaan tekemisissä päihteitä käyttävän nuoren kanssa. Jos nuoren ongelmasta ei tiedä, ei voi siihen reagoida. Jos taas tietoisesti kääntää katseensa, huoli ja stressi ovat näkyviä reaktioita jo pelkästä epätietoisuudesta. Tällöin läheinen on myös osaltaan mahdollistaa ongelman jatkumisen

Nuoren tulevaisuudessa päihteiden käyttö voi näkyä rikosrekisterinä, potilastiedoissa, luottotiedoissa ja veloissa. Näissä tapauksissa nuoruuden päihderiippuvuus voi helposti vaikuttaa työhaussa, lääkärikäynneillä, opiskelumahdollisuuksissa ja asumisjärjestelyissä. Vaikka päihteet olisivat jääneet nuoruuteen vaikuttavat ne helposti myös aikuisuuden ihmissuhteissa.

Haasteen olemassaolo tunnistetaan jo vahvasti ja sen ratkaisuun etsitään keinoja. On kuitenkin olemassa riski, ettei hyvinvointiyhteiskunta halua nostaa esille päihdeongelmia, ja näin ollen haaste jää ratkaisematta. Jokaiselle nuorelle, ja nuoren

elämässä olevalle aikuiselle, on tärkeää että haaste tunnistetaan ajoissa, jotta hoitoon hakeudutaan ennen varsinaista ongelmaa.

Miksi etsimme ratkaisua haasteeseen?

”Tunsin, että tulevaisuuteni on jo minulle rakennettu keskustellessani työntekijöiden kanssa nuoruudestani. Ihan niinkuin minulla ei olisi toivoa, mutta on niin sanotusti ”pakko yrittää”, kun lastensuojelun piirissä olin. Aikuisena, jos olen törmännyt nuoruuden ajan tuttuihin, tai työntekijöihin, niin on heille suorastaan ihme, että olen työssäkäyvä ja toimintakuntoinen yhteiskunnan jäsen.

Mitä tämä sitten tarkoittaa, ja onko jo nuorena tunnistettu alkava päihdeongelma koskaan oikeasti hoidettu kuntoon? Oman kokemukseni mukaan suhtautumista päihteisiin ei koskaan oikeasti hoidettu. Tärkeämpää oli vain se, mitä päihteitä olen käyttänyt tai kokeillut, ja mitä olen sitten tehnyt ollessani päihteiden käytön alaisena. Päihtyneenä tapahtuneet asiat, joita olin tehnyt tai joita minulle tehtiin, ei kantaneet mitään painoarvoa, vaan päihteiden käyttö oli aina isoin ongelma.

Jos olin käyttänyt päihteitä, niin minulle oltiin vihaisia ja pettyneitä. Minua rangastiin päihteiden käytöstä, sen sijaan, että oltaisiin kysytty, miksi käytin? Jos päihteiden käytön syyt olisi löydetty ja hoidettu, viehätys päihteisiin ja päihteiden merkitys olisivat voineet jäädä toissijaisiksi. Ratkaisuehdotuksessa pidän tärkeimpänä sitä, kuinka tärkeää päihteitä käyttävän nuoren hoito on rankaisemisen sijaan. Kun minä erehdyin kertomaan päihteiden käytöstä, tunsin saavani rangaisuksia enkä apua.”

– Kokemusasiantuntija, sijaishuollon piirissä 12 vuotta, joista 6 vuotta päihteiden käyttäjänä.

Ratkaisuehdotus

Ratkaisuehdotuksemme on selkeyden vuoksi jaettu kolmeen alaotsikkoon. Ensimmäinen syventyy pohtimaan millaista tietoa haluamme kerätä nuorten päihteidenkäytöstä, ja miten sitä saadaan. Toisessa osiossa avaamme, miten tietoa tulisi käsitellä oikein ja mitkä tahot saisivat tiedon hyödynnettyä parhaiten. Kolmantena yhdistämme tiedon ja ammattilaiset, ja esitämme ratkaisumme käytännössä toteutettuna.

1) Millaista tietoa tarvitaan, jotta nuorille voidaan tarjota kattavaa apua?

Jotta saamme tietoa nuorten päihteiden käytöstä, on jopa itsestäänselvyys lähestyä nuoria itseään. Laajan ja luotettavan kattauksen vuoksi haluamme luoda kyselyn, joka toteutettaisiin jokaisessa sijaishuollon yksikössä. Kyselyyn vastaisi

jokainen sijoitettu 10–18 –vuotias nuori, ja vastaukset lähetettäisiin anonyymisti digitaalisessa muodossa, jotta nuoren kynnys luovuttaa henkilökohtaista tietoa olisi luotettavaa ja turvallista nuoren maailmassa. Kuten haasteen määrittelemisessä jo totesimme, nuoret eivät useinkaan myönnä päihteiden käyttöään kuin pakon edessä, ja tämän vuoksi luotettavan tiedon saamiseksi nuorelle on taattava anonymiteetti. Paperilomakkeissa on oma vanhanaikainen viehätysensä, mutta niiden täyttämisen jokainen voi varmasti tunnistaa anonymiteetin vaarantuvan, ja itse tiedon tilastointi on huomattavasti hitaampaa kuin digitaalisessa kyselyssä.

Kysely keskittyisi siihen, millaista apua nuoret kaipaavat ja mitä juurisyitä mahdolliselle päihteidenkäytölle on. Esimerkkikysymyksiä voisi olla ”Onko sinulla ollut univaikeuksia?”, ”Onko elämässäsi tapahtunut isoja muutoksia, joista haluaisit keskustella?” ja ”Millä tavoin ilmaiset itseäsi luonnollisimmin?”. Lopussa kysyttäisiin, onko nuori kokeillut tai käyttänyt päihteitä. Kyselystä koottaisiin dataa, josta pystyisi näkemään kuinka suuri prosentuaalinen osuus päihteiden käyttäjistä viittaa juurisyihin ja mitä apukeinoja he suosivat. Digitaalisuus mahdollistaa kyselyssä muun muassa kuvien käytön, ja kyselyn luominen tapahtuisi kokemusasiantuntijoiden ja kasvatusalan ammattilaisten yhteistyössä.

Datan avulla voidaan lähteä rakentamaan niin sanottua ”päihdepakettia”, eli kokonaisuutta, jonka avulla kasvatusalan ammattilaiset ja nuorten lähipiiri saisivat tietoa niin päihteistä, kuin tavoista auttaa ja tukea päihteitä käyttävää nuorta. Paketin avulla aikuisilla olisi enemmän resursseja kohdata nuorten ongelmat ja elämäntilanteet realistisella tasolla, ja he eivät kokisi olevansa eksyksissä nuorten päihdeongelmissa. Paketissa havainnollistetaan, miten erilaiset päihteet vaikuttavat, ja miten niitä käytetään turvallisesti. Sen lisäksi kerrotaan, miten erilaisiin päihdekokeiluihin tulisi suhtautua, ja mitä nuorelta tulisi kysyä, jos hän kertoo käyttäneensä päihteitä. Esimerkiksi, jos nuori kertoo joutuneensa tilanteeseen, jossa hän on käyttänyt suonensisäisiä huumeita, kuuluisi aikuisen ensimmäisenä varmistaa onko käyttöympäristö ja välineet olleet turvallisia. Näiden vastausten perusteella aikuiselle kerrotaan, mitkä olisi seuraavat suotavat toimenpiteet; tuleeko nuoren käydä lääkärissä, millaista apua/hoitoa nuorelle kannattaa tarjota, ja kielikö tilanne mahdollisesti jo olemassa olevasta riippuvuudesta. Aikuisen tulee suhtautua päihteiden käyttöön vakavasti, mutta nuorelle on tärkeää, että aikuinen on ensisijaisesti nuoren puolella. Tällöin nuori on vastaanottavaisempi avun suhteen.

Tällä hetkellä olemassa oleva tieto, joka kertoo nuorten päihteidenkäytöstä, rajoittuu käyttäjäprosentteihin. Koska nuoria ja päihteitä on olemassa valtavan laaja määrä, olisi jo korkea aika hakea tilastoihin syventävää ja ratkaisukeskeistä tietoa.

2) Miten voidaan vähentää nuorten päihteidenkäyttöä ja tukea nuoria kohti päihteettömyyttä sijaishuollossa ja sen jälkeen?

Kerätystä tiedosta valmistettu vuosittainen päihdepaketti luovutetaan tahoille, jotka ovat välittömässä vaikutuksessa nuorten kanssa heidän arjessaan. Sijaishuollon toimipaikoille, lastensuojelulle, koulujen ja ensihoidon ja virkavallan työntekijöille, jotka saattavat työssään kohdata päihtyneen nuoren, on valtava resurssi olla tilanteen tasalla ja kyetä tarjoamaan nuorelle apua ja tukea siinä muodossa, jossa nuori kokee sen olevan itselleen hyödyllistä.

Sijaishuollon toimipaikoille paketti olisi ensisijaisen tärkeä, sillä he kohtaavat päihtyneen nuoren hänen kotonaan. Kun puhutaan turvallisuuden tunteesta, on se kokonaisvaltainen kokemus, jonka osana on perustarpeiden tyydytys sekä kuuluksi, ymmärretyksi ja nähdyksi tuleminen. Jotta nämä täyttyisivät on ensiarvoisen tärkeää kohdata nuori lempeästi ja hänen tarpeiden kautta. Valitettavan usein vanhanaikainen valistus alkaa jo kotiovella nuoren ollessa haavoittuvaisessa tilassa päihteiden vaikutuksen alaisena. Tämä luo vaarallisen kuvan nuorelle siitä, että päihteiden vaikutuksen alaisena ei kannata tulla kotiin, vaan jäädä ilman lupaa palaamatta sijoituspaikkaan.

Koulut toimivat ennaltaehkäisevänä toimipisteenä, kuten ennenkin. Ainoana erona on se, että päihteiden ympärillä oleva keskustelu käydään huomattavasti kattavammin ja ilman häpeää sekä pelottelua. On normaalia, että joitain häpeän tunteita saattaa nousta, jos kannabista käyttävä oppilas kuuntelee luentoa ja huomaa kärsivänsä luennolla mainituista sivuoireista. Jätämme kuitenkin ylimääräisen ja faktatietoon perustumattoman häpeämisen pois.

Kattava oppimiskokemus on vaikuttava. Kun kerromme minkälaisia vaikutuksia kullakin päihteellä on käytön aikana, estämme vain uteliaisuudesta koituneen kokeilun. Paketin jälkeen yhdenkään nuoren ei tarvitse kokeilla miltä mikäkin päihde tuntuu, sillä he tietävät sen jo ilman kokeiluja. Turvallisen käytön osio on myös äärettömän tärkeä, sillä todistetusti yläkoulun luokilla on jo neljäsosa sijaishuollon piirissä olevista nuorista päihteitä kokeillut tai käyttänyt. Skenaariona likaisella neulalla käyttävä nuori on pelottava. Mikä tekee siitä kauhistuttavaa, on jatkumo. Jos nuori saa elinikäisen sairauden kyseisestä neulasta, lisää se häpeää ja kaivaa syvempää kuoppaa, josta avun piiriin kurkottaminen on entistä hankalampaa. Vuosittain tartuntatautirekisteriin ilmoitetaan noin 1200 uutta hepatiitti C -tartuntaa. Suomessa hepatiitti C -tartunnan saaneista valtaosa on käyttänyt pistämällä huumeita. Hiv:n esiintyvyys huumeita käyttävien keskuudessa on noin 1,5 % ja hepatiitti C:n esiintyvyys noin 75 %. Siitä emme löytäneet tietoa, missä iässä suurin osa tartunnoista tapahtuu, mutta oletettavissa on, että henkilöt, joilla on

vähäinen tietotaito sekä varallisuus, turvautuisivat jo kertaalleen käytettyihin välineisiin. Nuoret sopivat kuvaukseen harmillisen hyvin. Synteettiset huumeet ovat myös valitettavan nouseva trendi, ja se täytyy saada katkaistua. Ainoana keinona on kertoa turvallisesta käytöstä, sillä pelottelu ei toimi nuoriin, jotka kokevat olevansa kuolemattomia.

Ensihoito, sosiaalityöntekijät sekä muu virkavalta toimivat tukitoimena. Heidän roolinsa on olla ensikohtaamisen keskiössä. Ensihoidon ja sairaanhoidon luotamme olevan kartalla päihteiden henkisistä ja fyysisistä vaikutuksista, kaipaamme heillekin asennemuutosta ja työkaluja inhimilliseen kohtaamiseen. On suuri rooli olla usean nuoren ensimmäinen aikuinen kontakti, joka saa tietää päihteiden käytöstä. Turvallisuuden tunne ja avoin ilmapiiri tässäkin tilanteessa ovat korvaamattoman arvokkaita.

Jotta näin vaikuttava paketti saataisiin luotettavasti kasattua, on saatava jokainen nuori osallistumaan. Näin ollen ratkaisuehdotuksen kysely osio on ehdoton jokaiselle nuorelle. Kyselyn tuottaa kolmas osapuoli, joka analysoi datan puhtaasti prosenteiksi ja lähettää sitten toimiville tahoille. Jotta anonymiteetti saadaan taattua jokaiselle, tuotetaan prosentit kaupunki- tai kuntakohtaisesti. Jos tutkimustulos jaettaisiin sijaishuoltopaikka kohtaisesti, mahdollistaa se anonymiteetin vaarantumisen, sillä tieto päihteitä käyttävästä nuoresta yksikössä on peruste seulonnalle, jonka kautta selvitetään, kuka on vastannut myöntävästi. Tämä ei tue aatettamme siitä, että hoito tulee lähteä nuoren omasta motivaatiosta. Haluamme myös esittää joukkorangaistukset päihteiden käyttöä koskien. Joukkorangaistukset ovat jo kiellettyjä, mutta tutkimusten mukaan lastensuojelulaitoksessa asuvista nuorista 49 % on kokenut joukkorangaistuksen viimeisen 12kk aikana.

3) Miten ratkaisu näkyy käytännössä?

Pride-valmennuksissa otettaisiin käyttöön kaksiosainen malli, jossa nykyinen valmennus vastaisi perusopintoja, ja sen lisäksi sijaisvanhemmaksi haluavan olisi valittava vielä valinnainen syventävä valmennus. Perusopintoja syvennetään esimerkiksi päihdenuoren sijaisvanhemmaksi paketilla. Valittavissa olisi myös varhaiskasvatus paketti, erityislapsen paketti, kriisiperhe paketti sekä vauvapaketti.

Sen lisäksi, että koulutuksella saadaan jaettua ensiarvoisen tärkeää tietoa, pystymme myös syventämään sijaisvanhemman motivaatiota, mahdollistamaan yksilöllisen ja räätälöidyn kodin sijoitettavalle sekä valvovana tahona varmistamaan, että vanhempi on valmis siihen, mitä edestään löytää rooliinsa astuessa.

Sijaishuollossa todistamme tällä hetkellä huolestuttavan montaa lasta, jota ei ole haluttu. Jotta näin ei kävisi sijaisperheissä, syventävät paketit mahdollistavat

perheen valinnan siitä, minkälaiseen lapseen he ovat elämäntilanteissaan ja koulutuspohjaltaan valmiita. Syventäviin opintoihin voisi aina palata halutessaan, ja suorittaa useamman kurssin. Uskomme tämän helpottavan myös tällä hetkellä tapetilla olevaa huutavaa pulaa sijaisvanhemmista. Osa vanhemmista varmasti pelkää alkumetreillä, että he eivät pärjäisikään uuden perheenjäsenen kanssa. Valinnan vapaus tuo turvan tunnetta valvovalle taholle, perheelle, ja kaikkein tärkeimpänä lapselle itselleen. Hänet on haluttu osaksi tätä perhettä, ja tällä perheellä on valmius pitää hänestä huolta niin kauan kuin hän tarvitsee.

Pride-valmennuksen voisi ottaa samoin tavoin kaksiosaisena käyttöön lastensuojelulaitoksien ja perhekotien työntekijöiden perehdytyksessä. Sosiaalialan koulutus on yleispätevä sosiaalialalle, jos kuitenkin työskentelet toisen kotona, tai jaat kotisi sijoitetun nuoren kanssa, olisi sinulla kaikki mahdolliset valmiudet sekä motivaatio siihen.

Hoitavan tahon suurena muutoksena ehdotamme ”unelmia kohti”-mallia. Käytännössä puhutaan ratkaisukeskeisestä, sekä henkilökohtaisesta hoitotavasta, joka on tunnettu jo kymmeniä vuosia. Nyt olisi aika omaksua tapa ja käyttää sitä ensisijaisena keinona.

Hoitoon hakeutuessa nuoren ensitapaamisella käytäisiin läpi, kuka nuori on, ja kuka hän haluaa olla tulevaisuudessa. Nuori kertoo lähtötason, ja tavoitteen siis automaattisesti, tavoite tulee suoraan nuoren toiveesta ja näin motivaatio kasvaa. Hoidossa autetaan nuorta saavuttamaan tulevaisuuden haaveensa, ja siinä sivussa hoidetaan päihteiden ongelmakäyttöä. Emme siis lähde suoraan ohjaamaan nuorta täysin päihteettömäksi, vaan kerromme toimenpiteet kokonaisvaltaisesti unelman toteuttamiseksi. Yksi toimenpiteistä voi olla päihteiden käytön vähentäminen, kohtuullistaminen tai kokonaan lopettaminen.

Näin hoitokontakti pysyisi niin kauan, kunnes nuori kokee olevansa tavoitteessaan tai valmis. Valitettavan usein hoito tyssää, kun käyttö tyssää, ja ongelma toistuu. Sijaishuollon piirissä olevalle nuorelle on äärimmäisen kuormittavaa tavata uusia auttavia tahoja, niitä on noin seitsemän joka ikisellä sijoitetulla lapsella ja nuorella jo siitä sekunnista alkaen, kun huostaanotto tapahtuu. Silti tutkimusten mukaan 40 % 8.–9. luokkalaisista sijoitetuista nuorista ei tiedä kenen puoleen kääntyä, jos häntä kohdellaan huonosti. Näin ollen olisi äärettömän tärkeää pitää jo olemassa olevat kontaktit ja vähentää vaihtuvuutta niin paljon kuin suinkin mahdollista. Ei ole kannattavaa kenenkään näkökulmasta aloittaa päihdehoitoja uudestaan alusta, kun ongelma olisi saatu jatkuvalla hoitosuhteella hallintaan.

Tavoitetila

Ratkaisuehdotus otetaan käyttöön ammattilaisia kouluttavilla tahoilla. Ratkaisuehdotuksen käyttöönotto tuo positiivista muutosta valtakunnallisesti usealle toimijalle. Suurimpana muutoksena nähdään konkreettista taantumaa nuorten päihteidenkäytön tilastoinnissa, mutta vieläkin tärkeämpänä nähdään, että suurin osa käyttäjistä on avun piirissä. Asenteet päihteitä käyttäviä nuoria kohtaan on saatu korjattua ja addiktiota kohdellaan vakavasti otettavana sairautena tuen piirissä ja sinne hakeutuessa.

Prosentit kertovat meille onnistumisesta. Ne myös viittaavat suuriin taloudellisiin säästöihin. Kun sijoitamme moderniin valistusmuotoon oppilaitosten ja sijais-huollon ammattilaisten kesken, säästämme huiman siivun terveydenhuollon ja sosiaalitoimen muista kuluista, joita päihdeongelma kuormittaa. Meidän on vihdoin päästävä ennakkoluuloistamme eroon, ja autettava sairaita yhteiskuntamme jäseniä tavalla, josta jokainen osallinen hyötyy.

Miksi olla vastakkain, kun asia on yhteinen?

Raporttimme toimikoon ohjenuorana kohti parempaa tulevaisuutta nuorillemme. Kerromme mielellämme lisää ja odotamme innolla mitä tämän pohjamateriaalin perusteella muut toimijat saavat aikaan.

Haastekisan opit

Tulevaisuudessa olisi tärkeää kuulla lisää kokemusasiantuntijoita, jotta ymmärrys aiheesta lisääntyisi entisestään, sillä päihteiden käyttöön liittyvää asennemuutosta tarvitaan. Haastekisan aikana ratkaisuehdotusta ei päästy vielä kokeilemaan eli nähtäväksi jää se, kuinka ihmiset saataisiin ottamaan ratkaisuehdotus käyttöön arjessa, miten sitä voitaisiin edelleen kehittää ja miten sen toimeenpano varmistaa laajasti. Aiheeseen paneutuminen ja siitä uuden oppiminen synnytti myös paljon muita kysymyksiä, joista haluttaisiin saada lisää tietoa ja paneutua aiheeseen entistä laajemmin.

Lastensuojelussa on edelleen paljon haasteita ja siitä puhutaan varsin negatiiviseen sävyyn erityisesti niiden toimesta, joilla ei suoraa kokemusta lastensuojelusta ole. Haastekisaan osallistuminen teki kuitenkin näkyväksi sitä, että lastensuojelua on kehitetty paljon ja kehitetään edelleen. Se lisäsi ja loi uskoa siihen, että vaikka keskustelu saattaa olla negatiivista, näiden asioiden eteen tehdään kuitenkin jatkuvasti asioita, jotta ne olisivat tulevaisuudessa paremmin.

Haastekisaan osallistuminen opetti paljon olemassa olevista hoitosuunnitelmista, suhtautumisesta ja sensitiivisyydestä suhteessa nuorten (ja ihan kaikkien ihmisten) päihteiden käyttöön. Kisaan osallistuminen toi arkeen sisältöä ja merkityksellisyyden kokemuksia, lisäsi tiimin jäsenten välistä luottamusta ja auttoi tiimin jäseniä tutustumaan toisiinsa paremmin. Haastekisaan osallistuminen auttoi tarkastelemaan myös omia kokemuksia uusista näkökulmista, se oli kivaa ja osallistumisesta jäi hyvä fiilis.

Lähteet

THL: Raportti, artikkeli s. 220-> https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140861/URN_ISBN_978-952-343-569-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kouluterveyskysely, nuoret sijaishuollossa: <https://www.julkari.fi/handle/10024/140595>

2.3 Team Harju

Raitistuneet päihderiippuvaiset apuna sijaishuollon lasten päihteiden käytön ehkäisyssä

Johdanto

Valitsimme aiheen päihteiden käytön ehkäisy sijaishuollossa, koska meillä molemmilla nuorilla on omakohtaista kokemusta päihteiden käytöstä oman perheen kautta. Ja koimme tärkeäksi valistus- ja ehkäisytyön nuorille ja ohjaajillekin, sekä päihdetietämyksen lisäämisen lastensuojeluyksiköissä.

Alkuun pohdimme syitä, miksi nuoret alkavat käyttää päihteitä. Listasimme ajatuksia: paha olo, ahdistus, vitutus, pään nollaus, murheet unohtuvat hetkeksi ja olo helpottuu, kavereiden painostus, esittäminen, kokeilun halu ja rajojen hakeminen yms. Omien kokemusten kautta jäimme pohtimaan ajatusta ”kotoa saatu malli.” Pohdimme miten vanhempien tai perheenjäsenten päihteiden käyttö vaikuttaa heidän lapsiinsa ja minkälaisia tunteita se herättää: huolta, surua ja pelkoa, joka voi sitten näkyä aggressiivisena käyttäytymisenä ja traumojen takia voi jäädä pelkotiloja, tai muuta toiminnanhäiriötä.

Nuorelle itselleen omasta päihteiden käytöstä voi tulla riippuvuus, riitoja kavereiden ja läheisten kanssa ja mahdollisesti hyväksikäyttöä.

Pohdimme sitä, että miten paljon nuoret ja lastensuojeluyksiköiden ohjaajatkaan ylipäättään tietävät päihteistä ja niiden terveydellisistä haittavaikutuksista. Pohdimme mikä olisi tehokkain tapa tuoda tietoa päihteistä lastensuojeluyksiköihin ja päädyimme siihen, että vaikuttavin tapa varmaankin olisi se, että sellainen henkilö tulisi puhumaan lapsille ja aikuisille, joka on kokenut päihderiippuvuuden ja päässyt itse kuiville. Juttelimme, että asioista tietäminen lisäisi omaa harkintaa päihteiden kokeilemisesta ja ymmärrystä siitäkin miksi esimerkiksi omat vanhemmat käyttävät päihteitä.

Konsultoimme ensin meidän omaa ohjaajaa Katria asiasta ja kysyimme olisiko Katri valmis olemaan tässä meidän työskentelyssä mukana. Katri on itse Minnesota-hoidon käynyt raitis alkoholisti. Katri kertoi, että kaikki Minnesota-hoidon käyneet raitistuneet päihderiippuvaiset haluavat kertoa tarinansa ja viedä sanomaa eteenpäin. Katri näki hyvinkin todennäköisenä sen, että yhteistyötä voisi esim. Minnesota-hoitoklinikan kanssa tehdä.

Katri on jo itsessään antanut meille toivoa siitä, että riippuvuudesta voi päästä. En edes tiennyt, että päihderiippuvuudesta voi oikeasti toipua.

Katri sanoi, että kustannuksia meidän tuskin tarvitsisi murehtia, koska oman tarinansa jakaminen ja päihderiippuvuuden tietoiseksi tekeminen on kaikkien raitistuneiden päihderiippuvaisten sydämen asia. Hän kertoi, että hänelläkin olisi heti kymmenen nimeä sanoa, jotka voisivat tulla oman tarinansa kertomaan ja nuorille ja ohjaajille puhumaan.

Juttelimme, että joskus vain yksi henkilö tarvitsee apua ja tietoa/keskustelua aiheesta, ja tällainen tukihenkilö voisi Katrin toimesta ainakin meidän omiin yksiköihin järjestä.

Katri rohkaisi avoimuuteen ja rehellisyyteen päihhteistä sijaishuollon yhteisöissä, koska aika usein lapset hakevat hyväksyntää toisiltaan ja tekevät asioita, kuten ajautuvat käyttämään päihhteitä toistensa painostuksesta ja näyttämisen halusta, mutta hyväksyntää ei tarvitse hakea, jos yhteisö on tarpeeksi avoin, rehellinen ja luotettava.

Katri kehotti soittamaan myös Minnesota-hoidon Lapuan vastaavalle Sanna Kalliolle ja tiedustella hänen mielipidettään asiasta.

Sanna sanoi samaa, siitä, että on raitistuneiden sydämen asia omaa tarinaansa levittää. Sanna kertoi, että heillä on tiedossa ympäri Suomen raitistuneita päihderiippuvaisia, että sillä tavalla tämä yhteistyö lastensuojeluyksiköihin voisi toimia valtakunnallisestikin. Raitistuneet päihderiippuvaiset ovat tämän alan asiantuntijoita, vaikka eivät ole varsinaista kokemusasiantuntijatutkintoa ehkä suorittaneetkaan. Sillä tavalla Minnesota-klinikan kautta oikeiden henkilöiden löytäminen voisi olla edullisempaa. Esimerkiksi sairaanhoitopiiriin kokemusasiantuntijat perivät aina erillisen korvauksen käynneistään, ja toki onhan sekin mahdollisuus siis olemassa. Mutta jos ratkaisuehdotus oli tarkoitus olla mahdollisimman pienikustanteinen, niin suora yhteys näihin Minnesota-hoidon paikkoihin voisi olla edullisempi ratkaisu. Moni tulee mielellään kilometrikorvauksilla ja ”kahvittelu-/ruokapalkalla” puhumaan, vaikka toki aina kannattaa heidänkin kanssaan sopia korvauksesta henkilökohtaisesti. ...ja tästä se ajatus sitten lähti.

Ratkaisuehdotus

Raitistuneet päihderiippuvaiset apuna sijaishuollon lasten päihhteiden käytön ehkäisyssä

Päätimme, että aloitetaan ”projektimme” kutsumalla lähialueiden sijaishuoltoyksiköiden lapset ja aikuiset yhteiseen alkuinfoon. Jos korona vielä siinä vaiheessa sekoittaa maailmaa ja kokoontumisia rajoitetaan, voi saman hoitaa zoomilla, tai teams-kokouksella netissä.

Alkuinfossa muutama raitistunut päihteidenkäyttäjä (Katri ja joku muu) ja me kolme kerromme yhteistyöajatuksista ja millä tavoin me toivoisimme, että yhteistyö auttaisi sijaishuollon lasten päihteidenkäytön ehkäisyssä ja muulla tavoin sijaishuollon arjessa. Toiveena olisi, että yhteistyöstä tulisi jatkuva käytäntö raitistuneiden päihderiippuvaisten ja lastensuojeluyksiköiden välillä. Tavoitteena olisi, että lastensuojeluyksiköiden ohjaajilla olisi saumaton ja matala kynnys milloin vaan soittaa päihdeasiantuntija juttelukaveriksi jollekin lapselle, tai perheelle, tai kerrtoon päihteistä yleisesti. Meidän yksiköiden (joita on kaksi) ja raittiiden päihderiippuvaisten yhdyshenkilönä tulee toimimaan Katri, mutta laajemmalla alueella Lapuan Minnesota hoidon vastaavalle ohjaajalle Sanna Kalliolle voi soittaa ja tiedustella keskusteluapua.

Keskusteluapua, tai infoa, voi tiedustella esimerkiksi tilanteissa, joissa lapset puhuvat päihteistä ihannoivasti ja ovat päihteiden kokeilemisen kannalla. Tilanteissa, joissa lapsi haluaa jutella oman perheen tai vanhempien päihteiden käytöstä, tai vaikka tilanteissa, joissa halutaan tietoa päihderiippuvuudesta ja eri päihteistä, niiden vaaroista ja haitoista.

Ratkaisuehdotuksemme mukanaan tuoma hyöty ja sen edut sijaishuollon lapsille ja ohjaajille

Tällä ratkaisulla toivomme saavuttavamme lisääntyntä tietoisuutta aiheesta ja sen kautta päihteettömyyttä lastensuojeluyksiköiden arjessa. Toivomme myös lastensuojeluyksiköiden aikuisten ammattitaidon lisääntymistä päihteiden osalta.

Tulevaisuuden visio = **Rehellisempi ja avoimempi yhteisö yksiköissä raitistuneiden päihteidenkäyttäjien suoraselkäisyyden ja rehellisyyden esimerkistä.** Päihteiden kautta ei tarvitse hakea ”kovan jätjän roolia”, eikä päihteet auta pahaa oloa helpottavasti. Oman olon paraneminen lähtee alkuun rehellisen keskustelun kautta ja nuorten uskosta siihen, että heihin uskotaan ja luotetaan ja pidetään toivoa yllä.

Mitä opimme tästä?

Osallistumalla sijaishuollon lasten elämänlaadun parantamishaasteeseen olemme iloksemme huomanneet kuinka paljon ihmiset ja erityisesti sijaishuollon lapsetkin haluavat auttaa toinen toisiaan ja kehittää parempaa tulevaisuutta nuorille. On lohdullista huomata, että sijaishuollon lapsia ja sitä kautta vertaistukea on paljon. Tämä työskentely on lisännyt yhteenkuuluvuuden tunnetta. Opimme myös sen, kuinka työlästä tällainen pohdinta ainakin alkuun pääsemiseksi on ollut, mutta lopulta kannattavaa ja vaikka tästä ei tulisikaan valtakunnallisesti lastensuojeluyksiköihin toimintamallia olemme auttaneet meidän yksiköiden lapsia, perheitä ja aikuisia. Koemme oppineemme myös sosiaalisia taitoja, kun on tuntemattomien ihmisten kanssa uskaltanut zoomissa jutella ja kertoa omia ajatuksia.

2.4 Team Nimetön

#PAKOTODELLISUUTEEN

- toimenpideohjelma päihteettömyyden tueksi
sijaishuollossa

Päihteidenkäyttö tänään ja tilastoissa

Tilastollisesti nuorten päihdyttävien aineiden käyttö on ollut viimeiset vuosikymmenet laskussa. Erityisesti tupakoinnin ja alkoholinkäytön osalta kokeilut alkavat myöhemmin ja raittiita on nuorison joukossa huomattavasti enemmän kuin esim. 90-luvun puolivälissä. Esimerkiksi nuorison tupakointi on romahtanut, mutta nuuskan käyttö on lisääntynyt, samalla kun yhä pienempi joukko nuoria käyttää yhä suuremman osan kaikista käytetyistä päihdyttävistä aineista. Merkittävimpiä muutoksia on mielestäni tapahtunut huumeiden saatavuudessa sekä huumeisiin liittyvissä asenteissa. Puhuessani huumeista, tarkoitan kaikkia päihdyttäviä aineita, pois lukien nikotiinin ja alkoholin. Saatavuuden osalta merkittävin muutos on verkon anonymiteetin suojissa tapahtuva huumekauppa, jossa ei tunneta ikärajoja eikä myyjän eikä ostajan välisessä kohtaamisessa perinteisesti tapahtunutta harkintaa. Asenteiden osalta muutos myönteisempään suuntaan on havaittavissa selkeästi niin sijaishuollossa kuin muualla yhteiskunnassa, niin nuorten kuin aikuistenkin keskuudessa. Haastekisaan mukaan lähteneet nuoret halusivat yksimielisesti valita annetuista teemoista päihteidenkäyttöön liittyvän osa-alueen. Valinnan taustalla olivat omakohtaiset kokemukset sekä kenties teeman tuttuus ja sitä kautta aiheen käsittelyn helppous.

Työskentelyä teeman parissa

Työskentely teeman parissa toteutettiin aivoriihi-tyyppisesti. Aivoriihissä haastekisan ohjeiden avustuksella ensin määrittelimme ongelman ja ryhdyimme sen jälkeen pohtimaan ratkaisuja ongelmiin. Lähdimme mielikuvakarttoja piirtelemällä määrittelemään sitä, millaisia toimivia keinoja voisimme käyttää sijoituksen eri vaiheissa sekä millaisia tiedollisia puutteita nuorten elämänpiiriin kuuluvilla tahoilla on. Lopputuloksena on neljästä kohdasta koostuva toimenpideohjelma, jota voidaan soveltuvin osin käyttää kaikilla sijaishuollon osa-alueilla. Eri kohdissa korostuvat sekä käyttämisen syyt, käyttämistä mahdollistavat tekijät sekä käytöstä seuranneiden tapahtumien ja tuntemusten käsittely. Työskennellessäni nuorten kanssa haastekisan teeman parissa, huomasin että eniten keskustelua synnyttivät aiheet, jotka olivat lähimpänä nuorten elämää, kuten toimeettomuus sekä käytöstä seuranneet sanktiot. Päihteisiin liittyviä tiedollisia puutteita koettiin olevan eniten vanhempien parissa ja vaikka omalle kohdalle osuessa taloudellisten rajoitusten

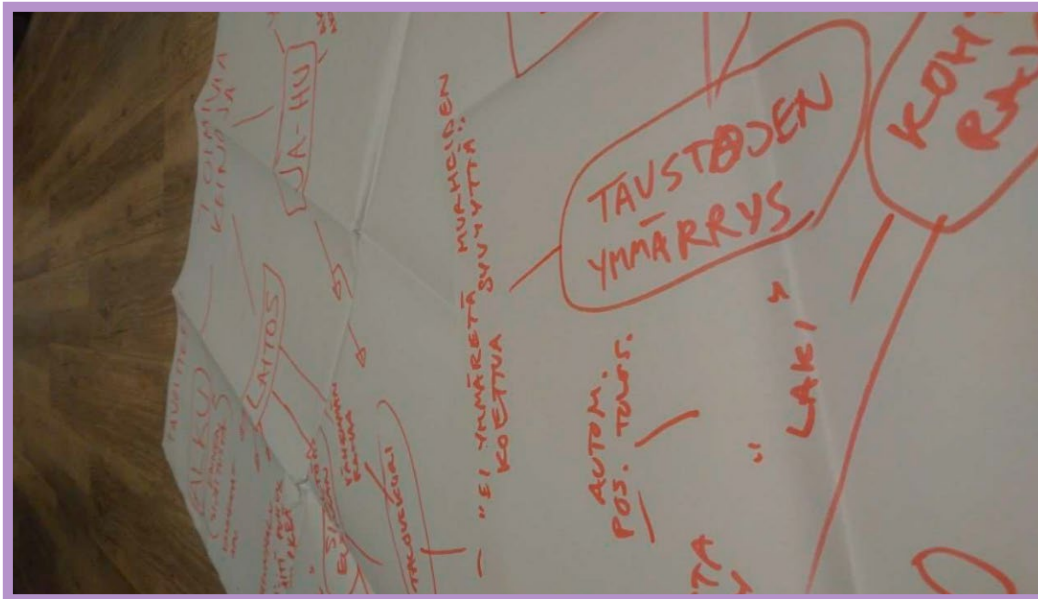

käyttäminen varmasti monia nuoria ärsyttääkin, nähtiin käytössä oleviin varoihin liittyvä kontrolli tarpeellisena toimena tietyissä tilanteissa. Nuorten osallistuminen keskusteluun oli rehellistä ja nuoret haastoivat usein toisiaan sekä ohjaajaa erityisesti tapauskohtaisissa ja tulkinnanvaraisissa asioissa. Seuraavaksi käsittelen kapale kerrallaan toimenpide-ehdotuksiamme tärkeimpiä kehityskohteita lähestyen (eli käänteisessä arvojärjestyksessä).

Toimenpide nro 4. --- #talouskuriin

Käytössä olevien varojen kontrollointi

Kodin ulkopuolelle sijoitetuilla nuorilla on lakiin säädetty oikeus hallinnoida omia rahojaan. Perustelluista syistä esim. kuukausirahat voidaan kuitenkin ottaa henkilökunnan haltuun virallisella haltuunottopäätöksellä, mikäli nuoren voidaan olettaa suunnittelevan esim. hatkoille lähtemistä ja nuoren voidaan olettaa vaarantavan itsensä luvattoman poissaolon aikana. Toisinaan nuori saattaa myös pyytää kuukausirahojen haltuunottoa suojatakseen itseään houkutuksilta. Kysymys ei kuitenkaan ole niin yksinkertainen. Nuoret saavat kuukausirahojen lisäksi käyttöönsä hygieniatarpeisiin tarkoitettut hygieniarahat sekä hieman sijaishuoltopaikan käytännöistä riippuen vaatteisiin tarkoitettut vaaterahat. Käytössä olevista rahoista keskusteltaessa nuoret toivat esiin mielenkiintoisen näkökulman; mikäli ns. laillista rahaa ei ole käytössä ja hinku päihtyä on valtava, päätyvät nuoret usein joko lainaamaan rahaa, käyttämään velaksi tai tekemään jotain rikollista. Rahaa kaipaava nuori onkin usein uhka niin toisille nuorille, laitoksen rahaksi vaihdetta-

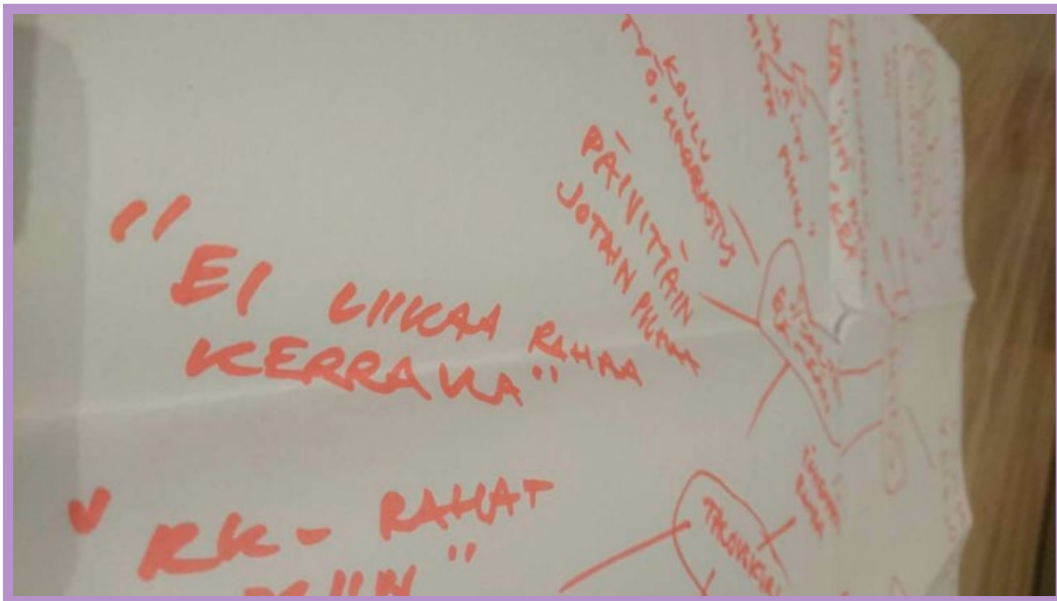
valle omaisuudelle sekä ympäristölle. Vaate- ja hygieniarahoja voi myös käyttää hyväksi moninaisilla tavoilla, sekä suoraan että välillisesti, esim. ostamalla ja myöhemmin myymällä vaatteita. Työryhmän nuoret olivatkin yksimielisiä siitä, että rahoja on kontrolloitava, mutta järjestelmällisemmin, ennakoitavammin ja aina yhteistyössä sekä nuoren kanssa käytyjen keskustelujen pohjalta.

Toimenpide nro 3. --- #uhkakuvienpoisto

Tiedollisten puutteiden paikkaaminen

Tiedollisista puutteista keskusteltaessa nuoret olivat sitä mieltä, että todennäköisesti vanhemmat ja huoltajat kaipaisivat eniten päihteisiin ja päihteidenkäyttökulttuuriin liittyvää tietoa. Nuoret kokivat osalla vanhemmista olevan vanhentunutta ja vahvasti vääristynyttä tietoa sekä muuta asenteellista ajattelua päihteisiin liittyen. Nuoret hahmottivat väärään tietoon liittyvät ongelmat hyvin. Nuoret totesivat tiedon lisäämiseen liittyvän myös ristiriitaisia näkökulmia, nimittäin kuten sanonnassa todetaan, tieto lisää tuskaa. Olimme kuitenkin yksimielisiä siitä, että todennäköisesti isossa osassa tapauksia ymmärrys käyttökulttuurista ja käytettävistä aineista lisäisi nuoren ja vanhemman välisiin keskusteluihin ymmärrystä ja sitä kautta mielekkyyttä. Parempi realistinen käsitys tilanteesta ja tiedon mukaan tuoma tuska, kuin epärealistinen ja epämääräinen uhakuva, vai mitä?

Käytännön tasolla pohdimme, että tiedon olisi hyvä tulla ammattilaiselta suoraan vanhemmalle. Isoissa laitoksissa on usein erillinen päihdetyöntekijä ja pienemmillä yksiköillä olisi varmasti mahdollista käyttää ulkopuolisia palveluita. Tärkeintä olisi kuitenkin saattaa nuori ja vanhempi keskustelemaan päihteistä ja päihteiden käytöstä ennakoluulottomasti samoin sanoin. Nuoret totesivat aiheesta keskusteltaessa, että usein vanhemmat, eivätkä aina ohjaajakaan, tunnu ymmärtävän "käytön taustalla olevien murheiden syvyyttä". Nuoret olivat sitä mieltä, että paremmin käyttökulttuuria ymmärtävät vanhemmat ja ohjaajat osaisivat myös mitoitaa "rangaistukset" paremmin. Tällöin säästytäisiin kohtuuttomalta tuntuilta rajoituksilta, lomien eväämisiltä ja tarpeettomilta vastakkainasetteluilta.

Toimenpide nro 2. ---- #rajotushautomo

Rajoituksiin keskittyvä 'työryhmä'

Haastekisatiimin yhtenä tehtävänä oli päihteidenkäyttöön liittyvän ymmärryksen lisääminen. Nuorten kanssa teemasta keskusteltaessa nousi esiin jaettu kokemus siitä, että ohjaajien puutteellinen ymmärrys johtaa toisinaan nuoren näkökulmasta kohtuuttomalta tuntuvan rajoituksen asettamiseen. Ohjaajien ymmärryksessä koettiin olevan puutteita erityisesti käytön vakavuuden arvioinnissa, eivätkä asetetut rajoitukset tuntuneet olevan nuorten mielestä aina kohtuullisessa suhteessa keskenään. Jatkokeskusteluissa nuoret osoittivat kyllä ymmärtävänsä taustatekijöiden merkityksen, mutta pysyivät siltä osin kannassaan, että kyseessä on olemassa oleva epäkohta. Työskentelyyn osallistuneiden nuorten mielestä rajoitusten ja toimenpiteiden syiden ja perusteiden käsittely on ajoittain puutteellista, mekaanista, asenteellista eikä tilanteessa nuori aina tunne tulevansa riittävällä tavalla kuulluksi. Osittain kokemus siitä, ettei tule kuulluksi, saattaa johtua siitä, ettei keskustelu välttämättä perusteellisuudesta taikka vastausten rehellisyydestä huolimatta vaikuta asetettavaan rajoitukseen. Osa nuorista koki rajoitusta koskevissa keskusteluissa joutuvansa alakynteen, asetelman ollessa usein "kaksi ohjaajaa vs. yksi nuori". Tuoksi nuorten mukaan kävisi tarpeen vaatiessa esim. osaston toinen luotettavaksi koettu nuori. Käytännön tasolla: laitokseen/yksikköön perustetaan työryhmä - rajotushautomo – joka osallistaa nuoria rajoitusten asettamiseen liittyvien käytäntöjen pohtimisessa ja muovaamisessa, mikäli se koetaan tarpeelliseksi. Vaihtoehtoisesti rajotushautomo voi olla myös kansallinen foorumi, jolloin luonnollisesti organisoinnin hoitaisi Pesäpuu ry ja osallistujat olisivat nuoria sekä alalla työskenteleviä ammattilaisia vaihtelevalla kokoonpanolla. Ajatuksena ei ole perustaa nuortenkäräjiä, joka jakelee omia tuomioitaan, mutta tarpeen vaatiessa rajoituksia voitaisiin kommentoida yleisellä tasolla sekä esimerkiksi arvioida ylittyykö ilmoitus- taikka valituskynnys. Tärkeintä olisi pohtia, miten nuori voisi tulla paremmin kuulluksi ja miten rajoitusta arvioidaan lain sekä eettisten ohjeistusten hengessä.

Toimenpide numero uno. --- #harrastusvastaava

Harrastustoiminta- ja aktiviteettikoordinaattori

Nuoret kertovat kärsivänsä usein tekemisen puutteesta ja tylsyydestä. Sijaishuoltopaikoissa järjestetään yhteistä toimintaa harvakseltaan ja yksiköiden puitteet harrastamiselle vaihtelevat suuresti. Mielekkään vapaa-ajan toiminnan positiivisia vaikutuksia elämän eri osa-alueisiin ei voi korostaa liikaa. Edellä kuvailtuna kaikessa yksinkertaisuudessaan harrastustoiminnan kehittämiseen tähtäävä toimenpide ehdotuksemme.

Sijaishuoltopaikkoihin tulisi nimetä harrastustoiminnasta vastaava koordinaattori. Mielestämme, erityisesti useammasta yksiköstä koostuvien, sijaishuoltopaikkojen tulisi keskitetysti tarkastella harrastus- ja vapaa-ajan toiminnan järjestämistä sekä niin sanottujen kiinteiden harrastusrakenteiden kuntoa, ajanmukaisuutta ja käytännöllisyyttä. Vaikka alaotsikossa mainitaankin ikään kuin visiona ajatus koordinaattorista yhtenä henkilönä, voi vastuu luonnollisesti olla jaettu useamman henkilön tai vaikka osaston kesken. Yhtenä osa-alueena harrastustoiminnan koordinoinnissa voisi olla esimerkiksi samoista harrastuksista kiinnostuneiden nuorten kartoittaminen sekä saattaminen tekemisiin keskenään, yhteisen harrastustoiminnan kehittäminen kyselyin sekä kasvatushenkilökunnan aktivoiminen ja avustaminen harrastustoimintaan liittyvissä asioissa.

Lopuksi todettakoon

Edellä kirjattu on nuorten kanssa käydyn työskentelyn pohjalta ohjaajan kirjaama tiivistys ratkaisustamme päihteidenkäytön syihin ja ongelmiin. Ehdotusten muoto ja sanavalinnat ovat molempien tekijöiden summa sekä yhteentörmäys. Nuorille syntyi toivottavasti keskustelujen aikana kuulluksi tulemisen ja asioihin vaikuttamisen kokemus. Ehdotukset itsessään lähinnä muistuttavat keksinnöstä nimeltä pyörä ja siitä, miten sitä pitäisi työkaluna käyttää. Tässä tapauksessa pyörän tilalla on dialogi ja käyttöympäristönä sijaishuollon moninainen kenttä. Liian usein pohdimme, mitä meidän nuoremme kanssa pitäisi tehdä, mutta liian harvoin kysymme nuoriltamme, mitä heidän mielestään pitäisi tehdä.

2.5 Villa Jäbis

Otimme haasteeksi päihteiden käytön ehkäisyn. Päihteiden käytön ehkäisy on meille kummallekin tärkeää, sillä meillä molemmilla on omaa kokemusta päihteiden käytöstä ja siihen mihin se johtaa, sekä siitä toipumisesta. Ratkaisuehdotuksemme on siis monipuolinen kokemusasiantuntija paketti, missä upotaan päihteiden käyttöön syvemmin, koska päihteiden käytölle on aina syy ja päihteiden käyttö on vain jäävuoren huippu elikkä näkyvä osa. Pakettiin kuuluu kokemusasiantuntijakoulutus työntekijöille, joka perustuu päihteitä käyttävän nuoren kohtaamiseen ihmisenä ja sitä kautta voittaa nuoren luottamus. Koulutuksessa upotaan myös nuoren tunne- sekä ajatusmaailmaan ja opitaan ymmärtämään addiktiota sairautena. Koulutuksen tarkoituksena on, että työntekijät saavat työkaluja, jotta voivat lähteä nuoren kanssa yhdessä rakentamaan hyvää ja päihteetöntä elämää laitoksessa ja sen ulkopuolella. Koulutus on noin kymmenen sivun diaesitys, jota avataan oman kokemuksen kautta.

Paketti sisältää myös vanhempainillan joka mielestämme on erittäin tärkeä osa tätä koulutusta. Vanhemmat ovat usein kärsineet paljon nuoren päihdeongelmasta. Heille on valehdeltu paljon, heiltä on varastettu ja mikä pahinta he ovat huolissaan ja pettyneitä. Tämä on vanhemmille todella raskasta eivätkä he välttämättä osaa hakea tarvitsemaansa apua. Vanhempainillassa käydään lyhyesti yhden kokemusasiantuntijan tarina ja jätetään aikaa vapaalle keskustelulle sekä kysymyksille. Vanhemmat harvoin tietävät mitä tehdä päihdenuorien kanssa eivätkä ymmärrä päihdeongelmasta juuri mitään. Kertomalla omaa tarinaamme sekä mahdollistamalla vanhemmille vapaata kyselyä ja keskustelua aiheesta suoraan meiltä, joilla tästä on oma kokemus, vanhemmat saavat toivoa ja työkaluja tulevaisuuteen, jotta jaksaisivat vielä vähän aikaa.

Nuorille on myös oma hoitoryhmä, jossa on hieman laajemmin meidän omaa tarinaamme ja myös siinä jätetään tilaa paljon keskustelulle. Mahdollisuuksien mukaan pitäisimme tytöille sekä pojille erilliset hoitoryhmät. Tämä luo samais-tumispintaa enemmän ja saattaa luoda rohkeampaa keskustelua. Hoitoryhmän tarkoitushan on saada nuoret ymmärtämään, että on toivoa paremmasta elämästä ja että ei vaadi paljoa, jos on valmis ottamaan riskin ja lähtemään ko-keilemaan päihteetöntä elämää. Kertoessamme omaa tarinaamme, osaamme selittää asian niin, että siinä tulee selvästi syyt ja seuraukset esille. Päihteitä käytävällä nuorella melkein kaikissa elämän ongelmissa päihde on enemmän tai vähemmän taustalla ja tarkoitus olisi saada nuori ymmärtämään se itse. Nuoret voivat tarinan jälkeen vapaasti kysellä ja käydä keskustelua sekä jakaa omista huolistaan, jota ei välttämättä ole kehdannut esim. ohjaajan kanssa puhua. Tämä on suunniteltu paketiksi siksi, että nuoret ja vanhemmat saisivat samaan aikaan sen pienen toivon kipinän paremmasta tulevaisuudesta, joka antaisi tar-

vittavan tuen ja loisi jonkunlaista painetta nuorille, mutta ei kuitenkaan liikaa painetta, jolloin on parhaat mahdollisuudet lähteä hoitamaan päihdeongelmaa.

Tämä formaattihan ei siis ihan uusi ole. Olemme käyneet muutamassa laitoksessa pitämässä samankaltaisen paketin sekä pelkkää työntekijöille suunnattua koulutusta kymmeniä kertoja. Olemme myös soveltaneet pakettia koulumaailmassa sekä tehneet monien hankkeiden kautta yhteistyötä. Palautteeksi tästä on tullut melkein pä ylistystä, eli todella paljon positiivista palautetta. Jokaisella kerralla, kun meidät on palkattu niin yhteistyö on jatkunut yleensä tämän jälkeen. Haluaisimme päästä pitämään näitä paketteja ympäri Suomea laitoksiin, jotta saisimme auttaa mahdollisimman monia. Paketin ostaneen laitoksen kanssa voimme esimerkiksi sopia, että tulemme pitämään vanhempainiltaa sekä hoitoryhmää tietyin väliajoin.

Työntekijät:

Missä koulutus pidetään?

Työntekijät voivat järjestää koulutuksen omalla työpaikallaan tai vuokrata halutessaan erillisen tilan koulutuksen pitämistä varten.

Milloin koulutus pidetään?

Koulutus olisi hyvä pitää huolimatta siitä, onko kyseisellä hetkellä sijoituksessa päihteitä käyttäviä nuoria.

Miksi koulutus on hyvä pitää?

Työntekijöiden olisi hyvä saada työkaluja päihteitä käyttävien nuorten kanssa työskentelyyn henkilöiltä, joilla on omakohtaista kokemusta, sillä he todennäköisesti tietävät parhaiten, mitkä ovat päihteettömyyteen tukevia keinoja. Työntekijöillä olisi myös mahdollisuus kysyä asiaan liittyviä kysymyksiä.

Miten koulutus hyödyttää työntekijöitä?

Heillä olisi keinoja kohdata nuori päihteidenkäyttäjä ihmisenä ja mahdollisesti uusia työkaluja sekä näkökulmaa nuoren tukemiseen päihteettömään elämään ja toimivia keinoja elämänsuunnan muuttamiseen.

Kuka koulutuksen järjestää?

Me.

Mitä työntekijöille pidettävä koulutus sisältää?

Työntekijäkoulutus perustuu siihen, kuinka kohdata päihteitä käyttävä nuori sekä sisältää tietoa addiktiosta/päihderiippuvuudesta. Työntekijäkoulutuksessa käydään päihderiippuvaisen erilaisia käyttäytymismalleja sekä toimintatapoja. Koulutuksessa pyritään ennen kaikkea löytämään toimivia tapoja, kuinka kohdata nuori päihteidenkäyttäjä enemmänkin ihmisenä ja yksilönä ja pienentää auktoriteettista kynnystä, mikä yleensä näkyy vahvana nuorilla, jotka käyttävät päihteitä.

Nuoret:**Missä kokemusasiantuntija puheenvuoro pidetään?**

Sijaishuoltopaikassa.

Milloin kokemusasiantuntija puheenvuoro kannattaa pitää?

Kun sijaishuoltopaikassa on päihteitä käyttäviä/kokeilevia nuoria.

Miksi tämä on hyvä pitää myös nuorille?

Yleensä nuorilla on auktoriteettiongelmia ja henkilökuntaa/viranomaisia ei oteta tosissaan ajatellen, että eivät he kuitenkaan tiedä mistään mitään. Nuoret eivät yleensä myös hahmota päihteiden käytön vakavuutta ja pysty tunnistamaan ongelmaa.

Miten nuoret hyötyvät tästä?

He näkisivät konkreettisella tasolla sen, että on ihmisiä, jotka ovat käyneet samanlaisia asioita läpi, joka voi tuoda paljonkin motivaatiota ja voisivat mahdollisesti kysyä kysymyksiä suoraan meiltä.

Kuka järjestää puheenvuoron nuorille?

Me.

Mitä nuoret saavat puheenvuorosta?

Nuoret saisivat varmuutta ja toivoa siihen, että päihteetön elämä on mahdollista ja että he eivät ole yksin ongelman kanssa.

Vanhemmat:**Missä vanhempainilta pidetään?**

Joko sijaishuoltopaikassa niin, että nuoret eivät ole paikalla, tai erillinen vuokratu tila tms.

Milloin vanhempainilta pidetään?

Kun asiakkaana on nuori, joka käyttää päihteitä ja vanhemmat ovat osana nuoren elämää.

Miksi vanhemmat tarvitsevat tällaista?

Usein vanhemmilla on epävarmuutta sekä toivottomuuden, pelon ja vihan tunteita eivätkä välttämättä osaa käsitellä asiaa tai heillä ei ole itselleen minkäänlaisia tukiverkostoja tilanteeseen, missä läheinen eli oma lapsi käyttää päihteitä.

Miten vanhemmat hyötyvät tästä?

Vanhemmat saisivat kysyä kysymyksiä suoraan meiltä, jotka olemme itse joskus käyttäneet päihteitä ja näin ehkä osa mahdollisista peloista helpottaa.

Kuka järjestää vanhempainillan?

Me.

Mitä vanhemmat saavat itselleen vanhempainillasta?

Vanhemmat saisivat toivoa ja varmuutta siihen, että myös heidän lapsellaan on mahdollisuus päihteettömään ja normaaliin elämään. Vanhemmat saisivat myös mahdollisesti uusia työkaluja itselleen, kuinka omalta osaltaan tukea nuorta päihteettömyyteen ja mistä myös lähteä etsimään itselleen tukea tilanteeseen.

Visio

Kun ratkaisuehdotus otetaan käyttöön, laitoksessa asenteet muuttuvat nuorilla, vanhemmilla sekä työntekijöillä. Työntekijät ymmärtävät paremmin nuoria ja nuoret paremmin ohjaajia. Kun päihdetyön laatu paranee se ei välttämättä tarkoita, että kaikki nuoret saman tien raitistuvat, mutta usein raitistuminen on nopeampaa sekä nuoret hakevat esimerkiksi omasta halusta nopeammin päihdekuntoutuksiin yms. ja sehän on pääasia, että nuoret haluaisivat paremman elämän itselleen.

Kisan opit

"Opin kisasta selkeämmin kirjottamaan asiani paperilla. Olen tottunut selittämään asiat puhumalla, ja kun kuulin, että en pääse puhumaan tai vähintään pitämään koulutustani olin hieman huolissani, mutta hyvähän tästä tuli."

"Kisasta opin, että on monenlaisia tapoja ja kanavia vaikuttaa nuorten hyvinvointiin."

2.6 Yksisarviset

Haasteen taustalla olevat syyt

Nuorten päihteiden käyttöön on useita eri syitä. Päihteiden oletetaan auttavan tukalaan oloon. Stressaantuneen nuoren ensimmäinen mieleen tuleva keino on usein päihteet.

Useat aikuiset sanovat ”tarviin tupakkaa ku stressaa”, jolloin nuori saa kuvitelman, että tupakka auttaa stressiin. Nuoret tahtovat myös kokeilla ja kapinoida. Kielletyt asiat kiinnostavat aina.

Kun nuori on aloittanut nikotiinin käytön, on se vaikea lopettaa. Kun nuori on ahdistunut, hän tekee yleensä jotain itselleen tuttua, esim. menee tupakalle, niin kuin hänellä on tapana, jolloin olo on turvallinen. Teininä kaverit vaihtuvat ja nuoret ajautuvat helposti nikotiini- ja päihdemyönteisiin joukkoihin tai kaveripiireihin.

Somesta saa myös paljon vaikutteita. Elokuissa suositut nuoret käyttävät päihteitä ja bilettävät. Elokuissa ja sarjoissa ei yleensä näytetä, miten voi pitää hauskaa ilman päihteitä. Monet julkaisevat kuvia, jossa ihmiset nauravat ja käyttävät päihteitä (esim. nuuskakiekko tai tupakka kädessä). Some antaa päihteistä usein positiivisen kuvan, todellisuudessa päihteet eivät tee ihmisiä onnellisiksi vaan riippuvaisiksi.

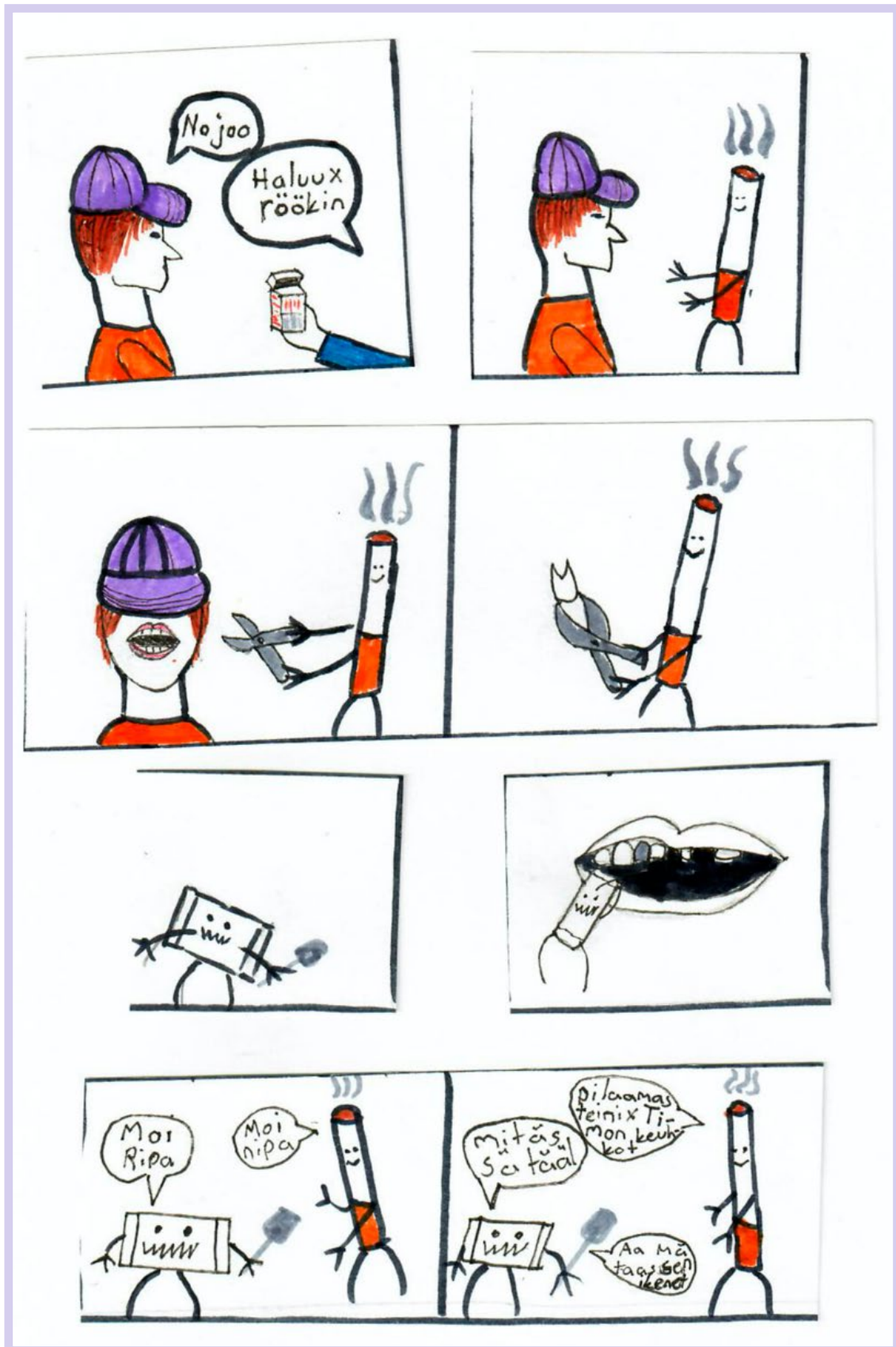
Kaikki nuoret eivät ole tietoisia päihteiden aiheuttamista haitoista, jos kaikki heidän läheiset ovat päihdemyönteisiä.

Ratkaistava haasteemme on päihteet. Me keskityimme nikotiiniin aiheen rajaamiseksi, mutta ratkaisuehdotuksemme sopii myös muihin päihteisiin.

Esittely ja ratkaisu

Meidän työ on WhatsApp -vertaistukiryhmä. Tukiryhmä on suunnattu nuorille, jotka yrittävät lopettaa tai ovat jo lopettaneet nikotiinin käytön. Ryhmässä pyritään nikotiinia käyttävien nuorten kesken auttamaan toisia ja itseään lopettamaan nikotiinin käyttö ja nikotiinin käytön lopettaneet voivat auttaa muita lopettamaan, esim. kertoa omia kokemuksiaan lopettamisesta.

Päihdemonsterit lyhytelokuva Teinix Timon nikotiininkäytöstä toimii vertaistukiryhmän mainoksena. (Meillä ei ollut resursseja tehdä elokuvaa, joten teimme sarjakuvan, jonka tarkoitus on toimia elokuvan kuvaajana haastekilpailussa.)

Miten ryhmään pääsee ja kenelle ryhmä on tarkoitettu?

Vertaistukiryhmään pääsy suunniteltiin siten, että eri sijoituspaikkojen vastaavat ohjaajat esittelisivät ryhmää sijoitetuille nuorille ja ryhmästä kiinnostuneet lisättäisiin WhatsApp -ryhmään valvojan toimesta. Vertaistukiryhmä on suunnattu sijoitetuille nuorille, jotka pyrkivät lopettamaan tai ovat lopettaneet nikotiinin käytön.

Ryhmän valvonta ja syyt miksi ryhmässä on valvoja:

Ryhmän valvojan tulisi olla erillinen ja ulkopuolinen aikuinen henkilö, joka ei tunne nuoria henkilökohtaisesti. Tämän seurauksena päädyttiin ideaan, että ryhmän valvoja voisi olla Pesäpuun työntekijä. Ryhmä tarvitsee valvojaa, jottei ryhmässä syrjitä tai kiusata jotain, tai ettei ryhmässä aleta kaupata mitään päihteitä tai autetta/kannusteta toisia käyttämään päihteitä.

Ryhmän säännöt:

- *ryhmässä ei saa kannustaa muita käyttämään päihteitä*
- *ryhmässä ei saa välittää päihteitä*
- *ryhmässä ei saa kiusata tai syrjiä muita*
- *ryhmästä ei saa levittää muiden asioita*
- *ryhmässä ei puhuta päihdemyönteisesti*

Tavoitetila ja visio

Keksimämme vertaistukiryhmä keksittiin sen vuoksi, että sen avulla nuoret pääsisivät päihteistä eroon, tässä tapauksessa nikotiinituotteista. Yhdessä pohtiesamme mietimme, että tätä ryhmä ideaa voisi käyttää myös muihinkin päihteisiin, hyödyntäen tämän ratkaisun pohjaa.

Tämän ryhmän kautta voit saada paljon uusia ystäviä ja myös tsemppiseuraa ja muutenkin paljon tsemppiä. Pystyt itse avautumaan ryhmäläisille omista mieltätyksistäsi ja kuunnella myös heidän mieltätyksiä ja tuntemuksia nikotiinituotteiden lopettamiseen liittyen.

Jokaisessa uudessa asiassa tulee aina mahtavia ja opettavaisia kokemuksia, myös tämän vertaistukiryhmän kohdalla. Pääsee kokemaan ihan uuden asian, mutta lopettaessa tarvitset itseltäsi myös kehuja itsellesi, jotta päihteistä eroon pääsy olisi mahdollista.

Yleensä ihmiset ajattelevat, että he ovat yksin lopettamisen kanssa, mutta tämän ryhmän yksi tarkoituksista on se, että kenenkään ei tarvitsisi olla sen asian kanssa yksin, koska kaikki tarvitsevat tukea ja tsemppiä lopettamiseen, niin kuin muihinkin asioihin elämässä.

Päihteisiin liittyvä informaatio on joillekin nuorille tuttuja, mutta eivät kaikille. Tämän takia ryhmässä kaikki voisivat antaa lisää tietoja, mielellään oikeita, päihteiden haittavaikutuksista ja niiden seuraamuksista. Koska kukaan ei voi ihan kaikkea niistäkään tietää, niin muiden tiedot täydentäisivät toisten tietoja ja toisinpäin.

Terveysteen ja haittavaikutuksiin liittyen, esimerkiksi tupakoinnin lopettamisesta, terveys alkaa taas parantua. Tästä johtuen tulee hyvä ja pirteä olo eikä haise tupakalle, koska se ei ole niin hyvä tuoksu.

Mutta myös yksi syistä, miksi nuoren kannattaisi lopettaa on rahakysymys. Sitä nuorilla menee yleensä jonkin verran vaatteisiin, puhelimiin ja yms. Sen rahan, mitä nuoret käyttävät päihteisiin vuoden aikana on jopa tuhansia euroja, ja kun he muuttavat esimerkiksi omaan asuntoon ei heillä välttämättä ole rahaa säästössä ostaa huonekaluja tai muuta tarpeellista, koska rahat ovat menneet päihteisiin.

Haastekilpailun anti meille itsellemme

Haastekilpailu antoi meille enemmän yhteistä aikaa sijaishuoltopaikassamme. Oli mukava keskustella päihteistä ja itseään kiinnostavasta aiheesta ilman, että aikuiset saarnaavat tai tuomitsevat aikaisempia tekemisiämme. Oli mukavaa saada tuoda omia mielipiteitä esille. Oma innostus tupakoinnin lopettamiseen kasvoi haastekilpailun edetessä.

3.

Miten vähentää nuorten hatkaamista ja toisaalta varmistaa nuorten turvallisuus hatkareissujen aikana?

Tiimit kehittivät ratkaisuehdotuksiaan hatkaamiseen ja hatkan aikaiseen turvallisuuteen liittyviin haasteisiin. Yhteensä ratkaisuehdotuksia saatiin neljä. Tiimien ratkaistava haaste oli: *Miten vähentää nuorten hatkaamista ja toisaalta varmistaa nuorten turvallisuus hatkareissujen aikana?*

3.1 Heppatyöt

Valitsimme sijaishuollon haastekisan ratkaistavaksi haasteeksi sijoitettujen nuorten hatkaamisen vähentämisen ja nuorten turvallisuuden varmistamisen hatkaamisen aikana. Hatkaan lähtemiselle voi olla useita eri syitä. Hatkareissun aikana nuori pääsee pois lukittuna olemisen tunteesta ja saa vapauden tunnetta tilalle, sekä pääsee eroon laitostuneesta olotilasta. Myös päihdehakuisuus voi olla syy hatkaan lähtemisille. Hatkaaminen vaikuttaa nuorten elämään monella tavalla. Hatkojen aikana nuoret eivät käy koulussa ja nuorten koulunkäynti usein pitkitty hatkareissujen vuoksi. Hatkojen aikana nuori saattaa ajautua erilaisiin vaaratilanteisiin ja riski rikolliseen toimintaan tai rikoksen uhriksi joutumiseen kasvaa. Hatkojen aikana nuori voi myös käyttää päihkeitä ja ajautua sitä kautta isompiin vaikeuksiin. Nuoren perustarpeet myös saattavat hatkareissun aikana vaarantua, ei esimerkiksi ole vakituista yöpaikkaa ja ruuasta on vaikeaa huolehtia.

Hatkaaminen vaikuttaa nuoren itsensä lisäksi myös moniin muihin ihmisiin. Nuoren hatkatessa, kaikki hänen läheiset ihmiset ovat huolissaan nuoren voinnista, esimerkiksi vanhemmat, sisarukset, isovanhemmat, muut sukulaiset. Myös sijais-huoltopaikoissa ohjaajat ja nuoren oma sosiaalityöntekijä joutuvat huolehtimaan nuoresta tämän ollessa kadoksissa. Hatkaaminen työllistää myös muita viranomaisia, kuten poliisia.

Hatkareissuista on hyvin monenlaisia kokemuksia. Hatkojen aikana usein ajautuu käyttämään päihkeitä tai tekemään jotain muuta rikollista. Esimerkiksi voi ajautua varastelemaan, koska ei saa mistään muualta rahaa vaikkapa ruokaan. Hatkareissujen aikana saattaa myös ajautua rikollisen toiminnan kautta vaarallisiin tilanteisiin ja päätyä esimerkiksi käyttämään väkivaltaa. Tästä huolimatta hatkareissut koetaan yleensä vapauttavina, jännittävina ja hyvää fiilistä tuovina. Hatkareissuilla on usein monenlaisia seuraamuksia, viimeistään sitten, kun palaa hatkareissulta takaisin sijais-huoltolaitokseen. Tällaisia seuraamuksia ovat esimerkiksi lastensuojelulain mukaiset rajoitustoimenpiteet, erityisen huolenpidon osasto (EHO-jakso), luottamuksen menettäminen ja mahdollisesti jopa päihderiippuvuus ja sitä kautta vieroitusoireet.

Ratkaisuehdotus

Hatkojen vähentämiseksi pitäisi tehdä muutoksia sijaishuollon laitosten toiminnassa. Hatkareissut voisivat vähentyä, jos laitosten ohjaajat olisivat rennompia, kuuntelisivat ja kunnioittaisivat nuoria paremmin. Parempi kommunikaatio nuorten ja ohjaajien välillä parantaisi nuorten viihtyvyyttä laitoksissa ja lisäisi kodin-omaista tunnelmaa. Myös ohjaajien rehellisyys eri asioiden suhteen helpottaisi eli kerrottaisiin suoraan, miten seuraamuksia on eikä pitkitettäisi asioista kertomista. Esimerkiksi rajoitustoimenpiteiden käytöstä pitäisi olla avoimempi ja rajoitusten

tarkoitusta avata nuorille paremmin. Nuoret usein kokevat toiminnastaan tulleet seuraukset liian suurina rangaistuksina.

Nuorten kanssa pitäisi enemmän miettiä tulevaisuuteen liittyviä asioita ja esimerkiksi tukea enemmän mielekkääseen harrastustoimintaan, joka voisi pitää nuoren pois hatkareissuilta. Nuoren kanssa pitäisi olla enemmän keskusteluita siitä, miten eri haasteista päästäisiin yli ja eteenpäin. Myös nuoren mielenterveydentilan parempi huomioiminen ja taidot auttaa nuorta mielenterveyden ongelmien kanssa, lisääisivät nuorten sitoutumista sijaishuoltoyksikköön. Nuorille pitäisi enemmän myös kertoa hatkoihin liittyvistä riskeistä ja vaaroista. Esimerkiksi riittävä päihde-työ ja päihteistä keskusteleminen saattaisivat vähentää hatkareissuja. Myös nuoren mahdolliset vieroitusoireet pitäisi paremmin huomioida laitoksissa. Kaiken kaikkiaan näitä asioita varten tarvittaisiin lisää ohjaajien kouluttautumista.

Sijaishuoltolaitosten nuoria ja kokemusasiantuntijoita pitäisi enemmän hyödyntää ohjaajia koskevassa koulutuksessa. Nuorten kertoessa kokemuksiaan saataisiin paremmin ohjaajien työssä huomioitua nuorten näkökulma ja nuorten tarpeet. Myös nuorten äänen ja mielipiteen kuuleminen esimerkiksi yksikön sääntöjä laatiessa olisi tärkeää. Tämä voidaan mahdollistaa ottamalla nuoria mukaan yksikössä koskeviin palavereihin, esimerkiksi kehittäjäryhmä periaatteella. Tällöin nuorille tarjoutuisi mahdollisuus päästä oikeasti vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin ja sitä kautta saataisiin lisättyä kodinomaisuutta ja poistettua laitospöytäsuutta.

Sosiaalityöntekijöiden kiinni saaminen helpommin voisi myös ainakin parantaa turvallisuutta hatkareissujen aikana sekä mahdollista nuoren palaamisen hatkareissuilta aikaisemmin. Tällä hetkellä nuorten kokemus on, että sosiaalityöntekijät eivät edes vastaa puhelimeen tai varsinkaan yritä itse tavoitella hatkareissulla olevia nuoria. Jos sosiaalityöntekijät soittelisivat hatkoilla oleville nuorille, saattaisivat he haluta keskustella asioistaan ja mahdollisesti palata takaisin sijaishuoltoyksikköön.

Ratkaisuehdotuksen visio

Nuoret viihtyisivät paremmin sijaishuoltolaitoksissa, kokisivat ne jollain tavoin kodinomaisiksi ja pystyisivät paremmin vaikuttamaan omiin asioihinsa.

Mitä sijaishuollon haastekisasta opittiin?

Sijaishuollon haastekisa opetti uusia asioita ja näkökulmia hatkaamisesta, päihteidenkäytöstä ja nuorten toiminnasta hatkojen aikana. Haastekisa myös avasi paremmin aikuisten näkökulmaa asiaan ja sitä, miten suuri huoli aikuisilla on aina hatkassa olevista lapsista.

3.2 Ryhmärämä

OIKEA OTE – Valtakunnallinen hatkaopas

Johdanto

Hatkaaminen, eli sijaishuollosta luvatta poistuminen voi johdattaa nuoren turvatoimiin tilanteisiin, aiheuttaa huolta nuoren lähipiirissä ja kuluttaa arvokkaita resursseja. Nuorella on hatkan aikana suuri riski ajautua rikoksen uhriksi tai tekijäksi. Taustalla vaikuttaa se, että hatkaavalla nuorella ei ole useinkaan laillisia keinoja hankkia rahaa, eikä hän välttämättä uskalla olla itse yhteydessä viranomaisiin. Lisäksi hatkaavan nuoren mahdollisuudet saada majoitusta ovat hyvin rajatut, ja nuori voi joutua turvautumaan yhteiskunnasta syrjäytyneisiin aikuisiin. Tällaiset aikuiset ymmärtävät, että nuori on äärimmäisen riippuvainen heistä, ja riski hyväksikäyttöön kasvaa. Hyväksikäyttöön altistaa myös se, että hatkaava nuori usein janoaa aikuisen antamaa välittämistä ja tunnustusta omasta kyvykkyydestä ja itsenäisyydestä. Tällöin hyväksikäyttö voi näyttää nuoren silmiin siltä, että aikuinen välittää ja pitää nuorta kypsänä ja kyvykkäänä. Se ei kuitenkaan poista hyväksikäytön aiheuttamaa vahinkoa nuorelle, jonka vakavuuden nuori usein pystyy käsittämään vasta aikuistumisen myötä.

Yhteiskunnasta syrjäytyneiden ihmisten muodostamat yhteisöt ovat usein nuoren ainoita pakopaikkoja, varsinkin pitkäkestoissa hatkoissa. Näissä yhteisöissä on monia vaarallisia elementtejä, kuten päihteiden helppo saatavuus ja suuri käyttöaste, piittaamattomuus laista ja monenlaiset sosiaaliset ongelmat. Näihin yhteisöihin sosiaalistuminen nostaa riskiä myöhempään yhteiskunnasta syrjäytymiseen. Lisäksi nuoren hyvinvointi ja kehitys ovat monin tavoin akuutissa vaarassa. Riskejä hyväksikäytön lisäksi ovat päihteiden vaarallinen käyttäminen, traumaattisten asioiden näkeminen ja kokeminen, fyysisten perustarpeiden laiminlyönti, koulunkäynnin laiminlyönti ja haitallisten sosiaalisten käyttäytymismallien omaksuminen. On kuitenkin huomattavaa, että hatkareissujen vaarallisuus nuorelle vaihtelee paljon. Pari päivää hengailua tuttujen kavereiden kanssa, tai vanhempien luokse karkaaminen, ei ole riskeiltään verrannollinen edellä kuvattuun skenaarioon (elleivät nämä kaverit tai vanhemmat ole erityisen vaarallisia nuorelle).

Haasteenamme on vähentää hatkaamista ja toisaalta tehdä hatkaamisesta turvallisempaa nuorelle. Ratkaisumme tähän haasteeseen on sijaishuollon ammattilaisille jaettava ohjekirja nuorten kohtaamiseen hatkaamisen näkökulmasta.

Näemme, että ohjekirja voisi löytyä tulevaisuudessa jokaisesta sijaishuoltopaikasta. Tässä raportissa esitetyn ohjekirjan tarkoitus on valottaa syitä hatkaamisen taustal-

la, ja antaa sijaishuollon työntekijöille keinoja hatkaamisen ennaltaehkäisemiseen, ja toisaalta hatkaamisen aikaisen turvallisuuden lisäämiseen. Keinot koostuvat konkreettisista toimenpiteistä ennen hatkaa, hatkan aikana ja hatkan jälkeen.

Ohjekirjan sisältö

Ohjekirjassa käsitellään keinoja hatkaamisen tarpeen vähentämiseksi ja keinoja turvallisemman hatkaamisen saavuttamiseksi. Keinot ovat kokemusasiantuntijoiden kehittämia ratkaisuja. Tämä kappale käsittelee ohjekirjan mahdollista sisältöä pääpiirteittäin, varsinaisen ohjekirjan sisältö olisi kattavampi. Ohjekirjassa esitellään lisäksi muun muassa keinoja nuoren tarpeiden pohtimiseen tarkemmin, esimerkiksi suunnitelmapohjien avulla.

Toiminta ennen hatkaamista ja hatkaamisen ennalta ehkäisy

Lastensuojelun Keskusliiton tekemän tutkimuksen mukaan nuoret ovat ilmoittaneet merkittävimmiksi syiksi hatkaamiselle laitoksen ulkopuoliset vetovoimatekijät, nuoren omaan vointiin liittyvät tekijät ja laitokseen liittyvät syyt (Lehtonen & Telén, 2013).

Merkittäviä laitoksen ulkopuolisia vetovoimatekijöitä ovat ajan viettäminen kavereiden kanssa, ajan viettäminen seurustelukumppanin kanssa ja perhe (Lehtonen & Telén, 2013). Kokemusasiantuntijoiden mukaan luvallinen yökyläily kaverin tai seurustelukumppanin luona olisi poistanut joissain tapauksissa hatkaamisen tarpeen. Lisäksi kohtuuttoman aikaset kotiintuloajat ovat olleet syynä hatkaamiselle. Kokemusasiantuntijoiden mukaan laitospuolella on usein kaveriporukan aikainen kotiinlähtijä, mikä aiheuttaa turhautumista ja paitsi jäämisen tunnetta, mistä seuraa tarvetta hatkata. Kokemusasiantuntijoiden mielestä sijaishuollon henkilökunnan tulisi harkita kodinomaista mahdollisuutta nuoren yökyläilylle kavereiden tai seurustelukumppanin luona. Lisäksi kotiintuloaikoja tulisi harkita vakavasti ja miettiä, mihin aikaan esimerkiksi kotona asuva 16-vuotias nuori tulee kotiin viikonloppuisin.

Nuoren omaan vointiin liittyviä tekijöitä ovat päihteiden käyttö, yleinen ahdistus, vapauden kaipuu ja elämyshakuisuus (Lehtonen & Telén, 2013). Monessa tapauksessa päihteiden käyttö ja hatkaaminen kulkevat käsi kädessä. Päihdeongelman ratkaiseminen on asia erikseen, mutta tällaisia hatkatapauksia voi yrittää tehdä turvallisemmaksi kannustamalla nuorta avoimeen yhteydenpitoon hatkan aikana ilman painostamista ja taka-ajatuksia, sekä tiedottamalla nuorta esimerkiksi turvallisista yöpaikoista. Tätä käsitellään tarkemmin myöhemmin tässä raportissa. Yleiseen ahdistukseen ja elämyshakuisuuteen kokemusasiantuntijat ehdottavat

ratkaisuksi nuorten ohjaamista harrastuksiin ja viikonloppureissuja. Lisäksi nuorelle kannattaa tehdä selväksi, että jos nuoren tekee mieli hatkata, nuori voi tulla puhumaan asiasta ja tilanteeseen voidaan miettiä yhdessä syitä ja ratkaisuja ilman sanktioiden pelkoa. Tarvittaessa myös kynnyks terapiain kokeiluun ja ehdottamiseen tulisi olla matala, koska traumat ja mielenterveysongelmat ovat yleisiä huostaan otettujen nuorten keskuudessa (Kestilä et al., 2012).

Laitokseen liittyviä syitä ovat autonomian puute, liian tiukat säännöt, haluttomuus asua laitoksessa ja ristiriidat henkilökunnan tai muiden nuorien kanssa (Lehtonen & Telén, 2013). Kokemusasiantuntijoiden mielestä laitosten tiukat ja elämää rajoittavat säännöt esimerkiksi kotiintulo- ja huoneajoista ovat usein kohtuuttomia verrattuna tyypillisiin kotioloihin. Kokemusasiantuntijat ehdottavat, että nuoriin kohdistettuja sääntöjä ja rajoituksia mietitään uudestaan ja arvioidaan objektiivisesti, muistellen esimerkiksi omaa nuoruutta. Ideaalista olisi, että nuori saisi olla itse mukana pohdinnassa ja nuoren mielipiteitä kuultaisiin näissä asioissa. Nuorelta voisi kysyä esimerkiksi, että miksi nuoren tulisi saada lisää vapauksia sekä kuinka nuori voisi ansaita luottamusta ja toivomiaan vapauksia. Näin nuori voisi kokea olevansa mukana oman elämänsä hallitsemisessa, oppia tekemään kypsä ehdotuksia ja oppia tekemään kompromisseja. Hatkaaminen voisi vähentyä, jos nuori kokee olevansa yhdenvertainen kotiloissa asuvien ikätovereiden kanssa, sekä jos nuori odottaa saavansa sovittuja vapauksia käyttäytymällä sovitusti.

Hatkaamisen tekeminen turvallisemmaksi voisi kokemusasiantuntijoiden mielestä onnistua kertomalle nuorille etukäteen turvallisista toimintatavoista mahdollisen hatkan aikana ja tekemällä nuorelle selväksi, että avoin yhteydenpito mahdollisen hatkan aikana vähentää huolta ja murhetta, mahdollistaa turvallisemmän hatkan ja katsotaan lieventävänä tekijänä hatkasta palatessa. Turvallisia toimintatapoja, joista nuorten kanssa voi puhua ovat esimerkiksi paikalliset turvalliset yöpaikat (kuten nuorten turvakodit), tuntemattomien luona yöpymisen riskit (myös esim. vanhemmat ”kaverin kaverit” yms.) ja miten nuori voi täyttää perustarpeita (esim. voidaan neuvoa käymään suihkussa paikallisessa uimahallissa tai kerrotaan paikallisesta ruoka-apu jakelusta). Kun nuorta kannustetaan yhteydenpitoon hatkan aikana, täytyy etukäteen tehdä selväksi, että nuorta ei aiota painostaa tai kiristää palaamaan, eikä yhteydenpitoon liity taka-ajatuksia esimerkiksi nuoren kiinni saamiseksi. Kokemusasiantuntijat uskovat avoimen yhteydenpidon tekevän hatkasta turvallisemmän nuorelle, kun nuori tietää voivansa olla yhteydessä sijaishuolto-paikkaan vaikeissa tilanteissa ja kun ongelmatilanteita voidaan ratkoa yhdessä sijaishuollon ammattilaisten kanssa. Nuoren turvallisuus on molempien osapuolien etu. Käytännössä hatkaamisesta tulisi keskustella jokaisen nuoren kanssa, esimerkiksi nuoren täyttäessä 13 vuotta.

Toiminta hatkan aikana

Tärkeimpänä asiana hatkan aikana kokemusasiantuntijat pitävät avointa yhteydenpitoa, mistä nuorelle on toivottavasti puhuttu jo ennen hatkaa. Yhteydenpidon tulisi olla läpinäkyvää sijaishuollon puolelta ja etukäteen tehdä nuorelle selväksi, että nuorta ei yritetä yhteydenpidon avulla houkutella ansaan. Jos yhteydenpito nuoren kanssa onnistuu, turvallisista toimintatavoista on hyvä muistuttaa.

Kokemusasiantuntijoilla on kokemusta sosiaalityöntekijän tapaamisesta hatkan aikana. Tämä koettiin turvaa tuovana kokemuksena ja samalla sosiaalityöntekijä sai tietoja nuoren tilasta ja tilanteesta. Kokemusasiantuntijat ehdottavatkin, että hatkan pitkittyessä nuorelle voitaisiin tarjota mahdollisuutta tavata sosiaalityöntekijä esimerkiksi ruokailun merkeissä.

Toiminta hatkan jälkeen

Paluu hatkasta sijaishuoltopaikkaan tulisi olla kokemuksena helppo, jotta mahdolliset seuraavat hatkat eivät pitenisivät ainakaan pelottavan paluukokemuksen vuoksi. Nuorelle tulisi antaa aikaa rauhassa palautua hatkasta ennen suurempien selvitysten tekemistä.

Rangaistus hatkasta tulisi olla kohtuullinen ja kokonaistilanne tulisi ottaa huomioon sanktioita arvioidessa. Esimerkiksi kiusaamisen vuoksi hatkanneen nuoren rankaiseminen yhtä ankarasti kuin päihteitä käyttämään karanneen on kohtuutonta. Kaiken kaikkiaan pitkäkestoiset rangaistukset ovat kokemusasiantuntijoiden mielestä omiaan aiheuttamaan tietynlaista hatkakierrettä, missä nuori kokee uudestaan hatkaamisen järkevämmäksi kuin lomille pääsyn esimerkiksi kahden kuukauden päästä. Nuori täytyisi saada mahdollisimman nopeasti takaisin normaalin elämänrytmiin.

Nuoren palauduttua hatkasta tulisi kuitenkin mahdollisimman pian tehdä nuoren kanssa selvitys hatkan syistä ja nuoren tuntemuksista hatkasta. Mitä tarpeita nuorella oli hatkata ja saiko nuori tyydytettyä tarpeita, joiden vuoksi lähti hatkaan. Voisiko näitä tarpeita saada tyydytettyä toisin tavoin ilman hatkaamista? Tapahtuiko hatkassa ikäviä asioita, miten nämä olisi voitu välttää?

Kokemusasiantuntijoiden kokemuksen mukaan hatkaamisesta seuraa aina huume-seula virtsasta. Kokemusasiantuntijoiden mielestä tämä on joissain tapauksissa kohtuutonta ja huume-seulan ottamista tulisi harkita tarkemmin ja seula ottaa vain, jos on syytä epäillä nuoren käyttäneen huumeita. Seulan ottaminen voi olla nuorelle todella rankka kokemus ja seulan ottaminen pelkän protokollan vuoksi ilman epäilystä huumeiden käytöstä on kohtuutonta. Viedäänkö kotona asuva nuori usein virtsaamaan purkkiin jonkun muun eteen, jos nuori on esimerkiksi ollut luvatta yön seurustelukumppanin luona?

Tavoitteet

Hatkaoppaan tavoite on auttaa sijaishuollon ammattilaisia ymmärtämään hatkaavaa nuorta. Samalla haluamme antaa konkreettisia keinoja, joista koemme, että itse olisimme aikanaan hatkaavina nuorina hyötäneet. Jos suunnitelma hatkaoppaan laajasta levittämisestä sijaishuollon ammattilaisille toteutuu, uskomme, että nuorten hatkaaminen todella vähenisi, ja hatkaamisen liittyvät riskit eivät enää realisoituisi niin monen nuoren kohdalla. Lisäbonuksena uskomme oppaan auttavan myös laaja alaisemmin sijaishuollon ammattilaisia toimimaan nuoren kasvua ja kehitystä tukevalla tavalla. Tämä mahdollistaisi sen, että tulevaisuudessa sijaishuollon nuoret voisivat pärjätä elämässään entistä paremmin sijaishuollon aikana, ja itsenäistymisen jälkeen.

Kilpailun anti

Kilpailun aikana ryhmämme oppi paljon uutta hatkaamisesta. Ongelman laajuus ja monisyisyys avautui uudella tavalla. Hatkaaminen ei ole nuoren identiteetti, vaan hatkaaminen on yhteinen ongelma, jonka syyt ulottuvat syvälle sijaishuollon järjestelmiin, ihmisten universaaleihin tarpeisiin, ja sosiaalisiin verkostoihin. Prosessi kilpailutyön loppuun saattamiseksi oli meille sekä haastava, että palkitsevaa. Kyyneliltäkään ei välttytty, kun kävimme yhteisesti läpi kokemuksiamme hatkaamisesta, ja siihen liittyvistä tekijöistä. Kilpailun myötä nämä kokemukset saivat uuden merkityksen. Nyt nämä haastavat kokemukset voivat osaltaan mahdollistaa entistä parempaa huolenpitoa ja turvallisuutta sijaishuollon nuorille. Haastavista kokemuksista kasvoi jotain, mistä me olemme ylpeitä, ja jonka aidosti uskomme voivan tehdä maailmasta vähän paremman paikan.

Lähdeluettelo

Lehtonen Irma & Telén Janne, (2013). Hatkassa - Selvitys nuorten luvattomista poissaoloista ja sijaishuoltopaikkojen toimintakäytännöistä. Lastensuojelun Keskusliitto. ISBN 978-951-9424-97-2.

Kestilä, L., Väisänen, A., Paananen, R., Heino, T. & Gissler, M., (2012). Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuorina aikuisina. Rekisteripohjainen seurantatutkimus Suomessa vuonna 1987 syntyneistä. Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012):6.

Saatavilla:

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100138/YP6_2012_Kestil%E4.pdf?sequence=1

3.3 Suojelijat

Hatkaamisen vähentäminen yhteisen keskustelun kautta

Haasteen määrittelyä

Päädyimme valitsemaan ratkaistavaksi haasteeksi sen, miten voi vähentää nuorten hatkaamista ja varmistaa nuorten turvallisuuden hatkareissujen aikana. Ajatelimme, että kyseiseen haasteeseen on tärkeä keksiä ratkaisuehdotuksia, sillä nuoret poistuvat valitettavan usein luvatta sijaishuoltopaikoista.

Osa tiimiläisistämme on nähnyt sijaishuoltopaikassaan useita hatkaamisyrityksiä sekä onnistuneita yrityksiä. Rajoitustoimenpiteet, riisuttaminen sekä yhteydenpidon haasteet sijaishuoltopaikassa ovat johtaneet hatkaamiseen. Yhdellä tiimiläisistä on kokemus siitä, että on itse aina tullut hatkoilta takaisin, ja siksi hän haluaisi saada tähän asiaan ratkaisuja. Nuoret etsivät uusia rajoja siksi hatkaaminen on jännää eikä tajua seurauksia. Hatkaamiseen sisältyy riskejä, mutta kuitenkin kaikki nuoret eivät käytä päihteitä tai vaaranna itseään hatkaamisen aikana. Ajatelimme, että nuorille voisi järjestää hatkaamisen ajaksi yömajoja, joista voisi hakea ruokaa ja keskusteluapua. Nuoret hakeutuu yleensä täyden ylläpidon paikkaan, mutta turvallisuus on tärkeää. Vaikka jälkeinpäin nuori katuukin hatkoja, hatkaaminen lisää uutta jännitystä. Mietimme, mitkä voisivat olla turvallisia tapoja nuorelle kokeilla rajoja ja hakea jännitystä. Näitä voisi olla esim. benjihyppy tai muut extreme lajit. Hatkaamisen taustalla saattaa olla myös se, että nuoret hakevat huomiota sillä, että on ollut hatkassa.

Pidämme tärkeänä sitä, että hatkoista käytäisiin kunnolla keskustelu sijaishuoltopaikassa: miksi nuori on lähtenyt hatkoille, missä hän oli ja minkä takia. Kannattaa keskustella nuoren kanssa asiasta jälkeinpäin ja selvittää sitä pohjimmaista syytä hatkaamiselle. Mikä ikinä onkaan syynä, se tulee selvittää, jotta tiedettäisiin se perimmäinen asia, miksi nuori hatkaa. Olisi tärkeä, että hatkoja ennaltaehkäistäisiin ja hatkaamiseen puuttuttaisiin. Kokemuksen mukaan harvemmin keskusteluissa on kysytty syytä, vaan on enemmän syytelty ja leimattu, "kumminkin se taas hatkaa". Jos nuori hatkaa niin jokin syy sen aiheuttaa eli siitä pitää puhua, miksi nuori hatkaa ja yrittää auttaa nuorta parhain päin. Tässä näkyy terapian merkitys: se, että nuorella on paikka tunteiden käsittelyyn ja sen pohtimiseen, mitä hatkaamisen taustalla on.

Näkemyksemme mukaan, avoimesta paikasta nuori lähtee harvemmin hatkoille. Sen sijaan tiukat rajoitukset voivat rohkaista nuorta hatkaamaan. Toisaalta nuoret hatkaavat myös kotoaan, ei vain sijaishuollosta. Hatkaamisen taustalla saattaa

myös olla juurettomuuden tunne, joka voi johtua siitä, että mikään paikka ei tunnu kodilta. Tämä voi johtua muutoista ja laitosten jatkuvista vaihdoista, minkä takia sijaishuoltopaikkaa ei pitäisi niin kevyellä kynnyksellä vaihtaa. Yksi ehdotuksemme on, että allergisille voisi järjestää omia sijaishuoltopaikkoja, sillä tuntuu tyhjältä, jos ei ole lemmikkejä ja lemmikit luovat kodinomaisuutta eli siihen pitäisi olla muilla nuorilla mahdollisuus. Kaltoinkohtelu voi olla yksi syy hatkaamiselle. On olemassa paikkoja, joissa ei saa kirjoittaa sossulle ilman, että ohjaaja lukee kirjeen. Tästä voi saada hullun ongelmanuoren leiman. Kysymyksenä on, uskotaanko nuorta tässä tilanteessa ja reagoidaanko kaltoinkohteluun tai oikeuksien rikkomiseen. Tänäpäivänä pitäisi uskoa ja antaa edes pieni luotto nuorelle syyllistämisen sijaan, sillä tämä aiheuttaa hatkaamista ainakin monilla nuorilla. Hatkaan lähtijää syyllistetään usein liian paljon. Yksi ratkaisuehdotuksen tarkoitus onkin herättää keskustelua siitä, miten hatkoilta voi palata turvallisesti. Nuoren ei tee mieli palata, jos vastassa on kylmä kohtelu ohjaajilta ja työntekijöitä on vastassa rajoituksen kera. Pitäisi miettiä nuorten kohtelua, jos nuori palaa vapaaehtoisesti tai jonkun tahon tai henkilön turvaamana.

Hatkaamiseen liittyviä tunteita, ajatuksia ja kokemuksia

Tässä on näkemyksiä keskustelustamme:

- *Tärkeintä on sisarusten tukeminen. En ole kuullut, että sisaruksia tai muita läheisiä on tuettu tai kysytty miltä hatkaaminen tuntuu heistä.*
- *Tieto hatkaavasta kaverista lisää huolta.*
- *Hatkaaminen herättää ärtymystä.*
- *Minulla ei ole muuta kokemusta kuin oma yritys hatkasta ja sitten olen kuullut sekä nähnyt, kun joku on ollut hatkassa.*
- *Jos oikeasti lapsi haluaa lähteä, niin se keksii keinot. Lukitseminen ja rankaisu vaan pahentaa asiaa ja jos lvr:n joudutaan jatkuvasti turvautumaan, niin ehkä joku muu sijaishuoltopaikka olisi oikea paikka (jos hatkaa päihderiippuvuuden takia esim.).*
- *Ehkä se hetken rajoitus hidastaa, mutta jos lapsi on oikeasti häipymässä, se häipyä ennemmin tai myöhemmin. Juurisyiden tarkastelu ja ratkominen on ainoa keino kestävästi vähentää hatkailua. Ja tämä keskustelu sekä ratkaisuehdotus on tosi hyvä kokeiltavaksi. Mielenkiinnolla odotan, millaista palautetta tulee, jos otetaan kokeiluun.*

- Toki osa karkaa koska ”kivaa hiih juostaan karkuun”, mutta jotkut karkailee myös kotoaankin. Keneltäkään lapselta ei kannata odottaa virheettömyyttä ja kapinointi kuuluu väistämättä tiettyyn kehitysvaiheeseen. Jos lasta pallorellaan kaikesta eri laitoksiin, niin sitten ainakin lapsi alkaa hatkailemaan, jos ei aiemmin ole sitä montaa kertaa tehnyt.
- Rangaistuksen pelko voi jättää hatkareissulle. Jos nuori palaa vaikka itse reissultaan, niin kyseenalaistan aika vahvasti automaattirajoitukset. Tai muutenkin, jos nuori on halukas jäämään laitokseen. Kannattaa harkita, onko rajoitustoimenpiteet välttämättömiä ja jos ovat, niin missä laajuudessa?
- Jos joutuu supertiukkaan laitokseen, se on karhunpalvelus. Siitä voi olla kauaskantoisia seurauksia: esim. itsetunto, väärä vallankäyttö, tulevaisuudessa kaltoinkohtelulle altistuminen, mielenterveydenongelmat, vihaa viranomaisia kohtaan.
- Lakikikkailut rajoitusten suhteen: voi olla pitkään rajoitukset päällä.
- Pitäisi saada jokaisen ulkoilla, sillä se on syy hatkailuun, jos ei pääse ulos.

Mitä mahdollisia seurauksia haasteesta on?

Hatkaamisella on monenlaisia vaikutuksia nuoren elämään. Lisäksi hatkaamisen vaikutukset voivat kohdistua nuoren lähipiiriin eli vanhempiin, sisaruksiin, sukulaisiin tai kavereihin, sijaishanhempisiin ja sijaissisaruksiin, lastensuojelun työntekijöihin, laitosten ohjaajiin tai sosiaalityöntekijöihin. Muilla, esimerkiksi vanhemmilla voi olla kova huoli hatkassa olevasta nuoresta. Jos nuori poistuu luvatta sijaishuoltopaikasta, se voi herättää muille paikan nuorille huolta, vaikka ohjaajat pitäisivät huolta hatkaajasta ja hoitaisivat asian.

Nuori voi joutua hatkan aikana ahdistelun tai väkivaltariskosten uhriksi tai hän voi itse ajatua tekemään rikoksia. Nuori saattaa hatkareissun aikana käyttää päihteitä tai hänen henkilökohtaiset ongelmansa, kuten mielenterveyden haasteet voivat pahentua. Hatkan aikana nuori voi kokea puutetta fyysisiin tarpeisiin kuten uneen ja ruokaan liittyen. Lisäksi voi olla vaarallista, jos nuori jää ilman tarvittavia lääkkeitä. Hatkassa oleminen voi vaikuttaa myös niin, että jää jälkeen koulussa. Yhtenä hatkaamisen seurauksena on rajoitustoimenpiteet tai rangaistukset sijaishuoltopaikkaan palaamisen jälkeen. Jos hatkaamisen seurauksena sijaishuoltopaikkaa päädytään vaihtamaan, siitä seuraa uusi kriisi nuorelle.

Mitä arvoja, odotuksia, toiveita ja uskomuksia haasteeseen liittyy?

Hatkaamiseen ja sen vähentämiseen tai turvallisemmaksi tekemiseen liittyy erilaisia arvoja, odotuksia, toiveita ja uskomuksia. Keskustelussamme esiin nousi esimerkiksi inhimillisyys, lapsen oikeudet, turvallisuus, ilmiön ymmärtäminen, keskustelun tärkeys ja mielenterveydestä huolehtiminen. Turvallisuus on mielestämme erittäin tärkeä arvo hatkaamiseen liittyen. Toiveena on se, että ohjaajat ymmärtäisivät paremmin, miksi hatkaaminen toistuu ja miksi sitä tapahtuu. Sen ymmärryksen kautta voisi ehkäistä hatkaamista. Olisi hyvä, jos sijaishuoltopaikassa pohdittaisi myös sitä, miten paikkaan voi luoda kodinomaisuutta ja siellä voisi olla rennosti. Terapiaa pitäisi olla enemmän tarjolla, jotta olisi paikka, missä voisi käsitellä hatkaamiseen liittyviä taustasyitä. Sijaishuoltopaikan olosuhteista voi olla hankala kertoa omassa sijaishuoltopaikassa niille henkilöille, jotka siellä ovat jatkuvasti. Keskustelimme siitä, miten vääränlainen sijaishuoltopaikka voi aiheuttaa hatkaamista, jos nuori ei itse pysty tai halua olla kyseisessä sijaishuoltopaikassa. Mietimme tähän liittyen valvonnan merkitystä. Olisi hyvä, jos sijaishuoltopaikoissa olisi valvojia, jotka kysyisi sieltä asuvilta lapsilta ja nuorilta sijaishuoltopaikan oloista. Valvontaa toki tehdään, mutta ei ehkä riittävästi lasten ja nuorten näkökulmasta käsin. Vääränlaiseen sijaishuoltopaikkaan myös liittyy se, että sijoitus ei välttämättä auta, jos nuorella on päihdeongelma ja hän ei saa siihen kuntoutusta tai muuta tukea.

Miksi haaste on olemassa?

- *halu esittää pahista muille asukkaille*
- *halu paeta vaikeuksiaan*
- *kaltoinkohtelu sijaishuoltopaikassa*
- *läheiset, perheongelmat*
- *paha olo*
- *päihdeongelma*
- *mielenterveys*
- *epämukavuuden tunne, jos ei tunne paikkaa kodiksi, niin ei tee mieli olla siellä*
- *kapinointi tilanteita vastaan sen sijaan, että näytäisi todellisia tunteita*
- *kielletty houkuttaa*
- *halu nähdä läheisiä, ystäviä, perhettä, seurustelukumppania*

Ratkaisuehdotus

Ratkaisuehdotuksemme on ohjeistus yhteisen keskustelemisen tukemiseen sijaishuoltopaikoissa.

Ratkaisun tarkoituksena on hakea uusia näkökulmia olemassa oleviin käytäntöihin ja mahdollistaa uusi tapa keskustella ja toimia sijaishuoltopaikassa. Toiveemme on, että ratkaisun kautta sijaishuoltopaikkojen aikuiset eivät ole vaan toimistossa, vaan yhteinen keskustelu aikuisten ja nuorten välillä lisääntyy. Keskustelu voi lisätä eri osapuolten, erityisesti nuorten, hyvinvointia ja parantaa sijaishuoltopaikan ilmapiiriä. Uskomme, että yhteisen keskustelun kautta voidaan vähentää hatkaamista ja toisaalta tehdä siitä turvallisempaa.

Haluamme tehdä ratkaisuehdotuksen, sillä haluamme kokeilla, onko siitä hyötyä hatkaamiseen ja haluamme vaikuttaa omien kokemusten kautta lastensuojeluun. Haluamme vähentää hatkaamista ja toisaalta tuoda sijaishuoltoon keskustelua siitä, millaisia asioita hatkaamiseen liittyy, millainen on miellyttävämpi paluu sijaishuoltopaikkaan ja mitkä tekee hatkaamisesta turvallisempaa. Olemme halunneet luoda matalan kynnyksen ratkaisun, jota voisi kokeilla sijaishuollossa. Toivomme, että moni ottaisi sen edes kokeiluun. Luomamme ratkaisun etuna on se, että se on helppo ja halpa ottaa käyttöön ja sitä pystyy hyvin hyödyntämään arjessa. Ratkaisun houkuttelevuutta voi lisätä se, että sen on tehnyt nuoret, joilla on omaa kokemusta lastensuojelusta. Muita nuoria voisi kiinnostaa keskusteluun osallistuminen tästä näkökulmasta ja ohjaajat tai sijaisvanhemmat voisivat innostua kokeilemaan ratkaisua, kun se pohjautuu kokemustietoon.

Ohjeistuksessa on kyse siitä, miten ohjaajat tai sijaisvanhemmat voivat keskustella nuorten kanssa hatkaamisesta ja tehdä sijaishuoltopaikan yhteiset ohjeet hatkaamiseen liittyen.

Ratkaisun toteuttaa käytännössä sijaishuoltopaikat itse. Työntekijät laitoksessa tai sijaisvanhemmat voivat päättää itse ratkaisun käyttöönotosta ja vastata siitä. Ratkaisu on mahdollista ottaa käyttöön heti ehdotusten julkaisemisen jälkeen. Ratkaisusta hyötyvät sijaishuollossa asuvat nuoret, sijaishuoltopaikkojen aikuiset sekä nuorten läheiset. Ratkaisulla voi olla laajempiakin yhteiskunnallisia tai sijaishuoltopaikan ulkopuolisia hyötyjä. Joitakin hyötyjä voi nähdä heti, kun ensimmäinen keskustelu on käyty nuorten ja ohjaajien välillä. Suuremmat hyödyt ovat nähtävissä vasta myöhemmin, ja voi mennä pitkäänkin ennen kuin voi arvioida miten ratkaisu on vaikuttanut hatkaamiseen konkreettisesti.

Ratkaisun haasteena voi olla se, että käyttöönotto voi olla hidasta, sillä sijaishuoltopaikkoihin pitää saada tietoa asiasta ja työntekijät pitää saada tarttumaan ratkai-

sun käyttöönottoon. Jos ratkaisua ei ota heti käyttöön, niin sen hyödyntäminen voi venyä ja unohtua. Käyttöönoton haasteeseen voi vastata niin, että tästä ratkaisusta kerrotaisiin eri kanavissa ja tietoa levitetäisiin mahdollisimman moneen sijaishuoltopaikkaan ympäri Suomen esimerkiksi infokirjeen muodossa.

Ohjeistuksen sisältö

Huomioitavaa ennen keskustelua:

- *Ohjaajat selittävät nuorille, mitä keskustelun käyttöönotto tarkoittaa*
- *Sovitaan aika yhteiselle keskustelulle nuorten kanssa, päätetään nuorten kanssa, onko ryhmäkeskustelu vai kahdenkeskinen*
- *Yhteinen mietintä siitä, miten saa keskustelusta tehtyä turvallisen ja mukavan kaikille: esim. yhteinen pelaaminen, ruokailu, käytetäänkö keskustelun tukena jotain tehtäviä tai kortteja ym., yhteisten pelisääntöjen sopiminen ennen keskustelun aloittamista, missä keskustelu pidetään*
- *Huomioidaan, ettei pelotella tai syytellä ketään*
- *Edetään nuorten toiveista ja näkökulmista käsin!*

Esimerkkikysymyksiä keskustelun tueksi:

- *Mitä tunteita tai ajatuksia hatkaamiseen liittyy?*
- *Ketä muita ihmisiä hatkaamiseen liittyy?*
- *Mitä riskejä hatkaamisessa voi olla? Mitä riskejä nuoret ovat kohdanneet itse?*
- *Miten voi tehdä hatkaamisesta turvallisempaa?*
- *Mitä syitä on hatkaamisen taustalla? Miksi nuori on hatkannut aiemmin?*
- *Millaisia kokemuksia hatkaamisesta on? Missä on ollut hatkareissulla? Mitä on tapahtunut?*
- *Ketkä on nuorelle tärkeitä ihmisiä? Miten voidaan tukea yhteydenpitoa heihin?*
- *Millaisia turvallisia keinoja on hakea jännitystä?*
- *Mitä sisäisen ja ulkoisen motivaation tekijöitä voi liittyä hatkaamisen vähentämiseen?*
- *Millainen on mukava palaaminen sijaishuoltopaikkaan? Miten kukakin nuori sen näkee? Mikä helpottaa palaamista? Mikä tekee siitä turvallista ym.?*

- Millainen ilmapiiri sijaishuoltopaikassa on?
- Onko sijaishuoltopaikassa kaltoinkohtelua tai muita haasteita, jotka aiheuttaa hatkaamisen?
- Mikä toisi iloa ja turvallisuutta arkeen?
- Voidaanko sopia yhteisistä säännöistä ja rajoista?
- Millainen voisi olla sijaishuoltopaikan yhteiset ohjeet hatkaamiseen liittyen?
- Mikä tavoite asetetaan tulevaisuuteen?
- Huomioitavaa keskustelun jälkeen:
- Palaute keskustelusta joko keskustellen tai kirjoittaen
- Siitä sopiminen, miten voi jatkossa ottaa asioita puheeksi
- Tai suoraan seuraavan keskusteluhetken ja -teeman sopiminen, jos se tuntuu hyvältä

Visio

Tavoitetila hatkahaasteeseen ja ratkaisuehdotukseemme liittyen on se, että hatkaaminen vähentyy ja nuoret voivat paremmin sijaishuoltopaikoissa. Uskomme, että yhteistä keskustelua lisäämällä tavoitetila on mahdollista saavuttaa. Keskustelun kautta voidaan parantaa nuorten hyvinvointia lastensuojelussa ja sitä kautta vähentää sijaishuoltopaikoista luvatta poistumista.

Kisan opit

Haastekisan aikana olemme oppineet uutta ja vanhaa, sillä tämä avasi elämää ja myös tuotti uutta tietoa. Opimme, miten paljon erilaisia taustoja yhden asian takana voi olla, ja kuinka monipuolisia ratkaisuja haasteisiin voidaan kehittää. On ollut mielenkiintoista päästä tekemään sitä, mitä itse haluttiin ja varsinkin uusia juttuja. Mielestämme mitään ei ole jäänyt selvittämättä kilpailutyöhön liittyen, mutta aihe eli hatkaaminen on ehdottomasti lisätarkastelun arvoinen. Ratkaisuehdotuksen hyödyistä voisi oppia enemmän, vaikka kuvailtiinkin niitä monipuolisesti. Kisa on ollut silmiä avaava ja suurta innostusta herättävä kokemus. Kisasta on odottava fiilis. Tunnelmat ovat olleet aina hyvät, sillä vaikutamme tulevaisuuteen ja haluamme tukea nuoria kaikin tavoin.

3.4 Vaeltavat Ernot

Laitosten kehittäminen kokemustiedon pohjalta

Haasteen määrittely

Valitsimme haasteeksi sen, miten voi vähentää nuorten hatkaamista ja toisaalta varmistaa nuorten turvallisuuden hatkareissujen aikana. Keskityimme erityisesti siihen, miten nuoret saisi viihtymään sijaishuoltopaikoissa ja miten voisi parantaa vuorovaikutusta nuorten ja ohjaajien tai sijaisvanhempien välillä. Näemme, että luottamus ja turvallisuus on tärkeää ja että viihtymisen sekä vuorovaikutuksen parantamisen kautta voi vähentää nuorten tarvetta karata luvattomasti sijaishuoltopaikasta.

Haaste näkyy sijaishuollossa asuvien lasten ja nuorten elämässä monin tavoin. Etenkin lastensuojelulaitoksissa hatkaaminen näkyy arjessa. Ei ole outoa, että poliisit käyvät laitoksessa. Tiimillämme on kokemusta siitä, että nuori ihminen saa rahaa helposti pyytäessä eli hatkaaminen on helppoa. Osalla tiimistämme on kokemuksia laitoksista, joissa säännöt ovat tosi tiukat. Tällöin nuoret ehkä kapinoivat rajoja vastaan. Kapinointi voi olla keino säilyttää omaa itsemääräämisoikeutta. Tiukat rajoitukset voivat tuntua nuoresta epärealistiselta, jos sijoitus ei ole johtunut omasta toiminnasta. Rajoitukset vaikuttavat myös siihen tuntuuko sijaishuoltopaikka laitosmaiselta vai kodinomaiselta. Ajattelempa, että rajojen rikkomisen ja kokeilemisen kuuluu osaltaan nuoruuteen ja on tietyissä määrin sallittua. Osalla nuorista saattaa olla kokemus siitä, että on aiemmin pitänyt huolehtia itsestään, ehkä ikäisekseen liikaakin. Kun tällöin tulee paikkaan, jossa aikuiset pitävät paljon huolta itsestä, niin alkaa ehkä kapinoida sitä vastaan.

Hatkaaminen saattaa liittyä itsenäistymiseen ja omien voimien kokeilemiseen. Nuorena ajattelee, että osaa pitää omia puolia, mutta omat vahvuudet eivät välttämättä todellisuudessa ole selviä. Mielenterveys ja oma hyvinvointi ei ole välttämättä sillä tasolla, että tajuaa täysin hatkaamiseen liittyvät vaarat. Nuori saattaa haluta päihkeitä tai sitten hän haluaa kokeilla, kuinka pitkälle selviää hatkoilla. Nuorena kaveriporukan merkitys voi olla suuri ja vaikuttaa omaan toimintaan, kun haluaa kuulua porukkaan. Kaikki eivät ole ehkä tietoisia omista tavoitteistaan, jolloin joukkopaine tai yhdenkin kaverin vaikutus voi viedä mennessään. Toisaalta hatkaamisen taustalla voi olla esimerkiksi kaltoinkohtelu tai se, että on huono olla sijaishuoltopaikassa. Mietimme lisäksi sitä, että ehkä oirehdintaa ei osata tunnistaa tai käsitellä sopivalla tavalla esimerkiksi terapeutin tai muun ammattilaisen avulla, jolloin hatkaamiseen ei osata puuttua oikealla tavalla. Sijaishuoltopaikoissa saattaa tapahtua sitä, että mielenlenterveydenhäiriöiden oireita vähätellään, mikä voi ajaa rikkomaan rajoja tai satuttamaan itseään, jos tilannetta ei oteta vakavasti. Hatkaaminen voi olla avunpyyntö. Hatkaamisesta jää jossain kohtaa todennäköisesti kuitenkin kiinni.

Nuoren itsensä lisäksi hatkaaminen koskettaa monia muita ihmisiä. Ensinnäkin hatkaaminen koskettaa kaikkia muita nuoria, jotka asuvat sijaishuoltopaikassa, sekä laitoksen ohjaajia tai sijaisvanhempia. Lisäksi se vaikuttaa luonnollisesti nuoren omaisiin, ystäviin, koko lähipiiriin ja perheenjäseniin. Nuoren hatkaaminen voi koskettaa myös sosiaalityöntekijöitä, opettajia, terapeutteja, poliisia tai muita ammattilaisia. Hatkaamiseen on osallisia myös ne ihmiset, jotka majoittavat hatkailaista. Median tai sosiaalisen median kautta hatkaaminen voi koskettaa laajaakin joukkoa ihmisiä. Postaus somessa tai mediajuttu nuoren katoamisesta voi auttaa tajuamaan, että aikuiset ovat huolissaan nuoresta, mutta sillä voi olla myös negatiivisia seurauksia nuorelle. Postaus tai lehtijuttu ei välttämättä auta siihen, että nuori palaisi sijaishuoltopaikkaan, vaan se voi lisätä ongelmia, aiheuttaa pakokauhua tai aiheuttaa häpeää siitä, että kaverit tietävät lastensuojelutaustasta.

Mietimme myös millaisia tunteita ja ajatuksia hatkaamiseen liittyy eri osapuolilla ja tällaisia asioita nousi esiin keskustelussa:

• huoli, pelko	<i>on yksi ja sama hatkapaikka)</i>
• ahdistus, paniikki	• kiinni jäämisen halu
• ärtymys	- voi soittaa, että tulkaa hakemaan pois
• masentuneisuus	- "vahingossa" meni snapchatin kartta päälle
• yksinäisyys, ulkopuolisuuden tunne	• kännykästä voi selvittää sijainnin
• rajojen kokeilu	• ei välttämättä etsitä tai ajatellaan, että "itepähän menit"
• epätoivo	• arvioidaanko, että onko vaaraksi itselleen tai muille
• euforia, jännitys, vapaus	• voi olla, että vaan vanhemmat etsii
• epätietoisuus	• joutuu kehittelemään tekosytä
- missä nuori on	• näyttämisen halu, haluaa näyttää että pärjää ja pystyy olemaan piilossa jos haluaa
- onko hän hengissä	
- käyttääkö hän päihteitä	• välillä on peliä, kuinka kauan pystyy olemaan, mistä saa ruokaa ja yöpaikan
• hetkellinen ilo ja onnistuminen	
• epävarmuus	
• nälkä	
• saa itse päättää seuran (monesti	

Hatkaamisen seuraukset

Hatkan aikana nuorella on riski joutua rikoksen uhriksi, kuten seksuaalisesti hyväksikäytetyksi. Hatkaaminen voi altistaa vääränlaiseen kaveriporukkaan ajautumiseen tai esimerkiksi päihteiden käytön lisääntymiseen. Vääränlaisessa porukassa oleminen voi puolestaan johtaa rikosten tekemiseen. Hatkan aikana mielenterveyden haasteet voivat pahentua tai tilanne voi aiheuttaa stressiä. Fyysiseen tai psyykkiseen terveyteen voi hatkan aikana vaikuttaa lisäksi se, ettei ota määrättyjä lääkkeitä, jos ne jäävät sijaishuoltopaikkaan. Myös hygieniasta huolehtiminen voi olla heikompaa hatkan aikana.

Hatkan jälkeen seurauksena on usein rajoitustoimenpiteet sijaishuoltopaikassa tai jopa sijaishuoltopaikan vaihdos. Lähi- ja perhesuhteet voivat kiristyä, kun hatkaamiseen liittyy paljon tunteita ja ajatuksia eri osapuolilla. Hatkaamiskokemukset voivat aiheuttaa seurauksia itsenäistymiseen esimerkiksi siitä näkökulmasta, miten pystyy olemaan kotona ja pitää omista asioista huolta. Oma ilmiönsä on itsenäistyminen hatkareissulta.

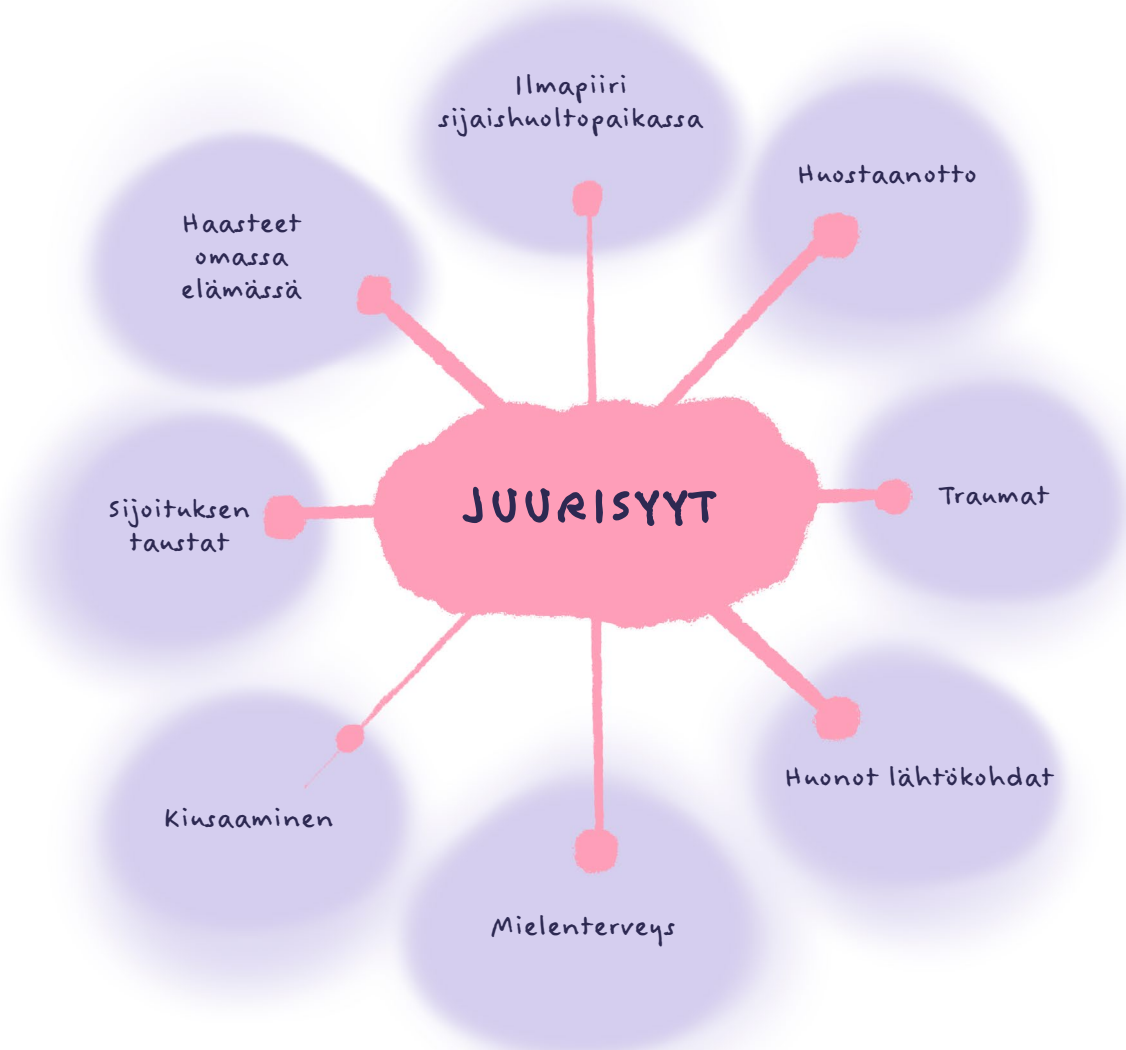
Arvot, odotukset, toiveet ja uskomukset hatkaamiseen liittyen

Hatkaamiseen liittyy erilaisia arvoja, odotuksia, toiveita ja uskomuksia. Yksi keskeinen arvo on mielestämme turvallisuus. Turvallisuus herättikin monenlaista pohdintaa hatkaamiseen liittyen. Mietimme, että hatkaamista saattaa olla vaikea vähentää ennen kuin se on turvallista. Toisaalta pohdimme sitä, että jos hatkaaminen olisi turvallista, niin siitä poistuu jännitys. Ja jos hatkaamista ei ole, niin nuoret saattavat keksiä sen tilalle toisenlaista turvatonta tekemistä. Tästä intouduimme ajattelemaan, että pitäisikö sijaishuoltoon keksiä turvallisia keinoja saada jännitystä, ja lähtisikö nuoret ja sijaishuoltopaikat mukaan sellaiseen tekemiseen.

Pidämme tärkeänä, että sijaishuollossa on turvalliset ja terveelliset rajat, jotka tukevat nuorten turvallisuutta ja hyvinvointia. Samalla on hyvä huomioida, että olisi tasapainoisesti rajoja ja rakkautta. Mielestämme rajoitukset pitäisi miettiä tapauskohtaisesti ja keskustellen. Nuorille on syytä perustella hyvin säännöt ja rajoitukset. Toiveemme on, että aikuiset selvittäisivät, mitä hatkaamisen taustalla on ja pyrkisivät vaikuttamaan näihin taustasyihin. Nuori voi oppia hatkareissun jälkeen, jos siitä pääsee keskustelemaan ja ilmapiiri sijaishuoltopaikassa on kannustava. Näemme, että keskustelu on avainasemassa hatkaamisen vähentämisessä ja sen turvalliseksi tekemisessä. Tässä yhteydessä keskusteluun nousi myös terapiapula, joka vaikeuttaa asioiden käsittelyä ja turvallisten ratkaisukeinojen pohtimista.

Yhteisen keskustelun kautta konkretisoitui se, miten monipuolinen asia hatkaaminen on ilmiönä. Lastensuojelussa ei ole ehkä riittävästi tietoa tekijöistä ja taustoista, jotka voivat altistaa hatkaamiselle, kuten koulukiusaaminen, yksinäisyys tai traumat. Hatkaamisen syyt ovat yksilöllisiä ja syitä voi olla paljon erilaisia. Hatkaamiseen ei ehkä osata liittää kaikkea mikä siihen vaikuttaa. Oma kokemuksemme on, ettei sijaishuoltopaikoissa selvitetä välttämättä syitä hatkaamiselle, vaan laitetaan suoraan rajoitustoimenpiteen päälle ja ohjaajilla saattaa olla kapeat näkemykset hatkaamisesta ilmiönä.

Miksi haaste on olemassa?

Ratkaisuehdotus

Laitosten kehittäminen kokemustiedon pohjalta

Ratkaisuehdotuksemme on, että nuorisoalan ammattilaiset yhdessä kokemuspohjaisten jo sijaishuollosta itsenäistyneiden nuorten kanssa järjestävät kolmi-osaisen kehittämisprosessin lastensuojelulaitosten ohjaajille ja nuorille. Kehittämisprosessin tavoitteena on nuorten hyvinvoinnin ja viihtyvyyden lisääminen laitoksissa, minkä avulla tarve hatkaamiselle vähenisi. Tavoitteena on myös ohjaajien ymmärryksen lisääntyminen siitä, mitä hatkailun taustalla voi olla. Kehittämisprosessi on yksikkökohtainen ja tarkoituksena on saada mahdollisimman moni laitos valtakunnallisesti lähtemään mukaan prosessiin.

Kehittämisprosessissa on kolme osaa, joista ensimmäinen olisi jo ennen varsinaisia kehittämispäiviä. Ensimmäisessä osassa tehtävään perehdytetyt kokemusasiantuntijat ja taustaorganisaation ammattilaiset tapaavat laitoksen henkilökuntaa. Heidän kanssaan sovitaan prosessin yksityiskohdista, käytännön järjestelyistä ja siitä, mitä prosessin vetäjien olisi hyvä ottaa huomioon nuorten kanssa työskennellessään.

Toinen osa on nuorille järjestetty kehittämispäivä, joka tapahtuisi laitoksen ulkopuolella, nuorille viihtyisässä miljöössä. Kehittämispäivä mahdollistaa nuorille vertaisoppimisen, vertaistuen ja osallisuuden kokemuksia. Päivässä tarkoituksena on, että nuoret pääsevät vaikuttamaan omaan arkeensa ja hyvinvointiinsa vaikuttaviin asioihin. Ammattilaiset yhdessä kokemusasiantuntijoiden kanssa koostavat päivän opit ja viestit ohjaajien työskentelyn pohjaksi. Kehittämispäivän päätteeksi nuorille järjestetään jotakin elämyksellistä, esimerkiksi mahdollisuus kokeilla jotain vähän erilaisempaa harrastusta.

Nuorten kehittämispäivän tavoitteina on mm.

- *Omien tavoitteiden ja toiveiden selvittäminen (arvotyöskentely)*
- *Nuorten välisen vuorovaikutuksen paraneminen ja yhteishengen luominen*
- *Selvittää nuorten ajatuksia siitä, miten he toivovat tulevansa kohdatuksi arjessa*
- *Ajatusten vaihto siitä, mitä vaaditaan työntekijältä ja nuorelta luottamussuhteen luomiseen*
- *Mahdollistaa nuorille kokemuksen kuulluksi tulemisesta, sekä vertaisuudesta*
- *Tuoda esiin keinoja, jotka lisäävät omaa toimijuutta ja vähentävät tarvetta hatkata*

Kolmas osa on kehittämispäivä ohjaajille. Heidän kanssaan työskennellään nuorten viestien pohjalta. Lisäksi mukana olevat kokemusasiantuntijat kertovat huomioitaan ja vinkkejä nuorten kohtaamiseen ja hyvinvoinnin lisäämiseksi omien kokemustensa pohjalta.

Ohjaajien kehittämispäivän tavoitteita on mm.

- *Lisätä ymmärrystä siitä, miten nuoret toivovat tulevansa kohdatuksi*
- *Saada lisää keinoja luoda luottamusta ja turvallista ilmapiiriä*
- *Luoda hyvää keskusteluyhteyttä nuoriin, sekä lisätä positiivista vuorovaikutusta ja luoda yhteisöllisyyttä*
- *Pohtia, miten hatkoilta palaava nuori tulisi kohdata, jotta se tilanne olisi turvallinen*
- *Hatkaamisen taustalla olevien syiden pohdinta*
- *Antaa eväitä oman työn kehittämiseen*

Prosessissa tärkeässä osassa on kokemusasiantuntijat, koska olemme havainneet, että nuorten on helpompi luottaa henkilöön, jolla on jotain yhtymäpintaa heidän kokemuksiinsa ja kenet he kokevat puolueettomaksi kokemuspohjansa vuoksi. Kokemusasiantuntijat voivat myös näyttää omalla esimerkillään, kuinka vaikeistakin tilanteista voi päästä eteenpäin, ja luoda toivoa nuorille valoisasta tulevaisuudesta.

Kokemusasiantuntijoilla on tärkeää olla taustalla ammattilaisen tuki. Heidät perehdytetään tehtävään ja prosessin aikana heillä on mahdollista käydä mahdollisesti esiin tulevia asioita läpi ja purkaa prosessin jälkeen ajatuksiaan ammattilaisen kanssa.

Kehittämisprosessin onnistumisen edellytyksenä on, että saadaan laitokset sitoutumaan prosessiin ja innostettua ohjaajat ja nuoret mukaan. Keinoja tavoittaa laitokset ja herättää kiinnostus voisi olla esimerkiksi mainostaminen ja suora yhteydenotto laitosten johtajiin. Uskomme, että kehittämisprosessin teemat ja tavoitteet ovat niin kiinnostavia, että saamme laitokset sitoutumaan mukaan prosessiin. Nuorten kohdalla motivaattorina kehittämispäivään osallistumiseen voisi toimia mahdollisuus vaikuttaa konkreettisesti laitoksen asioihin. Tämän lisäksi päivän päätteeksi oleva elämyksellinen kokeilu saattaisi olla houkutteleva tekijä. Kehittämisprosessiin mukaan lähteviltä ohjaajilta vaaditaan avointa mieltä, kiinnostusta hatkaamishaasteen ymmärtämiseksi ja siihen puuttumiseksi, sekä sitoutumista kehittämään omaa työtä ja toimintamalleja.

Visio

Visiomme on, että nuorten kuulemisen ja yhteisen kehittämisen kautta kaikilla nuorilla on hyvä olla laitoksissa ja hatkaamistarve vähenee.

Kisan opit

Haastekisaan osallistuminen on ollut kivaa ja hauskaa. On ollut kiva kuulla muiden tiimiläisten kokemuksista ja näkemyksistä ja keskustella yhdessä hatkaamistestimestä. Koemme, että olemme oppineet lisää hatkaamisesta ja sen taustasyistä. Lisäksi haastekisan aikana erityisesti ryhmätyötaidot ovat kehittyneet. Näemme, että haastekisan tehtävät voivat auttaa ongelmien ratkaisussa tulevaisuudessakin. Haastekisassa on ollut tiukka aikataulu ja on tuntunut, että tulee kiire ja aika loppuu kesken. Jatkossa olisi hienoa sisällyttää haastekisaan enemmän aikaa yhteiselle keskustelulle.

Mielestämme hatkaamiseen liittyen tarvittaisiin lisää tietoa ja tutkimusta siitä, kuinka paljon sijaishuollossa hatkataan, ja minkälaisen syiden takia. Toivoisimme tutkimusta myös siitä, miten nuorten hyvinvointi vaikuttaa hatkaamiseen. Tulevaisuudessa olisi kiinnostavaa selvittää lisäksi se, miten tällainen ehdottamamme ratkaisu voisi vaikuttaa hatkaamiseen: onko sijaishuoltopaikkojen ilmapiiri parantunut kehittämispäivien avulla ja onko hatkaaminen vähentynyt sen ansiosta.

4.

Miten lisätä nuorten tietoa lapsen oikeuksien sopimuksesta ja varmistaa niiden toteutuminen sijaishuollon arjessa?

Moni tiimi kehitti ratkaisuehdotuksen lapsen oikeuksiin liittyen. Yhteensä haasteeseen saatiin kuusi ratkaisuehdotusta. Tiimien ratkaistava haaste oli: *Miten lisätä nuorten tietoa lapsen oikeuksien sopimuksesta ja varmistaa niiden toteutuminen sijaishuollon arjessa?*

4.1 *Lentävät tähdet*

Miten lisätä nuorten tietoa lapsen oikeuksien sopimuksesta ja varmistaa niiden toteutuminen sijaishuollon arjessa?

Valitsimme haasteen, koska tämä oli mielenkiintoisin ja tähän tiimillä oli joku ajatus ratkaisuksi. Tämä oli tärkeä ja tuttu aihe, jota oli helppo lähteä työstämään. Tuntui oikealta valinnalta. Pohdimme lapsen oikeuksien toteutumisen varmistamista erityisesti perhehoidon näkökulmasta.

Miksi haaste on olemassa?

Jos aikuiset eivät tiedä lapsen oikeuksien sopimuksesta ja lapsen oikeuksista, voi tulla ongelmia. Aikuinen voi toimia lapsen oikeuksia vastaan tai rikkoa lapsen oikeuksia. Jos lapsi ei tiedä oikeuksistaan, joku aikuinen saattaa tehdä väärin lapsen tietämättä. Jos lapsi ei tiedä, että aikuinen tekee väärin, niin tilanteeseen ei osata puuttua, koska lapsi ei osaa kertoa esimerkiksi sosiaalityöntekijälle, että aikuinen tekee väärin.

Haaste koskettaa lasten ja nuorten lisäksi aikuisia, vanhempia ja muita, jotka ovat lasten kanssa tekemisissä sekä sosiaalityöntekijöitä. Oikeastaan ajattelemme, että ei pitäisi erotella, keitä haaste koskettaa, koska se koskee jollain tavalla kaikkia. Kaikkien ihmisten tulee kohdella lapsia lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti.

Ärsyttää, miksi ihmisille ei kerrota lapsen oikeuksista, miksi ei puhuta niistä kaikille niin paljon kuin pitäisi, se on outoa. On tärkeä aihe, koska kaikkien pitäisi tietää lasten oikeuksista. Mielenkiinto siihen, että haluaa ottaa selvää ja ymmärtää, että ei välttämättä tiedä oikeuksia tarpeeksi hyvin. Vihaisuutta, koska jotkut aikuiset eivät välitä lasten oikeuksista tai ei ymmärrä miksi ne ovat niin tärkeitä.

Koulussa on kerrottu jollain tunnilla, mutta joissain kouluissa ei kerrota ollenkaan. Netissä voi olla tekstejä lasten oikeuksista esim. Instagram, YouTube jne. Lasten oikeuksien päivänä on ollut joissakin kouluissa aamunavauksia, askartelua sekä jouluisin tonttujen metsästystä, jossa pitää etsiä tonttuja, joissa lukee lasten oikeuksista tietoa. Mutta koulussa ei välttämättä ole puhuttu lasten oikeuksista mitään, joka on sinänsä todella surkea asia. Lehdissä on joskus vähän puhuttu, mutta ei paljon.

Aikuiset voivat tehdä pahaa lapselle esim. satuttaa lasta. Aikuiset eivät päästä lapsiaan kouluun, koska eivät tiedä mitä pitäisi tehdä. Lapsia voidaan kohdella väärin esim. ei anna lapsen käydä harrastuksissa. Lapsia voi kuolla, jos kukaan ei tiedä mitään lasten oikeuksista. Aikuiset voisivat satuttaa lasta, mutta lapset eivät tietäisi, että heillä on omia oikeuksia.

Pohdimme haasteen juurisyitä miksi-kysymysten avulla. Juurisyitä ovat:

- *Vanhemmat eivät tiedä lapsen oikeuksista*
- *Yhteiskuntatasolla ei tiedoteta lapsen oikeuksista*
- *Sijaishuollossa työntekijä saattaa ajatella, että lapsenoikeuksien kertomisesta on vaivaa/haittaa omalle työlle*

Vanhemmat eivät tiedä lasten oikeuksista, koska ehkä heidänkään vanhemmat eivät ole tiedneet lasten oikeuksista. Ehkä yhteiskuntatasolla puhutaan lasten oikeuksista, mutta päätökset eivät tavoita kaikkia ihmisiä. Sijaishuollossa työntekijä ajattelee, että lapsen oikeuksien kertomisesta on vaivaa/haittaa omalle työlle, koska silloin lapset saattaisivat huomauttaa työntekijälle, että tämä tekee väärin.

Konkreettinen ratkaisuehdotus

Tapatumapaketti

Miten?

Eri paikkakunnilta ihmiset järjestäisivät paikallisia tapahtumia ympäri Suomea tapahtumapaketin avulla.

Tapahtumaa varten olisi valmis tietopaketti, jossa olisi ohjeet tapahtuman järjestämiseen.

Tapahtuman saisi mainostamalla ihmisten tietoisuuteen.

Kuka?

Lapsen oikeuksista kiinnostuneet esim. perheet, koulut, lastensuojelulaitokset, nuorisotalot, Mannerheimin lastensuojeluliitto ja muut lastensuojelun toimijat käyttäisivät tapahtumapakettia oman tapahtuman järjestämiseen.

Mitä?

Ratkaisuehdotus olisi tapahtumakonsepti, joka päivitetään vuosittain ajan tasalle, koska maailma muuttuu, mutta lasten oikeudet eivät välttämättä muutu.

Esimerkiksi: Mitä lasten oikeudet tarkoittavat vuonna 2050?

Tapahtumassa olisi liitettyä puhe, jonka voisi lukea, kun tapahtuman pitää. Joka vuosi eri henkilö kirjoittamassa puheen esim. lasten oikeuksista kiinnostunut tunnettu henkilö.

Tapahtumapaketissa olisi lasten oikeuksiin liittyvä askartelu, johon olisi ohjeet sivustolla, missä koko tapahtumapaketti sijaitsee. Voisi innostaa pienempiä lapsia mukaan tapahtumaan, jos on tylsää kuunnella puheita ja tekstiä lasten oikeuksista. Esimerkiksi pienyrittäjät tai muut taidealasta kiinnostuneet /opiskelijat voisivat suunnitella askarteluja. Opiskelijat voisivat ideoida askartelun esimerkiksi lopputyönä, jos saisi jonkun kiinnostuneen mukaan.

Sivustolle koottaisiin myös yhdessä pohdittavia kysymyksiä / asioista, joita voi miettiä tapahtumassa. Esim. miksi lasten oikeudet ovat tärkeitä, miksi lasten oikeudet ovat olemassa ym. Yhteinen pohdinta on tärkeää.

Tapahtumassa olisi tietovisa linkkinä. Linkistä voisi kutsua kavereita/perheen mukaan ja visailla oman porukan/tuntemattomien ihmisten kanssa turvallisesti. Tietovisapelissä olisi pisteet näkyvillä, jotta voisi katsoa kuka sai eniten vastauksia oikein. Kisa voisi motivoida perehtymään lapsen oikeuksiin ja saada ihmisiä miettimään oikeuksiaan.

Muistutus mahdollisista herkuista tapahtumaan. Lasten oikeudet ovat juhlan arvoiset!

Miksi?

Tapahtuma on sitä varten, koska haluamme saada ihmiset tietoisiksi lasten oikeuksista.

Missä?

Tapahtuman voi järjestää missä tahansa ympäri Suomea. Tapahtumapaketti on verkossa, ja sen voi lähettää ihmisille eri paikkakuntiin. Tapahtuma voi olla perhekeskeinen tai isommassa porukassa, esim. koulussa, nuorisotalolla, tai lastensuojeluliiton oma tapahtuma.

Milloin?

Tapahtuma olisi kerran vuodessa, esimerkiksi lasten oikeuksien päivänä. Tapahtumaa voisi jatko kehittää myöhemmin, vaikka niin että tapahtuma voisi olla useammin kuin kerran vuodessa, tai lisää toimintaa.

Tiimin tavoitetila

Kun ratkaisuehdotus otetaan käyttöön, ihmisten tietoisuus lasten oikeuksista kasvaa. Lapset saavat tietää enemmän omasta arvostaan sekä siitä, miten lapsia kuullaan kohdella.

Kun ratkaisuehdotus on käytössä, lapsia kohdellaan paremmin. Paljon on sellaista, että aikuiset kohtelevat lapsia väärin, eivätkä lapset itse tiedä siitä.

Kisan opit

Haastekisaan osallistumalla saimme enemmän tietoa lapsen oikeuksista. Olemme oppineet, että vaikka itse tietäisi lasten oikeuksista, niin jotkut toiset eivät ehkä tiedäkään. Haluamme auttaa nuoria ja lapsia tietämään paremmin.

Vielä pitäisi varmaan oppia, kuinka moni on aikaisemmin tiennyt lapsen oikeuksista. Kun kisa on loppu, ja omaa ratkaisuehdotustamme käytetään, voisi tutkia, kuinka moni tietää nyt enemmän lasten oikeuksista kuin ennen.

Tiimillä on haastekisasta hyvät fiilikset. On ollut kiva osallistua, vaikuttaa ja tehdä päätöksiä. Välillä väsyttävää. Lopussa helpompaa, kun on ollut jo paljon ideoita. On ollut uutta osallistua tällaiseen. Ollut ihan hyvä kokemus, mutta oli vähän rankkaa, kun piti olla niin paljon ruudulla, eikä ollut kauheasti aikaa tehdä muuta.

4.2 Meliora

Haasteen määrittely ja taustalla vaikuttavat syyt

Haasteena on se, ettei lasten ja nuorten oikeudet toteudu lastensuojelussa riittäväällä tavalla. Pesäpuun järjestämässä haastekilpailussa kohteena on erityisesti sijaishuolto, mutta ryhmämme on pohtinut asiaa myös koko lastensuojelun kentän näkökulmasta (avohuolto ja sijaishuolto).

Taustalla vaikuttaa monia syitä, miksi ei lasten oikeudet toteudu riittäväällä tavalla. Kulttuurisesti lapset on nähty pitkään ei täysivaltaisena toimijoina ja vanhempiensa jatkona. Vasta [1989 Lapsen oikeudet](#) kirjattiin valtioita sitovaksi YK:n lapsen oikeuksien sopimukseksi, [Suomi liittyi](#) sopimukseen 1991. Lapsen oikeuksilla ei ole pitkään aikaan ollut erityistä merkitystä ja tähän on herätty lastensuojelussa kunnolla vasta 2000-luvulla.

Suurimpana taustalla vaikuttavana syynä näemme ongelmaksi sen, ettei työntekijöillä ole riittävää tietoa ja taitoa lasten oikeuksista ja niiden näkymisestä käytännössä. Näkemystämme tukee lukuisten asiantuntijoiden lausumat, kuten lapsioikeuden professori [Hakalehto](#) ja [eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen tarkastusraportit](#). Lastensuojelun työntekijöiden koulutuksissa (yliopistot, ammattikorkeakoulut, ammattikoulut) ei huomioida riittävästi lapsen oikeuksia, jolloin oikeuksien teoriapohjan soveltaminen käytännön työssä on mahdotonta. Lapsen oikeuksiin ei ole ollut riittävästi täydennyskoulutusta eikä niitä ole riittäväällä tavalla otettu huomioon työpaikkojen perehdytyksessä. Kilpailutyömme pyrkii vastaamaan nimenomaan tähän haasteeseen.

Lastensuojelun resurssit ovat liian pienet asiakasmäärään nähden, eikä työntekijämäärä ole kasvanut samassa suhteessa asiakasmäärien kasvun kanssa. Lapsen oikeuksien toteutumisen edistäminen ja valvominen vaatisi työntekijöiltä vähemmän asiakkaita ja enemmän aikaa tavata lapsia niin avo- kuin sijaishuollossa. Lisäksi lastensuojelussa on valtakunnallisesti ollut pidempään rekrytointi haasteita pitkälti lastensuojelun julkisuuskuvaan ja resurssoinnin vuoksi. Työntekijöillä on liian suuret asiakasmäärät ja vastuut työaikaan ja palkkaan nähden. Päteviä lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä on vaikea saada.

Lapsen oikeuksien toteutumattomuus näkyy lastensuojelun asiakkaiden elämässä monilla tavoilla. Nuori voi kohdata työntekijöitä, jotka kohtelevat nuorta epäoikeudenmukaisesti tai epäasiallisesti. Asiakslapset ja -nuoret eivät tiedä omista oikeuksistaan, jolloin he eivät tiedä, milloin heidän oikeuksiaan on loukattu, ja mitä sellaisessa tilanteessa tehdä. Nuorilla ei välttämättä ole tietoa kenen puoleen kääntyä tai sellaista henkilöä kehen luottaa laitoksessa tai laitoksen ulkopuolella.

Lastensuojelun palvelut ovat valtakunnallisesti parantuneet merkittävästi viime vuosikymmenten aikana. Silti esimerkiksi sijaishuoltopaikkojen laatu on kirjavaa ja käytännöt vaihtelevia. Tähän vaikuttaa palvelun tuottamisen motiivit, ihmiskuva, laitoksen rakenteet ja johtaminen sekä johtamisella luodut asenteet ja käytännöt. Nuorissa oikeuksien toteutumattomuus aiheuttaa kokemusta, ettei ole tullut kuulluksi, epäluottamusta, hämmennystä, turvattomuutta, vihaa ja väärinkohtelun tunnetta. Nuorten kanssa työskentelevillä soisi olevan dialoginen ja nuorta ihmisenä kunnioittava työote, ja työntekijöiden tulisi osata välttää väärää vallankäyttöä. Autoritaarisen kasvatuksen ajat ovat takanapäin ja nuorten omaan osallisuuteen ja toimijuuteen on havahduttu.

Tarvittaessa nuorten oikeuksien rajoittaminen heidän suojelemiseksi (lastensuojelulain määrittelemällä tavalla) tulee aina tehdä nuoren kanssa keskustellen hänen oikeudestaan tulla suojelluksi myös tarvittaessa hänen omalta toiminnaltaan. Keskustelua nuoren arjesta ja rajoittamisesta voidaan perustella lasten oikeuksien kautta, esim. kotiintuloaika, koska lapsella on artikla 31:sen mukaan oikeus lepoon. Osallisuus omassa asiassa ja kuulluksi tuleminen lisäävät nuoren kokemusta osallisuudesta ja toimijuudesta ja vähentävät kokemusta vallankäytöstä ja omista vaikutusmahdollisuuksista.

Ratkaisuehdotus

Ratkaisu ehdotuksemme on, että me levitämme tietoa, kokemusta ja hyviä käytäntöjä osallisuudesta ja lasten oikeuksista kokemusasiantuntijoiden näkökulmasta lastensuojelun työntekijöille.

Kokemusasiantuntijaryhmämme on perustettu keväällä 2019. Toiminnan tarkoitus on tuoda yhteen lastensuojelun työntekijöitä ja nykyisiä tai entisiä asiakkaita keskustelemaan asiakkaiden kokemuksista ja tällä tavalla kehittää lastensuojelun palveluita. Menetelmänä on yhteiskehittäminen ryhmän ohjaajien ja kokemusasiantuntijoiden välillä. Toiminnan nähdään yhdistävän erilaisia näkökulmia lastensuojelusta ja tuottavan arvokasta tietoa sen kehittämistarpeista. Ryhmässä nuoret ja nuoret aikuiset pääsevät hyödyntämään omia kokemuksiaan, syntyy kokemus kuulluksi tulemisesta, kun pääsee omilla kokemuksillaan vaikuttamaan. Toisaalta toiminnan kautta voi oppia uusia asioita ja päästä jäsentämään omaa historiaansa. Ryhmätoiminta voi auttaa voimaantumaa ja löytämään aktiivisen toimijan roolin, josta voi olla hyötyä muillakin elämän osa-alueilla.

Kokemusasiantuntijoiden jakaessa ajatuksiaan ja kokemuksiaan lastensuojelun työntekijöille tarkoituksena on puhua niin kehitettävistä kuin toimivista asioista. Tarkoituksena ei ole puhua vain negatiivisia asioita, vaan myös antaa palautetta

niistä asioista, mistä pitää kiinni. Tilaisuuksissa omien kokemusten avaamisen lisäksi tahdomme avata mahdollisuuden dialogille ja vastavuoroiselle keskustelulle kokemusasiantuntija ryhmän ja työntekijöiden välillä. Tahdomme tilaisuuksien olevan siinä mielessä vapaita, että keskustelu saa vaihdella sen mukaan, mistä milloinkin työntekijät tarvitsevat tietoa tai tahtovat meitä kuulla. Parhaimmillaan tämä tarjoaa mahdollisuuden avoimelle yhteiskehittämiselle.

Yksittäiset työntekijät saattavat saada pienelläkin eleellä lapselle turvallisen olon ja tämä vastineeksi luo luottamusta. Meidän kokemuksistamme kerromme, minkälaisia tällaisia tapahtumia on ollut ja miten toimimalla kohtaamiset olisivat voineet olla sen tyyppisiä. Voimme myös kertoa kokemuksistamme, jotka tulevat useasti esille negatiivisesti tai positiivisesti kokemusasiantuntijaryhmän keskusteluissa. Lisäksi voimme antaa tietoa lasten oikeuksista kokemusasiantuntijoina, että miten ne ovat onnistuneet meidän kohdallamme ja paljonko me olemme saaneet tietoa lasten oikeuksista. Puhumme myös asiakkaana ja lapsena/ nuorena olemisen näkökulmasta lastensuojelun palveluissa ja jaamme sitä lastensuojelun työntekijöille.

Voisimme käydä eri tilaisuuksissa jakamassa tietojamme ja kokemuksiamme yhteiseen hyötykäyttöön, joiden avulla voidaan lastensuojelun työtä kehittää. Yksi tilaisuus voisi olla esim. uusien työntekijöiden perehdyttäminen perehdytysputkessa. Perehdytysputki on joka toinen perjantai oleva perehdyttämistilaisuus lastensuojelun työntekijöille. Perehdytysputki jatkuu non-stoppina ja niissä vaihtelevat eri teemat liittyen lastensuojelun työskentelyyn ja keskeisiin teemoihin. Perehdytysputken kautta tavoitettaisiin käytännössä kaikki lastensuojelun uudet työntekijät, jolloin tavoitettaisiin ajan kanssa suuri joukko kunnan lastensuojelun työntekijöitä.

Tapaisimme eri työyksiköitä sovitusti, esim. työkokouksissa ja pitäisimme heillekin samantapaisia tilaisuuksia, joissa vaihtaa ajatuksia osallisuudesta ja lasten oikeuksista työntekijöiden kanssa. Olemme käyneet puhumassa yhdelle työyksikölle, jossa vastaanotto oli innostunutta.

Olemme valmiita ottamaan osaa myös erilaisiin muihin tapahtumiin ja tilaisuuksiin mahdollisuuksien mukaan ja kutsuttaessa. Jos mahdollista niin voisimme osallistua myös nuorille tarkoitettuihin tilaisuuksiin ja innostaa uusia nuoria kokemusasiantuntijuuteen.

Työntekijöiden tiedon ja valmiuksien lisääntyessä pystyvät he paremmin ottamaan lasten tarpeet huomioon arjessa, lapsiin liittyvien päätösten valmistelussa ja tekemisessä. Kun työntekijät ovat perillä lasten oikeuksista, tietoisuus lasten oikeuksista ikään kuin valuu työntekijöiltä alaspäin, jolloin myös lasten tietoisuus

omista oikeuksistaan lisääntyy. Päätöksiä tehtäessä työntekijöiden on muistettava perustella tekemiään päätöksiä lasten oikeuksien kautta, jotta tieto niistä voi siirtyä myös lapsille. Jotta työntekijät pystyisivät tähän tehokkaammin, näemme tarpeelliseksi lisätä työntekijöiden kokemuseräistä tietoa kokemusasiantuntijoiden kautta. Työntekijöiden tiedon lisääntyessä tietoisuus lasten oikeuksista sekä niiden ylläpito vahvistuvat lastensuojelussa. Kaikella tällä on vaikutus lasten hyvinvointiin lastensuojelun palveluissa.

Toimintaa organisoii kokemusasiantuntijaryhmän ohjaajat yhdessä lastensuojelun esimiehistä ja yhteistyötahon edustajasta koostuvan ohjausryhmän tuella. Ideamme viedään ohjausryhmään, josta se etenee lastensuojelun johtoryhmän käsiteltäväksi. Johtoryhmä on aiemmin kannustanut meitä tuottamaan uutta tietoa ja ajatuksia toiminnan kehittämiseksi. Aiemmin olemme käyneet puhumassa kokemuksistamme yhdelle työyksikölle, jolloin vastaanotto ja palaute oli innostunutta ja myönteistä. Lastensuojelun työntekijät haluavat kuulla kokemusasiantuntijoiden kokemuksiin liittyvää asiantuntemusta sekä ajatuksia. Tämän johdosta uskomme ideamme saavan suurta kannatusta lastensuojelun puolelta.

Toteutuakseen toiminta vaatii kokemusasiantuntija nuoria ja heidän aikapanostaan, ryhmän ohjaajia, heidän työpanostaan ja aikaresursseja sekä lastensuojelun johtoryhmän tukea.

Jotta tilaisuuksia voidaan järjestää, se vaatii myös työntekijöiltä aikaa osallistua tilaisuuteen, mikä aiheuttaa kustannuksia kunnalle.

Vaikka kehitysehdotuksemme onkin luotu kokemusasiantuntijatoimintaa järjestävän kuntamme ympäristöön sopivaksi, voidaan ideaa halutessa kopioida muihinkin kuntiin ja organisaatioihin sopivaksi, jossa on kokemusasiantuntijoita. Uskomme kokemusasiantuntijoiden levittämän tiedon ja kokemusten vaikuttavan kaikkien lastensuojelun työntekijöiden työssä, palveluissa ja sijaishuollon yksiköissä, joissa asiakkaina on lapsia ja nuoria. Ideamme on helposti siirrettävissä kuntiin ja organisaatioihin, joissa ollaan halukkaita olemaan mukana lastensuojelun kehitystyössä ja hyödyntämässä kokemusasiantuntijoiden merkittäviä tieto-taito resursseja.

Tiimin tavoitetilä - visio

- *Lasten oikeuksien toteutuminen ja tietoisuuden lisääminen*
- *Lastensuojelun kehittäminen*
- *Työntekijöiden tietojen ja valmiuksien lisääminen lasten oikeuksista*
- *Tiedon valuminen työntekijöiltä lapsille ja heidän arkeensa*
- *Kokemusasiantuntijoiden tieto-taito resurssien tehokas hyödyntäminen*

Mitä opimme kisan aikana

Haastekisaan osallistuminen on ollut meille erittäin opettavainen ja antoisa, mutta myös työntäyteinen prosessi. Osallistujille on annettu puitteet ja kattavat ohjeet, jotka ovat toimineen suurena tukena kehitysidean kehitysprosessissa.

Kehitysprojektin aikana olemme havahtuneet lastensuojelun monimuotoisuudesta ja suoraan sanotusta massiivisesta byrokratiasta. Aluksi koimme tämän suureksi haitaksi ja turhanpäiväiseksi hidasteeksi mutta myöhemmin ymmärsimme kuitenkin, että järjestelmä on muodostunut nykyiseksi byrokratihirviöksi syystä. Vaikka järjestelmä on muodostunut vastaamaan tarpeeseen, on aina varaa kehitykselle, jos vain päättäjät ovat valmiita osallistumaan siihen.

Prosessin aikana olemme perehtyneet lasten oikeuksien sopimukseen, mutta silti ajattelempa, että tietomme ovat pintapuolisia ja osaamistamme tulisi syventää. Haluaisimme saada lisää kokemuksia sijaishuollossa olevilta nuorilta esim. keskustelujen tai jonkinlaisen kyselyn kautta. Lisäksi meidän tulee tehdä tarkempaa suunnitelmaa "koulutus"-tilaisuuksien sisällöstä.

Kisaan osallistuminen on ollut ryhmällemme liikkeelle paneva voima, joka on antanut ryhmän toiminnalle suuntaa. Teeman kautta olemme saaneet jotain konkreettista, jota työstää. Olemme tyytyväisiä ryhmämme työskentelyyn ja ratkaisuehdotus ideaan, jonka näemme vastaavan annettuun haasteeseen ja olevan toimiva idea.

4.3 Nuoret ystävät

Näkyvyyttä lasten oikeuksille

Valitsimme haasteeksemme lasten oikeudet, jotka eivät aina toteudu lasten ja nuorten elämässä sijaishuollossa tarpeeksi hyvin. Lapsilla ja nuorilla ei ole tietoa lasten oikeuksista, joten he eivät voi vaatia omien oikeuksien toteutumista. Tämän seurauksena he joutuvat kärsimään asioista, joita heidän ei oikeasti kuuluisi kokea. Haaste koskettaa nuorten ja lasten lisäksi aikuisia, jotka ovat lasten ja nuorten kanssa tekemisissä sekä erityisesti aikuisia, jotka työskentelevät nuorten ja lasten kanssa esimerkiksi sosiaalityöntekijät. Haasteeseen liittyy monia tunteita, kuten vihaa, epäoikeudenmukaisuutta, surua, ärtyneisyyttä ja pettyneisyyttä. Nämä tunteet johtuvat monista ikävistä kokemuksista, joita meidän ryhmäläisemme ovat myös joutuneet kokemaan. Meidän ryhmäläisillämme on kokemuksia siitä, kun lasten oikeudet eivät toteudu aina niin kuin kuuluisi, esimerkiksi nuorta ei kuulla hänen asioissaan, jotka edistäisivät lapsen jaksamista. Tämä johti yhden ryhmäläisen joutumisen lastensuojelulaitokseen vuoden ajaksi, vaikka se ei ollut nuoren jaksamisen kannalta hyväksi, mitä nuori yritti tuoda ilmi palavereissa. Tämä on esimerkkinä siitä, kuinka paljon monet nuoret ja lapset joutuvat kokemaan, jos hänen kuulemisensa ei toteudu.

Lasten oikeuksista ei ole puhuttu meille koulussa, lastensuojelulaitoksessa ja eikä edes meidän omat sosiaalityöntekijämme ole puhunut meille niistä. Se, mitä tiedämme lasten oikeuksista, on meidän itsemme selvittämää. Sijaishuollossa asuvien lasten ja nuorten tulee olla tietoisia oikeuksistaan, jotta he tietävät millainen kohtelu on oikein ja mikä ei. Me emme tiedä miksi sosiaalityöntekijä tai muut aikuiset ei kerro oikeuksista? Uskomme lapsen osaavan sanoa mielipiteensä ja tietävän mikä hänelle on parasta, jos hänelle annetaan mahdollisuus kertoa ajatuksiaan. Aikuiset usein uskovat, ettei lapsi osaa kertoa mikä on hänelle itselleen hyväksi. Aikuiset ja sosiaalityöntekijät odottavat, että lapset ja nuoret tietäisivät omat oikeutensa ja niiden kertominen olisi itsestäänselvyys tai ei pidä niistä kertomisena tärkeänä. Lapsen omat arvot ovat tärkeitä ja niitä pitäisi kunnioittaa. Vastaamme ratkaisuehdotuksellamme näihin edellä mainittuihin juurisyihin.

Miksi lapsia ei kuunnella? Johtuuko se siitä, että luullaan aikuisten tietävän lasten asioista enemmän kuin lapsi itse tietää omista asioistaan, vaikka lapsi osaa itse kertoa mikä on hänen parhaaksi, kun antaa hänelle mahdollisuuden ja aikaa kertoa. Miksi lapset antavat asian vain olla eivätkä puhu, vaikka heillä olisi mielipide asiaan? Lapset helposti uskovat enemmän aikuisen sanaan ja eivät uskalla kertoa omia ajatuksiaan. Miksi lapsen oikeudet eivät toteudu sijaishuollossa? Työntekijät eivät ehkä tiedä lapsen oikeuksia, koska niitä ei ole koulutettu tai niitä ei kiinnosta lasten oikeudet. Syynä on se, koska lapsen oikeuksia ja lapsen mielipidettä ei nähdä hyödyllisinä ja tärkeinä.

Oppeja ja tietoja lasten oikeuksista someen

Meidän ratkaisuehdotuksemme tarkoituksena on lisätä sosiaalisen median eli somen kautta tietoisuutta siitä, miten lasten oikeudet eivät aina toteudu oikein ja mitä lasten oikeudet tarkoittaa sijaishuollossa ja lastensuojelussa. Tarkoituksena olisi saada esimerkiksi Pesäpuun henkilöitä tai julkisuuden henkilöitä kertomaan YouTube tai TikTok-videoissa ja tapahtumissa omia sekä muiden kokemuksia siitä, millaisia ongelmia sijaishuollossa on, ja miten ne näkyvät lasten elämäntilanteessa sekä kertomaan lasten oikeuksista. Näitä YouTube ja TikTok-videoita voisi hyödyntää oppimateriaalina esimerkiksi oppitunneilla kouluissa lastensuojelulaitoksissa nuorten ja lasten kanssa ja sosiaalityöntekijät sekä myös henkilöt, jotka käyvät kertomassa lasten oikeuksista lisää erilaisissa tapahtumissa. Pesäpuu ry tiedottaa materiaalista eri tiedotuskanavien kautta, kuten lehdille, ammattiyhdistyksille, sosiaalityöntekijöille ja välittää tietoa somen välityksellä.

Ratkaisuehdotuksen vaikutukset

Lapset tulisivat tietoisiksi omista oikeuksistaan, jos he jo koulussa saisivat tietoa lastensuojelusta ja lasten oikeuksista. Lasten tietoisuus oikeuksistaan ja lastensuojelusta auttaisi lapsia ymmärtämään, että heillä on oikeus hakea ja saada apua. Tiedottaminen asioista kaikille vähentäisi myös lastensuojelun leimaa ja ymmärrys asioita kohtaan kasvaisi.

Lastensuojelulaitoksissa työntekijät voisi nuorten kanssa katsoa videoita ja käsitellä lapsen oikeuksien toteutumista ja siihen liittyviä asioita ja tunteita. Sosiaalityöntekijät saavat videoiden kautta ymmärrystä oikeuksien toteutumiseen liittyvistä ongelmista ja voisivat hyödyntää videoita työssään sijaishuollon asiakkaiden kanssa.

Kisassa opitut asiat

Kisa antoi paljon lisää tietoa aiheesta sekä sai jakaa kokemuksia muiden nuorten kanssa ja ymmärtämään, että ei ole yksin näiden asioiden kanssa. Opimme, kuinka tärkeitä oikeasti lasten oikeudet ovat ja niiden kertominen ihmisille voisi oikeasti vaikuttaa arjen kulkuun.

Meillä jäi selvittämättä, millaisia videoita tästä aiheesta on tehty. Saimme kuitenkin pienellä selvityksellä tietoon, että tällaista videoita ei ole tehty eli videoita, joissa puhutaan suoraan lasten oikeuksista sekä niiden haasteista ja ongelmista sijaishuollossa.

4.4 *Prendo*

Kaikki lapset ja nuoret eivät ole tietoisia lapsen oikeuksien sopimuksesta, eivätkä ne toteudu kaikkien kohdalla sijaishuollossa

Lapsen oikeuksien sopimus on voimassa useassa maassa, ja niiden noudattamista pidetään tärkeänä. Siitä huolimatta Suomessa on paljon lapsia ja nuoria, jotka eivät tiedä omista oikeuksistaan laisinkaan tai heidän tietämyksensä on puutteellista. Omien oikeuksien tiedostamattomuus madaltaa kynnystä noudattaa niitä. Lapsen tai nuoren tietämättömyys tai käytös ei tietenkään poista velvollisuutta noudattaa oikeuksia, vaikka niiden laiminlyömiselle olisi käytännössä täten parempi mahdollisuus. Tietämättömyys luo usein lapselle kuvan, että epäoikeudenmukainen kohtelu olisi hyväksyttävää tai oikein. Tällaista kuvaa voidaan pitää lapsen kasvulle ja kehitykselle haitallisena.

Emme osaa arjessamme nähdä lapsen oikeuksien noudattamatta jättämisen seurauksia. Seurauksia, joita lapsi joutuu elämässään kantamaan; joillakin ne näkyvät mielenterveysongelmina, toisilla työelämässä ja osalla taas luottamussuhteiden rakentamisessa. Näiden seurauksien lisäksi lapseen kohdistunut huono kohtelu usein heijastuu tulevaisuudessa yksilön tapaan kasvattaa omia lapsiaan, joka taas puolestaan jatkaa ketjua, jossa lapsen oikeudet eivät toteudu. He voivat myös tulevaisuudessa kohdella muita huonosti tietämättään, että se on väärin. On siis korkea aika saada lapsen oikeuksien sopimus ansaitsemaansa arvoon yhteiskunnassa ja lasten, nuorten ja perheiden elämässä.

On huolestuttavaa, etteivät kaikki aikuiset saatikka ammattilaiset ole tietoisia lapsen oikeuksistapintapuoltatarkemmin. Onerittäin keskeistä saada aikuisten tietoisuuteen se, miten lapsia tulee kohdella; lapsina. Etenkään pienten lasten ei voi velvoittaa itse tietävän kaikkia omia oikeuksiaan, ovathan he lapsia. Aikuisen pitäisi poikkeuksetta olla turvallinen, lapsen hyvinvoinnista välittävä henkilö; oli sitten sosiaalityöntekijän, vanhemman, lastensuojelulaitoksen ohjaajan tai opettajan roolissa.

Yhtenä keskeisenä ongelmana tässä tietoisuuden puutteessa voidaan pitää median vähäistä kiinnostusta aiheeseen. Aihe ei kaikessa yksinkertaisuudessaan kiinnosta mediaa, ellei esiin nouse juurikin niitä kamalia tapauksia, joissa lapsen oikeuksia ei ole noudatettu. Voidaan siis sanoa, ettei aihe ole tarpeeksi kaupallinen. Esimerkkinä lastensuojelusta näytetään mediassa vain pimeää puoli, joka luo valtaväestölle kuvan, että sijaishuollossa asuvat lapset ja nuoret ovat hirviöitä. Tämän seurauksena sijaishuollossa asuvia nuoria voidaankin kohdella kuin hirviöitä ja se ei ole lasten oikeuksien mukaista. On ymmärrettävää, että aikuisen, joka ei itse ikinä ole kokenut epäoikeutettua kohtelua, on varmasti vaikea ymmärtää, miten laajasti

lasten oikeuksien toteutumattuminen vaikuttaa yhteiskuntaan, mutta se on yksi monista syistä, miksi kaikkien pitäisi olla tietoisia lasten oikeuksista. Median pitäisi siis olla kiinnostuneempi lapsen oikeuksien sopimuksesta ja painottaa niiden tärkeyttä. Lapsen oikeudet ovat nimittäin jokaisen lapsen hyvinvoinnin peruspilareita.

Lapset ja nuoret ovat tulevaisuutemme. He ovat niitä, jotka tulevat maksamaan veroja, käymään kouluja, olemaan vanhempia ja huolehtimaan tästä maasta. Jos emme piittaa lapsistamme ja anna heidän olla lapsia; ei meillä ole haluamaamme tulevaisuutta tai ainakaan hyvää sellaista. Lapsen oikeuksien noudattamatta jättämillä ajaudumme tilanteeseen, jossa yhä useamman nuoren/aikuisen työkyky on huonontunut tai olematon. Voimme oikeasti vaikuttaa asioihin sijoittamalla lapsiimme ja heidän tulevaisuuteensa. Ratkaisuna tähän tilanteeseen nähdään lapsen oikeuksien sopimuksen liittäminen niin esiopetuksen, peruskoulujen, toisen asteen ja korkeakoulujen opintosuunnitelmiin.

Jokaisen vanhemman velvollisuus on kertoa lapsilleen heidän omista oikeuksistaan. Sama velvollisuus on muillakin virallisilla tahoilla, jotka työskentelevät lasten ja nuorten parissa. Tulee muistaa, että lapsen oikeudet ovat olemassa syystäkin. Ne ovat keino taata lapsille hyvä lapsuus, ikätasoon nähden sopiva ympäristö kasvuun ja kehitykseen.

Myös sijaishuollossa asuvilla lapsilla ja nuorilla ovat samat lapsen oikeudet. Sijoitetut lapset ja nuoret ovat yleensä kokeneet jotakin raskasta elämässään, joka lisää lapsen oikeuksien noudattamisen merkitystä. Näillä lapsilla ja nuorilla pitäisi olla turvallinen paikka kasvaa, kehittyä ja elää. Sijaishuollossa asuvat lapset ja nuoret kohtaavat alan ammattilaisilta osakseen epäasiallista ja lapsen oikeuksia vastaan sotivaa käyttäytymistä. Virallisten tahojen, kuten aluehallintoviraston tulisi valvoa tarkemmin sijoitettujen lasten ja nuorten olosuhteita, lapsen oikeuksien noudattamista ja sijaishuoltopaikkojen vastuullisuutta.

Yhtenä syynä lapsen oikeuksien puutteelliselle toteutumiselle voidaan pitää aikuisten sivistyksessä olevaa aukkoa. Aikuiset eivät ole enää lapsia, joten lapsien hyvinvoinnin toteutuminen voi tuntua siksi merkitystään menettävältä asialta. Lasten oikeuksista ei puhuta eikä kerrota tarpeeksi ja se näkyy, sillä tosi harvalla on hajua mitä lasten oikeudet ylipäättänsä edes ovat. Aloilla, joissa ollaan lasten ja nuorten kanssa paljon tekemisissä ei välttämättä käydä lasten oikeuksia läpi edes heitä kouluttaessa. Miten he voisivat auttaa lapsia kunnolla, jos he eivät edes tiedä lasten oikeuksista? Aikuisten pitäisi siis päästä pois ajatusmallista, joka lyttää lapsen oikeuksien sopimuksen merkitystä. Tällaisen ajattelumallin poistamiseksi on keskeistä lisätä eri ikäisten opiskelijoiden opintoihin lapsen oikeuksien sopimukseen liittyviä asioita. On myös keskeistä päästä irti ajatusmallista, jossa aikuiset

kokevat poikkeuksetta tietävänsä, mikä on lapsen kannalta parasta. On totta, että aikuisilla on enemmän kokemusta elämästä, tietoja ja taitoja. Nämä eivät kuitenkaan poista lapsen oman mielipiteen tai kokemuksen merkitystä.

Toisena selityksenä lapsen oikeuksien puutteelliselle toteutumiselle voidaan pitää sitä, etteivät lapset ja nuoret osaa itse aina nähdä omia oikeuksiaan heitä hyödyttävinä asioina. Lapselle saatetaan mm. antaa kuva, ettei hänen mielipiteillään ole väliä, tai ettei hän itse kykene vaikuttamaan asioihinsa. Tämä johtaa siihen, ettei lapsi tai nuori osaa nähdä omia oikeuksiaan itseään hyödyttävässä valossa, ja täten aiheuttaa välinpitämättömyyden asennetta aihetta kohtaan. Lapsille ja nuorille pitäisi kuitenkin antaa poikkeuksetta mahdollisuus elää omien oikeuksiensa mukaisesti. Lapsille ja nuorille tulee myös antaa mahdollisuus kyseenalaistaa rangaistuksetta toisen toimintaa, sen ollessa lapsen oikeuksien sopimuksen vastaista. Näinkin pienellä asialla saisimme lapset ja nuoret tietoisiksi siitä, että heillä on oikeus pitää omista oikeuksistaan kiinni, eikä se ole epäasiallista tai ilkeää.

Ratkaisuehdotus: lasten ja nuorten tietoisuuden lisääminen lapsen oikeuksien sopimuksesta

Lasten, nuorten ja ammattilaisten tietoisuutta lapsen oikeuksien sopimuksesta ehdotetaan ratkaistavaksi lisäämällä ne kaikkien asteiden opetussuunnitelmiin. On perusteltua lisätä lapsen oikeuksien sopimuksen käsittely jokaisen asteen opetussuunnitelmiin, koska jo varhaisessa vaiheessa opittu asia pysyy lapsen mukana läpi elämän. Täten saadaan kaikkien ikäluokkien tietoisuutta kasvamaan, ja myötevai-
kutusta lapsen oikeuksien toteutumiseen arjessa kaikkien lasten kohdalla.

Lapsen oikeuksien sopimus osana esiopetuksen opintosuunnitelmaa voisi olla ns. "pintaraapaisu", jonka avulla lapsi ymmärtää omien oikeuksiensa pääpiirteet. Tukena opiskelussa voisi olla lapsen oikeuksien sopimusta käsittelevä tehtävävihko tai vastaava kokonaisuus. Peruskoulussa ala-asteella asiaa käsiteltäisiin jo syvemmällä tasolla, kriittisesti ajatellen. Silloin jo vähän vanhempi lapsi pystyisi tukeutumaan turvallisen aikuisen puoleen, ja pyytämään tarvittaessa apua; esimerkiksi tajutessaan tulleen kaltoinkohdehduksi. Silloin lapsella on vielä mahdollisuus säästyä pahemmalta kaltoinkohtelulta ja sen aiheuttamilta seurauksista. Tähän asti lapsi on saattanut luulla häneen kohdistuvan väkivallan olleen normaalia ja hyväksyttävää. Yläasteen opintosuunnitelmaan, terveystietoon voisi sisällyttää lapsen oikeuksien sopimuksen. Asiaa käsiteltäisiin jo yhteiskunnallisesta ja yksilön hyvinvoinnin näkökulmasta, rationaalisesti ajatellen. Lukiossa lapsen oikeuksien sopimus voisi olla osana yhteiskuntaoppia, ja aihetta käsiteltäisiin yhä laajemmasta näkökulmasta, soveltaen. Ammattikoulun, ammattikorkeakoulun ja yliopiston

kasvatus-, ohjaus-, sosiaali- ja terveysalojen opiskelijoille olisi soveltavia 3–5 opintopisteen kursseja osana opintoja.

Ratkaisuehdotuksen toteuttamiseksi käytännössä vaaditaan rahaa, ja aktiivinen joukko ihmisiä, jotka ovat valmiita sen eteenpäin viemiseen. Mukana on tärkeää olla aiheesta kiinnostuneita ihmisiä: lapsia, nuoria, vanhempia, järjestöjä, ammattiliittoja, opettajia, sosiaalityöntekijöitä, lastensuojelulaitosten työntekijöitä, viranhaltijoita kunnista, ministeriöitä ja muita vastaavanlaisia tahoja. Ratkaisuehdotuksen eteenpäin viemiseksi tarvitaan toimintasuunnitelma, jotta varmistetaan suunnitelmallinen ja sovittu eteneminen. Kattavan suunnitelman tekemiseen osallistuvat keskeiset tahot. Suunnitelmaa eteenpäin vievän ydinjoukon on tarpeellista jo alkuvaiheessa koota erilaisia materiaaleja, joita voitaisiin hyödyntää opetussuunnitelmien mukaisessa työskentelyssä tulevaisuudessa. Opetukseen on tärkeä ammattilaisten lisäksi ottaa mukaan kokemusasiantuntijoita, joilla on paljon tietoa ja käytännön kokemusta lapsen oikeuksien toteutumattomuudesta. Kokemusasiantuntijoiden avulla onnistutaan tuomaan oikeanlainen mieleenpainuva sanoma, artiklojen ulkoaopetteluun sijaan.

Konkreettisesti ratkaisuehdotuksen, eli lapsen oikeuksien sopimuksen saattaminen osaksi opetussuunnitelmia, vaatii lapsilta ja nuorilta mielenkiintoa omia oikeuksiaan ja niiden edistämistä kohtaan. Opettajilta vaaditaan asennoitumista siihen, että lapsen oikeudet ovat todella tärkeä asia, että niiden tulisi olla osana opetussuunnitelmaa. Sosiaalityöntekijöiltä vaaditaan ammattitaidon hyödyntämistä, kykyä muuttaa omia työskentelytapojaan lapsen oikeudet huomioivaksi ja kiinnostusta lapsen oikeuksien edistämistä kohtaan. Lastensuojelulaitosten työntekijöiltä ja sijaisvanhemmilta vaaditaan asioiden näkemistä monista eri näkökulmista, sekä halua ja kiinnostusta edistää lapsen oikeuksia. Viranhaltijoiden, järjestöjen työntekijöiden ja muiden aiheesta kiinnostuneiden tulee olla kiinnostuneita lapsen oikeuksien edistämisestä, asioiden eteenpäin viemisestä ja käytännön toteuttamisesta. Poliittisilta päätöksentekijöiltä vaaditaan erityisesti kiinnostusta lapsen oikeuksien edistämiseen ja valmiutta vallankäyttöön, jotta lapsen oikeudet tulevat osaksi opetussuunnitelmia ja siihen tulisi varata riittävästi resursseja (rahaa). Yhteiskunnalta vaaditaan asennoitumista, jossa lapsiin sijoittamista pidetään tärkeänä nykyhetken ja tulevaisuuden kannalta.

Ratkaisuehdotuksen toteuttaminen vaatii jonkin verran rahaa sen toimeenpääntämiseksi, mutta sen voidaan ajatella pitkällä aikavälillä säästävän rahaa lasten, nuorten ja aikuisten parantuneen hyvinvoinnin johdosta. Konkreettiset hyödyt ratkaisuehdotuksen toteuttamisesta eli siitä, kun niiden opettaminen on tullut osaksi opetussuunnitelmia, voi näkyä isossa mittakaavassa vasta vuosien tai vuosikymmentenkin päästä.

Sijaishuollossa asuvien lasten ja nuorten hyvinvointi tulee kohoamaan huomattavasti. Luottamus aikuisiin kasvaa, sillä lapset ja nuoret tietävät heidän olevan perillä lapsen oikeuksien sopimuksesta. Näiden lisäksi he saavat matalammalla kynnyksellä apua lapsen oikeuksiin liittyviin kysymyksiin, sillä sijaishemmat ja lastensuojelulaitoksen ohjaajat ovat tietoisempia lapsen oikeuksista.

Tavoitetila ratkaisuehdotuksen käyttöönoton jälkeen

Tavoitetilana on saada suomalaisten tietoisuutta lapsen oikeuksien sopimuksesta kasvamaan, lapsiin kohdistuvaa kaltoinkohtelua vähenemään, ja ammattilaisten osaamista lisääntymään. Tavoitteena olisi myös saada sijoitusten määrä laskemaan.

Suomessa, jossa kaikki lapset ja nuoret tietävät omat oikeutensa, on paljon parempi elää. Suomi toimisi vastuullisesti, eikä maassa olisi niin paljoa lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa ja muuta kaltoinkohtelua, saatikka niistä seuraavia asioita, kuten mielenterveysongelmia, työttömyyttä ja laaja-alaista pahoinvointia. Suomi, jossa lapsen oikeudet ovat osa opetussuunnitelmia, tarjoaa entistä paremman paikan elää, niin lapsille, nuorille kuin aikuisillekin.

Haastekisan opit

Haastekisaan osallistuminen antoi mahdollisuuden pohtia lastensuojeluun liittyviä keskeisiä asioita syvemmällä tasolla. Pääsimme myös hyödyntämään omaa tietämystämme ja kokemuksiamme. Kisaan osallistuminen vaati paljon rationaalista ajattelua ja kiinnostusta aiheeseen. Opimme haastekisan aikana paljon lapsen oikeuksien sopimuksesta, tiimityöskentelystä ja ajankäytöstä. Haastekisaan osallistuminen opetti myös lastensuojeluun liittyvistä yleisistä käytännöistä. Omista kokemuksista kertominen sijaishuoltoon ja lapsen oikeuksien toteutumattomuuteen liittyen helpottui haastekisaan osallistumisen myötä.

4.5 *Satanuoret*

Haasteen määrittely ja taustalla vaikuttavat syyt

Sijoitettujen lasten kanssa työskentelevät ammattilaiset eivät tunne riittävän hyvin Lapsen oikeuksien sopimusta. Päivittäin sijoitetut lapset kohtaavat sijaishuolto-paikkojensa, varhaiskasvatuksen tai koulun aikuisia, ja he ovat ainakin lastensuojelun, usein myös muiden ammattilaistahojen asiakkaita. Suomi on ratifioinut jo 90-luvulla LOS:n ja esim. lastensuojelulaki noudattaa sen määrittelyjä, kuitenkin lastensuojelun ammattilaiset eivät tunnu edes tietävän sopimuksen sisältöä, eivätkä varsinkaan ymmärtävän, miten sen tulisi näkyä sijoitettujen lasten arjessa. Eivät lapset ja nuoret voi tietää sopimuksessa määritettyjä oikeuksiaan, jos eivät heidän lähikasvattajiansakaan tiedä.

Valtaosalla suomalaisista lapsista lasten oikeudet toteutuvat hyvin. Sijoitetut lapset ja nuoret muodostavat pienen ryhmän, eivätkä heidän asiansa kiinnosta kovinkaan monia. He, joilla lastenoikeudet eivät toteudu, eivät ole riittävän vahvoja ja tärkeitä, että heidän tai heidän läheistensä ääni kuuluisi. Heidän elämänsä on myös niin vaativaa, ettei energia enää riitä ottamaan selvää ja vaatimaan oikeuksia. He eivät myöskään osaa vaatia sellaista, mistä eivät tiedä. Sijoitetut lapset eivät ole samassa asemassa kuin muut lapset. Lastensuojelussa työskentelevät työntekijät eivät tällä hetkellä itse tunne LOS:a riittävän hyvin eivätkä ymmärrä LOS:n merkitystä oman työhönsä. Keskustelu käy liikaa tasolla "Aina vaan lisää oikeuksia, missä ovat velvollisuudet?"

Haaste koskettaa sijoitettujen lasten kanssa työskenteleviä aikuisia ja lastensuojelun laatua. Se koskettaa välillisesti myös lasten ja nuorten läheisiä, jotka miettivät ja kantavat huolta siitä, miten heidän lapsiaan ja nuoriaan kohdellaan. Haaste koskettaa koko yhteiskuntaa. Mitkä arvot ohjaavat päätöksentekoa ja toimintaa?

Haaste herättää puheen tasolla kauniita ajatuksia ja suuria tunteita "lapset ovat tärkeintä mitä meillä on" –tyyliin. Lapsilla on oikeus suojeluun ja se on LOS:n ydin. Suojelun käsite ei kuitenkaan elä edes kauniissa puheissa. Suomi on kuitenkin allekirjoittanut sopimuksen! Erityisesti nuoria ärsyttää kuulla jotain epämääräistä oikeuksista, joista kukaan ei kuitenkaan osaa tarkemmin kertoa. Arjessa taas ammattilaiset tuovat julki, että aina vaan puhutaan lasten oikeuksista. Ymmärrys siitä, että jos lasten oikeudet toteutuvat, se auttaa lapsia oppimaan myös velvollisuuksien merkityksen elämässä.

Sijoitetuttujen lasten ja nuorten kohdalla LOS toteutuu huonommin kuin muiden lasten ja nuorten kohdalla. Kiusaaminen esimerkiksi kohdistuu heihin useammin kuin muihin. Liian paljon edelleen tulee eri yhteyksissä ilmi suoranaista sijoitettuihin lapsiin kohdistuvaa kaltoinkohtelua. Sitä tapahtuu sekä laitoksissa että sijaisperheissä, vaikka valvontaa on pyritty tehostamaan.

Mikäli LOS ei toteudu käytännön toiminnassa, eriarvoisuus lisääntyy yhteiskunnassa. Keskustelu oikeuksista harhautuu väärille poluille, kun lasten oikeuksiin suhtaudutaan velvollisuuksien vastakohtana, eikä velvollisuuksiin kasvattavana.

Tiedon tasolla tiedetään LOS:n olevan kaikenlaisen lapsipolitiikan perusta, jonka pitäisi ohjata kaikkea lapsiin ja nuoriin kohdistuvaa toimintaa. Varmasti se ylätasolla näin tekeekin, mutta arkeen asti se ei ulotu. Suurimmalla osalla ammattilaisista on hyvin vähäinen ymmärrys LOS:sta. Kuormittuneet työntekijät eivät myöskään itse pysty säätelemään työtään, vaan he tarvitsevat työlleen riittävät resurssit toimia. Niiden saaminen edellyttää sitä, että toimista päättävät myös ymmärtävät LOS:n merkityksen. LOS:n toteutumista sijoitettujen lasten ja nuorten osalta pitäisi tutkia enemmän, jotta tiedettäisiin sen taso verrattuna koko väestöön. Tutkimuksella saataisiin myös selville se, mihin LOS:n kouluttamisessa pitäisi erityisesti painottaa.

Ratkaisuehdotus: kaikkien lastensuojelutyötä tekevien pitää suorittaa Lapsen oikeuksien passi

Lapsen oikeuksien passin saaminen edellyttää LOS-testin läpi pääsyä. Testi mittaa ymmärrystä, ei ulkoa lukua. Jokaisen lastensuojelussa työskentelevän ammattilaisen on läpäistävä testi, ennen kuin voi aloittaa työt lastensuojelussa. Testi pitää uusia tasaisin väliajoin vrt. esim. EA-passi. Esimerkki testikysymyksen rakenteesta on kilpailutyön lopussa.

Testin tuottajaksi voidaan valita täydennyskoulutusta järjestävä oppilaitos, THL tai jokin järjestö tms. Testin sisällön tarkistaa Lapsiasiavaltuutetun toimisto tai oikeusministeriö. Oppikokonaisuus sisältää säännöllisesti uusiutuvia materiaaleja. Testien tulee olla soveltavia, jolloin ne mittaavat LOS:n syvempää ymmärrystä ja kykyä arvioida niiden toteutumista käytännössä. Käytännön toteutus voidaan järjestää verkko-opetuksena. Kunkin työnantajan tulee huolehtia siitä, että työntekijöiden LOS-passit ovat ajantasaisia ja myös valvovat viranomaiset tarkistavat ne käynnneillä.

Lastensuojelutyön laatu paranee, kun kaikki lastensuojelutyöntekijät ymmärtävät, miten LOS on kaiken työskentelyn perustana. Lastensuojelutyössä aletaan noudattaa LOS:a, niin kuin on sopimuksen allekirjoittamisessa sitouduttu. Lastensuojelun työntekijät saavat tietoa LOS:sta, ja se helpottaa heidän työtään. Ymmärrys siitä lisääntyy, ettei kysymyksessä ole vain lasten oikeuksista vaan lasten erityisestä suojelusta ja mahdollisuudesta kasvaa vastuullisiksi aikuisiksi.

Haastekisan opit

Haastekisaan osallistuminen antoi mukavia yhdessäolon hetkiä. Sparrauksissa saatiin hyviä menetelmiä ja työkaluja idean kehittelyyn. Niitä voi käyttää uusissakin haasteissa. Kisa antoi mahdollisuuden tuoda tärkeää asiaa esille ja saada sille julkisuutta. Kisa antoi taas hyvän syyn kehittää lastensuojelua ja paljon ajattelemisen aihetta.

Kiinnostus LOS:iin lisääntyi. Puhuimme mm. siitä, että onkohan lasten oikeuksien sopimuksen toteutumista selvitetty sekä Suomessa että kansainvälisestikin. Erityisesti kiinnostaisi, miten sijoitetut lapset ja nuoret ne kokevat.

Kisa oli mahtava juttu! Sparraukset auttoivat etenemään ja rytmittivät työn etenemistä. Yhteinen sparrauskerta oli hyvä. Aikataulu oli kuitenkin liian kiireinen.

Esimerkki testikysymyksen rakenteesta

15-vuotias tyttö on kolmannessa sijoituspaikassaan. Sijoituspaikka sijaitsee kaukana tytön äidin äidistä, mummosta, joka on hänelle tärkeä läheinen. Mummo on toiminut englannin kielen opettajana, ja aikaisemmin hän on auttanut tyttö kielipinnoissa. Isä vastustaa tytön ja mummon yhteydenpitoa. Tytön koulunkäynti uudessa koulussa ei ole alkanut hyvin, vaan hänellä on paljon poissaoloja, joiden syynä laitoksen työntekijät pitävät psykosomaattista oireilua. Tytön siskopuoli asuu mummon luona. Tytön ja mummon yhteydenpito on vähäistä... jne

Kysymykset:

Mitkä LOS:n artikkelat mielestäsi tulee ottaa huomioon tätä tilannetta arvioitaessa? Miten arvioit tytön kohdalla LOS:n toteutuvan? Mitä olisi mahdollista tehdä, noudattaen LOS:n artikloja, jotta tilanne muuttuisi parempaan suuntaan?

4.6 Sijaishuollon Aarteet

Lasten osallisuutta ja oikeuksia Somen avulla

Haasteen määrittely ja taustalla vaikuttavat syyt

Valitsimme haasteista itsellemme ratkaistavaksi haasteen, jossa pyrittiin lisäämään nuorten tietoa lapsen oikeuksien sopimuksesta ja varmistaa niiden toteutuminen sijaishuollon arjessa.

Tiimimme lähti miettimään haastetta siitä näkökulmasta, miksi lapsen oikeudet ja lapsen oikeuksien sopimus ei ole kaikilla lapsilla ja nuorilla tiedossa. Pohdimme myös, että tämä haaste koskettaa paljolti myös aikuisia. Lasten lisäksi lasten oikeuksista tulee olla tarpeeksi tietoa myös aikuisilla, ja erityisesti lasten parissa työskentelevillä ihmisillä. Tällaisia ammattiryhmiä on runsaasti, esimerkkinä opettajat, lääkärit, sosiaalityöntekijät, päivähoidon työntekijät, terveydenhuollon osaajat yms. mutta myös lisäksi tietoa tulisi olla vanhemmilla ja isovanhemmilla.

Pohdimme paljon myös erilaisuutta ja sijaishuollossa asuvien lasten kokemia ennakkoluuloja. Pohdimme, miten vielä nykyäänkin kohdellaan poikia ja tyttöjä erilailla. Lisäksi keskustelimme vähemmistönuorten kohtaamasta erilaisesta kohtelusta (mm. romani, maahanmuuttaja, transnuori). Erityisesti laitosten nuoriin kohdistuvat negatiiviset stereotypit harmittivat tiimiämme. Pohdimme, miten laitoksessa asuva nuori joutuu kantamaan toisten huonoa ja epäasiallista käytöstä harteillaan. Tyypillinen stereotypia lastensuojelulaitoksessa asuvasta on kiroileva aggressiivinen päihittelevä nuori. *”Vittuttais muakin asua laitoksessa”* *”Ei uskois, että sää asut laitoksessa”*

Pohdimme myös mitä lapsen oikeudet ovat? Keskustelimme, onko lapsen oikeuksien takaaminen sitä, että lapset ja nuoret saavat tehdä mitä haluavat. Lasten oikeuksista yksi tärkeimmistä on turvata lapsen turvallisuus.

Pohdimme sijaishuoltopaikassa olevia kasvatuksellisia rajoja ja niiden suhdetta lapsen oikeuksiin. Pohdimme myös, että lapsen oikeuksia turvaavat sosiaalityöntekijät silloin, kun lapsi sijoitetaan turvalliseen paikkaan. Tiimimme mietti, että lapsia sijoitetaan liian myöhään. Molemmat tiimiin kuuluvat sijaishuoltopaikassa asuvat nuoret kokivat omalla kohdallaan olleen juuri näin, että sijoitus olisi pitänyt tehdä aikaisemmin. Pohdimme myös, miten aikuiset uskovat, että ei lapsi muista tapahtumia tai huonoa kohtelua, koska oli silloin niin pieni.

Tiimimme mielestä lapsen oikeuksista tulee pitää kaikkien aikuisten kiinni, koska lapset eivät itse oikeuksiaan pysty turvaamaan. Jos lapsen oikeuksista pidetään kiinni, voi lapsi pahimmassa tapauksessa hajota ja vaikuttaa aikuisena lapsen käytökseen. Pohdimme, miten aikuisten omat haasteet ja ongelmat vaikuttavat vanhempien kykyyn pitää lapsen oikeuksista kiinni.

Lapsen oikeuksien viestintäverkosto

Lapsen oikeudet tulee perustua ihmisarvoon ja tasa-arvoisuuteen. Lapsia ei tule hyväksikäyttää tai satuttaa. Lasten turvallisuudesta tulee pitää kiinni. Lapsi tulisi hyväksyä sellaisena kuin lapsi on. Pohditaan, miten yleensä aikuisen omat arvot heijastuvat lapsen kohtaamiseen ja hyväksymiseen. Keskustelimme, miten esimerkiksi eräässä lastensuojeluyksikössä aikuiset olivat kutsuneet nuorta hänen virallisella nimellään, vaikka nuori oli käyttänyt toisen sukupuolen nimeä jo pitkään. Tällöin aikuiset heijastavat omia arvojaan lasten kohtaamiseen.

- *Lapset ei tiedä lapsen oikeuksia*
- *Niille ei kerrota*
- *Välttämättä ei aikuisetkaan tiedä*
- *Ehkä aikuiset olettaa, että lapset jo tietää*
- *Jos aikuiset ei koe niitä tärkeiksi ja aikuisillekaan ei oo kerrottu*
- *Aikuiset ei pidä lapsen oikeuksia tärkeinä, koska ne ei kohdistu aikuisiin*
- *Koska aikuiset eivät enää ole lapsia ja voivat jo päättää asioistaan ja pitää huolta oikeuksistaan*
- *Koska aikuiset eivät lapsina tienneet lapsen oikeuksista, ja eivätkä nytkään pidä niitä tärkeinä*

Ratkaisuehdotus

Lapsen oikeuksista tulee tiedottaa aktiivisemmin, jotta sekä lapsille, nuorille, että erityisesti myös aikuisille saadaan lisättyä tietoa lapsen oikeuksista ja lapsen oikeuksien sopimuksen sitovuudesta. Näimme tärkeäksi, että tiedottamista lapsen oikeuksista tulee tehdä aktiivisesti kaikille. Aikuiset ovat se väylä, jota pitkin oikeuksien toteutuminen tällä hetkellä taataan. Lapsille ja nuorille tulee myös lisästä tiedotusta lapsen oikeuksista, koska nämä lapset ovat tulevaisuuden aikuisia ja vanhempia. Asennemuutos aloitetaan lapsista!

Ratkaisuehdotuksemme on tehdä juhluvuoden tapainen Somemarkkinointi/tiedotus kampanja lasten oikeuksista. Kampanja on erityisesti suunnattu lapsille ja nuorille, mutta samalla teholla saavutetaan myös aikuisia ja ammattilaisia. Kaksi karpästä yhdellä iskulla!

Miten?

Vuoden aikana tuotetaan eri somekanaviin materiaalia lasten oikeuksista. Materiaali on youtube-videoita, instagram-julkaisuja ja -stooreja, TikTok-videoita, Snapchat-stooreja. Materiaalissa käsitellään lapsen oikeuksia ja myös erilaisuutta. Sijaishuoltoa yksinään ei kuitenkaan oteta erillisenä teemana, vaan ajatuksemme on, että sijaishuollon lapset ovat lapsia muiden lasten joukossa ja lapsen oikeudet kuuluvat tasa-arvoisena kaikille lapsille. Erilaisuuden hyväksyminen, yksilöllisyys ja yksilölliset tarpeet ovat kuitenkin teemoja, joita julkaisuissa käsitellään.

Kuka?

Yhteistyöhön hankitaan useita erityyppisiä somevaikuttajia. Erilaisuuden hyväksyminen on yksi tärkeä osa mielestämme lapsen oikeuksien toteutumista. Vaikuttajat olisivat kaikki hyvin erityyppisiä ja edustaisivat erilaisia elämätyylejä. Erilaisuus ja kuitenkin kaikille lapsille yhteiset lasten oikeudet olisivat yhteinen tekijä.

Vaikuttajat, joita mietimme:

– 2 äitiä, Jere Nyström, Tuure Boelius, Henny h, PikkuPinksu, korumies Arvi, Mmiisas, poikienäiditofficial...

Mitä?

Vuoden aikana toteutettaisiin aktiivisesti sometiedostusta näillä eri kanavilla eri vaikuttajien toimesta. Kaikki julkaisut perustuisivat lapsen oikeuksiin ja niistä tiedottamiseen ja lisäksi erilaisuus ja sen hyväksyminen korostuisi jo somevaikuttajien erialaisuuden kautta ja lisäksi sitä käsiteltäisiin erilaisissa postauksissa. Emme halunneet nostaa sijaishuollossa asuvien lasten asemaa ratkaisussa erityiseen tiedotusasemaan, koska meistä tärkeintä on tuoda kaikkien lasten oikeuksia esille. Sijoitetut nuoret haluavat olla osa muita lapsia. Tiedostamme, että sijaishuollossa asuvat lapset ja heidän oikeutensa ovat erityisasemassa, mutta halusimme kuitenkin asettaa kaikki lapset yhtä tärkeään asemaan ja korostaa kaikkien lasten oikeuksia ja niiden tiedottamista. Halusimme valita erilaisuuden hyväksymisen teemaksi, jonka nostamme esille. Erilaisuus korostuu myös sijaishuollossa asuvien lasten kohdalla, sillä jokainen lapsi on oma yksilö.

Miksi?

Koimme aiheen tärkeäksi. Somen avulla saadaan pienellä panoksella ja edullisesti laajaa tiedotusmateriaalia. Ei tarvita iso budjettia tai hallintoa toteuttamaan tätä projektia. Somen kautta tiedotusmateriaali on myös aikuisten saatavilla mm. opetukseen tai itselle kouluttautumiseen.

Missä?

Kaikki tapahtuu somessa: Instagram, Snapchat, TikTok, Youtube

Milloin?

Juhlavuosi on 2022 - lasten vuosi!

Visio

Lisäämme tietoisuutta lasten oikeuksista. Samalla erilaisuuden hyväksyminen ja sen limittyminen lasten oikeuksiin saa näkyvyyttä. Samalla saadaan hyvää koulutus- ja tiedotusmateriaalia käyttöön useaksi vuodeksi lasten oikeuksista. Tietoisuus lasten oikeuksista vaatii jatkuvaa ylläpitoa ja tietoisuuden kasvu monen vuoden työn. Tällä juhlavuodella työ voidaan aloittaa.

Kisan opit

Olemme oppineet haastekisan aikana uusia ajattelutapoja ja pohtimaan asioita uusista kulmista. Olemme oppineet tuottamaan uutta tietoa. Työtä tehdessä olemme oppineet keskittymiskykyä, ahdistuksensietokykyä ja määrätietoista työskentelyä lopputuloksen saamiseksi valmiiksi. Olemme harjoitelleet myös kykyä oppia uutta. Olemme oppineet ryhmätyötaitoja ja kuuntelemaan toisten mielipiteitä. Olemme oppineet myös Google Driven käyttöä, Teams-palavereiden pitoa ja atk-taitoja. Olemme oppineet työskentelemään paineen ja stressin alla.

Totesimme, että lapsen oikeudet oli haasteista vaikein ja moniulotteisin haaste ratkaistavaksi. Paljon jäi vielä pohdittavaa ja tulimme siihen tulokseen, että lapsen oikeuksia tulee pitää näkyvillä jatkuvasti ja aikuiset ovat avainasemassa. Jos aikuiset pieninä kokevat oikeudet tärkeiksi, he varmasti pitävät niistä kiinni myös kasvaessaan aikuisiksi.

Haastekisa oli pitkä ja osittain haastavakin, mutta onneksi jaksoimme loppuun.

5.

Miten saadaan aiheesta kiinnostuneet nuoret mukaan lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistoimintaan?

Lastensuojelun kehittämiseen liittyvään haasteeseen saatiin yksi ratkaisuehdotus. Tiimien ratkaistava haaste oli: *Miten saadaan aiheesta kiinnostuneet nuoret mukaan lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistoimintaan?*

5.1 Team Seikkula

Nuoret lähettiläät

Tiimimme valitsi kilpailutyömme aiheeksi haasteen ”Miten saadaan aiheesta kiinnostuneet nuoret mukaan lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistoimintaan?” Vaikka kyseinen haaste valikoitui oman kilpailutyömme aiheeksi, mielestämme ratkaisuehdotuksemme avulla on mahdollista vaikuttaa myös kisan muihin haasteisiin, jotka liittyivät päihteidenkäyttöön ja hatkailuun sijaishuollossa, sekä tiedon lisääminen lapsen oikeuksien sopimuksesta. Pyrimme ratkaisuehdotuksellamme saamaan nuoria mukaan vaikuttamaan ja vuorovaikutukseen eri tahojen kanssa, edistämään nuorten asioita.

Miksi aihe valittiin? Aihe valikoitui oikeastaan sillä perusteella, että siihen alkutai-paleelta asti saimme eniten ideoita ja koemme vaikuttamisen erittäin tärkeäksi. Nuorten osallisuus omaan elämään ja yhteiskuntaan on asia, jota tulisi lisätä, samoin tietoutta siitä, että nuorilla on vaikutusmahdollisuuksia. Moni asia voi alkaa ahdistaa nuorta ja näin etenkin silloin, jos hän kokee, ettei voi vaikuttaa itse omiin asioihinsa. Mikäli voi tehdä jotain oman elämänsä piirissä asioiden eteen, ei ahdistus ja angstisuuskaan kasva niin suureksi. Niin kauan, kun kokee, että jotain voi asioille tehdä, jaksaa yrittää.

Haaste ilmeneekin usein nuorten haastavana käyttäytymisenä. Haastavaa käytöstä voi olla monenlaista. On karkailua, häiriökäytöstä, rikoksiin sekaantumista, päihteitä, lista on loputon. Kun nuori kokee, ettei häntä kuulla, ettei hän voi vaikuttaa asioihin nousee usein ajatus, ettei millään ole mitään väliä. Voidaan alkaa hakea huomiota väärällä tavalla. Yritetään edes jotain, jolla tulisi kuulluksi tai sitten vetäydytään ja syrjäydytään, muututaan näkymättömäksi muille, jopa itselle.

Tämä haaste vaikuttaa niin nuoreen itseensä, kuin hänen lähiympäristöönsä, eikä vaikutus jää tähän, vaan koko yhteiskunta kärsii, jos ei muuten niin rahallisesti. Se, että nuori kokee, ettei voi vaikuttaa omiin asioihinsa, vaikuttaa hänen käyttökäytöksensä ja tämä käytös aiheuttaa erilaisia kustannuksia. Tarvitaan paljon erilaisia toimijoita, jotka yrittävät auttaa nuoren oireita, jotka voitaisiin ehkä ehkäistä sillä, että heitä kuultaisiin, että he pääsisivät vaikuttamaan.

Miksi näin?

Syy siihen, että lapsia ei kuulla tai se, että he eivät pääse vaikuttamaan asioihin johtuu epäilemättä monesta eri tekijästä. Näistä yksi on kaikesta se, ettei nuoria edelleenkään pidetä yhtä tärkeässä asemassa lastensuojelussa kuin aikuisia asian osallisia. Ajatellaan kaikesta edelleen niin, että vaikka nuorta pitää kuulla, niin riittää kun saadaan tietää mielipide. Kuitenkin 2020 vuonna Avi ja oikeusasiamies ovat

saaneet enemmän kanteluita päätöksistä ja kohtelusta nuorilta ja lapsilta itseltään, kuin aiemmin. Tämä kertoo siitä, että nuoret ovat heräämässä siihen, että he ehkä voivat vaikuttaa asioihin, mutta toisaalta myös siitä, etteivät he saa ääntään omasta mielestään kuulluksi sosiaalityöntekijöidensä korvissa. Sosiaalityöntekijöillä voi siis olla edelleen jonkinlaisia asenteellisia suhtautumistapoja nuoriin ja heidän mielipiteisiinsä. Toinen seikka on kaikesta se, etteivät nuoret tiedä tarpeeksi siitä, että he voivat vaikuttaa, saati sitä, kuinka he voivat vaikuttaa. Heillä ei ole keinoja ja voidaan jopa ehkä kokea, ettei uskalleta edes yrittää.

Miksi tämä on haaste, miksi nuorten pitäisi saada mahdollisuuksia vaikuttaa? Yksinkertaisesti siksi, että jos nuoria ei kuulla lastensuojelussa ja sijaishuollossa, miten varmistetaan, että nämä palvelut auttavat nuoria parhaalla mahdollisella tavalla? Jos palvelut ovat vääränlaisia, eivät kohtaa tarpeiden kanssa, nousee haasteita, joita voimme nytkin nähdä monella taholla. Nuorilla on tarjottavana arvokasta, omakohtaista tietoa ja kokemuksia, joita ei ehkä ole osattu hyödyntää kehittämistyössä tähän mennessä. Ihan yhtä lailla, kun ajatellaan, että ikäihmisten tai vammaisten osallisuus on haaste, samalla tavalla nuoret jäävät helposti osallisuuden ulottumattomiin. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että jos yksilön osallisuus ei toteudu, hän on eriarvoisessa asemassa toisiin nähden ja voidaan silloin puhua tasavertaisista ihmisoikeuksista ja niiden toteutumisesta? Meidän mielestämme ei.

Nuoret lähettiläät

Nuoret lähettiläät on lastensuojelusta ja nuorten asioista kiinnostuneista vapaaehtoisista nuorista koostuva lähettiläiden joukko, joka ajaa nuorten asioita ja pitää huolen siitä, että nuoret tulevat kuulluksi. Tämä joukko nostaa esiin nuorten aiheita ympäri Suomen järjestämällä nuorille taidepohjaisia tapahtumia yhdessä kuntien lastensuojeluiden ja muiden lastensuojeluun liittyvien tahojen avulla sekä toivon mukaan myös ministeriön hankerahalla.

Lähettiläät valitaan eri kunnista vaalein. Kuntien lastensuojelu tiedottaa vaaleista ja järjestää ne kunnittain. Mukaan pääsevät siis vaikuttamisesta kiinnostuneet nuoret eri kunnista ympäri maata.

Yhteistyötä tehdään tiiviisti kuntien lastensuojeluiden kanssa sekä muiden lastensuojeluun ja sijaishuoltoon liittyvien tahojen kanssa, kuten Pelastakaa lapset ry, Nuorten ystävät, Neljä Astetta Oy, Arjessa Oy, SOS-Lapsikylä, Perhehoitokumppanit, Mannerheimin lastensuojeluliitto jne.

Nuorten lähettiläiden joukko edustaa nuoria, järjestää heille taiteen tapahtumia, joissa nuoret saavat vertaistukea voivat puhua kohtaamistaan haasteista. Lähettiläät tiedottavat sekä esittelevät nuorten asioita lastensuojelun työntekijöille koulutuspäivillä, vievät viestiä taiteen pajoissa tehtyjen produktioiden muodossa mediaan, päättäjille jne...

Lähettiläät järjestävät ilmaisullisia taidetapahtumia nuorille eri paikkakunnilla 1–4 kertaa vuodessa yhdessä kuntien lastensuojelun sekä muiden toimijoiden kanssa. Tapahtumien tarkoituksena on saada nuoria mukaan ja kiinnostumaan vaikuttamisesta sekä taiteesta. Tapahtumilla tuodaan nuorten ääntä ja mielipiteitä kuuluiin. Taiteen ja ilmaisun kautta nuorille tarjoutuu mahdollisuus ilmaista itseään monipuolisesti. Lisäksi nuoret oppivat ilmaisun eri muotoja ja saavat ajanvietettä, sekä löytävät ehkä uusia harrastuksia. Tapahtumissa esitellään eri taiteenlajeja riippuen siitä, miten tapahtumiin saadaan vapaaehtoisia tai kuntien värväämiä taiteilijoita ohjaajiksi. Vaihtoehtoisesti (esimerkiksi hankkeen kautta, rahoituksen avulla) värvätään taiteenalan osaaja/osaajia, jotka kiertävät eri paikkakunnilla.

Tapahtumissa on tarkoitus harjoitella ilmaisun keinoja ja saada nuoria kertomaan kokemuksiaan ja tuomaan esiin, millaisia haasteita tai heitä vaivaavia asioita he kohtaavat. Näistä ammennetaan taiteen keinoin esimerkiksi julisteita tai tauluja, musiikkikappaleita, videoita, sanataiteen tuotoksia, mitä vain taiteen produktioita, joita esitellään sitten eri tahoille ja mediaan, jotta saadaan nuorten viestiä vietyä mahdollisimman laajasti eteenpäin. Mikäli nuoret innostuvat jatkamaan taiteen tuottamista myös tapahtumien välillä, voisi lähettiläillä olla olemassa oma sosiaalisen median kanava, joka esittelisi säännöllisesti nuorten taiteellisia tuotoksia. Tämä kanava olisi jonkun aikuisen hallinnassa, joka valvoisi, että median käyttö on turvallista.

Nuoret lähettiläät pyrkivät vaikuttamaan myös suoraan kuntien lastensuojelun työntekijöihin. Nuorilta kerättyä palautetta, ideoita, ja muuta materiaalia esitellään esimerkiksi koulutuspäivillä lastensuojelun työntekijöille ja päättäjille. Myös esimerkiksi lastenoikeuksien päivänä ja sijaishuollon juhlapäivänä valtuusto voi järjestää tapahtumia tai tiedottaa toiminnastaan. Kuntien lastensuojelut voivat osallistua tapahtumiin esimerkiksi tuomalla asiantuntijoita ja kokemusasiantuntijoita puhujiksi tapahtumiin.

Nuoret lähettiläät kokoonpanon tarkoitus on tuoda yhteen vaikuttamisesta ja kehitystyöstä kiinnostuneita nuoria sekä heidän koordinoimanaan tuoda kanava, jonka kautta nuoret voivat vaikuttaa valjastamalla taide ilmaisun välineeksi.

- Kunnat mukaan tuomaan asiantuntijoita puhujiksi
- Nuorten huolen aiheet ja teemat, joihin haluavat vaikuttaa
- Kokemusasiantuntijoita

- Taiteen laji riippuu siitä, kuka taiteilija saadaan valjastettua vapaaehtoistyöhön tai kunnan järjestämänä mukaan
- Mahdollisia taiteen lajeja, musiikki, kirjallisuus, kuvataide, elokuva jne.
- Vaihtoehtoisesti joku taiteenalan osaaja, joka käy eri paikkakunnilla vetämässä kaikki tapahtumat (jos tähän saadaan rahoitus)

- Nuorten näkökulma saadaan esiin tapaamisessa
- Taidepohjaiset menetelmät antavat nuoria ilmaisemaan itseään eri keinoin
- Nuoret oppivat ilmaisun muotoja ja saavat ehkä uuden harrastuksen, keksivät ajanvietettä ja pysyvät poissa pahanteosta

- Lastenoikeuksien päivä / koulutpäivä lastensuojelun työntekijöille ja päättäjille

NUORET LÄHETTILÄÄT

Edustajat eri kunnista

Valitaan vaaleihin

Esittelyvaltuudet nuorten asioissa

- Tapahtumia neljällä eri paikkakunnalla 1-4 krt/vuosi
- Kuntien lastensuojelut mukaan järjestelyihin (osallistuvat kustannuksiin, antavat tilat käyttöön, kaukaa tuleville kuljetus yms.)

LASTENSUOJELUN
TYÖNTEKIJÖIHIN
VAIKUTTAMINEN

ILMAISULLISET
TAPAHTUMAT

MEDIAN KAUTTA PÄÄTTÄJIIN
VAIKUTTAMINEN

- Tapahtumissa tehtyjen taiteellisten produktien esittely, esim. taidenäyttely, musiikkivideo, jne julkistetaan >> Taiteen kautta vaikuttaminen
- Jos nuoret aktivoituvat muutenkin taiteen parissa julkistetaan säännöllisesti näitäkin teoksia

- Tiedotusvälineiden ja median kautta vaikutetaan päättäjiin
- Saadaan avattua kanava nuoria varten, joilla mahdollisuus saada ääntään kuuluviin tärkeissä asioissa esim. sosiaalisessa mediassa turvallisesti, kanavassa, joka on heille luontaisesti tuttu

Nuoret lähettiläät ottavat haltuun koko Suomen. Suomi jaetaan neljään alueeseen ja kullakin alueella järjestetään taidetoimintaa 1–4 kertaa vuodessa. Tähän toivotaan erityisesti yhteistyötä kuntien lastensuojelun kanssa. Kunnat voisivat tarjota kauempaa tuleville nuorille kuljetuksia ja se kunta, jossa tapahtuma järjestetään tilat sekä mahdollisia valvojia.

Nuoret lähettiläät vievät nuorten tapahtumissa ja muutenkin nostamia teemoja ja viestejä lastensuojelun toimijoille koulutusten kautta 1–3 kertaa vuodessa hyödyntäen mahdollisuuksien mukaan Lastensuojelupäiviä, sijaishuollon juhlapäiviä ja muita muiden toimijoiden tilaisuuksia. Mahdollisuuksien mukaan voidaan järjestää etäyhteyksien kautta muutenkin tapahtumia kuntien lastensuojelun avustuksella.

Tapahtumat järjestetään koulujen lomien aikaan, mikäli mahdollista. Tapahtumat kalenteroidaan vuosikalenteriin, niin että sekä nuorten, että lastensuojelun työntekijöiden on helpompi valmistautua tapahtumiin. Tapahtumia on pitkin vuotta, jotta vaikuttaminen olisi ajantasaista ja asioita vietäisiin eteenpäin mahdollisimman pian, kun nuoret nostavat ne esille.

Nuoret lähettiläät ja taide parantavat elämänlaatua

Kun ratkaisuehdotuksemme toteutuu, se ratkaisee monia haasteita, joiden kanssa nuoret painiskelevat. Nuoret pääsevät tutustumaan erilaisiin keinoihin vaikuttaa taiteen kautta. He pääsevät kokeilemaan taiteen eri muotoja ja kenties löytävät itselleen uuden harrastuksen. Taide on ilmaisun keino ja voi toimia terapeuttisena elementtinä nuoren elämässä, kun hän vain saa siihen ensikosketuksen ja oppii ottamaan jonkin tai joitain sen muodoista haltuun ja kenties tämä ratkaisee myös hatkaamiseen ja päihteisiin liittyvää tarvetta. Nuori saa muuta puuhaa ja vertaistukea, sisältöä elämäänsä.

Taiteen tapahtumien kautta nuoret tulevat huomaamaan, kuinka voimakas keino vaikuttaa, taide on. Taidetta on käytetty propagandana ja hallinnan välineenä sekä merkinä iät ja ajat. Nyt tämä keino valjastetaan nuorten käyttöön. Yhtenäisenä rintamana nuoret saavat ääntään kuuluviin ja taiteen kautta saadaan vaikutettua paremmin, kuin uhoamalla ja mesoamalla. Taide herättää tunteita.

Taiteen keinoin nuoret pääsevät vaikuttamaan ja nuorten kehitysratkaisut parantavat lastensuojelun ja sijaishuollon palveluita. Kun nuorten asioita kuullaan suoraan heiltä itseltään, palvelut vastaavat paremmin heidän tarpeitaan ja nuoret kokevat tulleen kuulluksi ja löytävät keinoja vaikuttaa omiin asioihinsa. Tämän ansiosta nuoret myös voivat paremmin, ja saavat ajanvietettä ja löytävät uusia harrastuksia ja ystäviä, mikä ehkäisee esimerkiksi päihteidenkäyttöä ja hatkailua.

Nuorten lähettiläiden toiminnan lähdettyä käyntiin sitä voidaan kehittää ja laajentaa lastensuojelun ja sijaishuollon piiristä kaikkien nuorten asialla toimivaksi tahoksi. Siihen voisi kehitellä erilaisia jaostoja esimerkiksi sateenkaarinuorten, maahanmuuttajanuorten, sekä muiden nuorten vähemmistöjen asioita ajamaan.

OPPIA KISAT KAIKKI

Kisa auttoi ymmärtämään yhteistyön merkitystä ja sitä, että yhteen hiileen puhaltamalla ja yhteiseen tavoitteeseen pyrkimällä voi saavuttaa jotain suurta. Ideoiminen yhdessä on hauskaa, mutta arjen kiireinen tila vaati kyllä kovasti luovuutta, että saatiin edes välillä koko tiimi kasaan. Kisa ja nuorten haasteiden ympärillä ajatusten pyörittäminen sai myös miettimään ehkä aavistuksen enemmän sitä, miksi joillakin on haastetta päihteiden kanssa tai miten se, ettei pysty vaikuttamaan asioihinsa, voi nujertaa nuoren. Halu vaikuttaa, nousi kyllä todella korkealle ja jäämme innolla odottamaan, koska Nuoret Lähettiläät saadaan käyntiin.

osa

3

***Ammattilaisten
haastekisa***

1. Ammattilaisten ratkaisuehdotukset

Tässä osiossa tarkastellaan lyhyesti ammattilaisten osallistumista haastekisaan, tuodaan esiin ammattilaisista koostuvien tiimien ratkaisuehdotukset ja pohditaan haastekilpailujen mahdollisuuksia osana lastensuojelun kehittämistyötä tulevaisuudessa.

Sen lisäksi, että toivoimme kaikkien lastensuojelun ja sijaishuollon kentällä toimivien ammattilaisten viestivän haastekisasta aktiivisesti, mahdollistavan haastekisaan osallistumisen nuorille ja tukevan nuorten tiimien ratkaisujen kehittelyä, halusimme järjestää ammattilaisille oman haasteen ratkaistavaksi. Ammattilaisten haastekisan toteutus vastasi pitkälti nuorten haastekisaa, mutta ammattilaisille emme järjestäneet erikseen sparraustilaisuuksia. Ammattilaisten tiimeillä oli kuitenkin nuorten tiimien tapaan mahdollisuus hyödyntää omia verkostojaan ratkaisujen kehittämisessä. Ammattilaisten lopputyön ohjeistus oli samanlainen kuin nuorilla ja tuomaristo arvioi ammattilaisten ratkaisuehdotukset samoilla kriteereillä kuin nuorten tuottamat ratkaisuehdotukset. Saimme ammattilaisilta kolme ratkaisuehdotusta annettuun haasteeseen.

Ammattilaisten haasteen voittajatiimi sai palkinnoksi valita Pesäpuu ry:n tuotteita 500 euron arvosta. Tiimi päätyi lahjoittamaan voittonsa eli Pesäpuun tuotteita Kuopion lastensuojelupalveluihin ja Keski-Suomen sijaishuoltoyksikölle sekä sijaishuollosta itsenäistyneen nuoren palkkaamiseen Pesäpuu ry:n tuntitöihin.

Ammattilaisille kohdennettuna haasteena oli:

Miten varmistetaan osaavan, ammattimaisen ja välittävän henkilöstön saatus ja pysyvyys lastensuojelussa?

Lastensuojelua on vuosia haastanut työntekijöiden jatkuva vaihtuminen ja osaavan henkilöstön rekrytointiongelmien. Haasteen tavoitteena oli saada ammattilaisten näkemyksiä siihen, miten eri toimijat voisivat varmistaa osaavien ja välittävien ammattilaisten rekrytoimisen ja pysyvyyden vaativassa lastensuojelutyössä.

Ammattilaisten oli mahdollista tarkastella haastetta sosiaalityön, lastensuojelulaitosten tai sijaisvanhempien näkökulmasta.

1.1 Kolmannen asteen yhteys

Haasteena lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus

Tässä kilpailutyössä pohdimme keinoja siihen, miten varmistetaan osaavien, ammattimaisten ja välittävien sosiaalityöntekijöiden saatavuus ja pysyvyys lastensuojelun sijaishuollossa. Päätimme rajata ja määritellä haasteeksi sijaishuollon vastuusosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden, koska ilmiöllä on kauaskantoisia vaikutuksia sijaishuollossa elävien lasten ja nuorten arkeen ja elämään. Vaihtuvuus luonnollisesti aiheuttaa negatiivisia vaikutuksia myös muuhun lastensuojelun sijaishuollossa työskentelevään henkilöstöön. Sijaishuollossa työskentelee sosiaalityöntekijöiden lisäksi laaja joukko lastensuojelun tärkeitä ammattilaisia. Ammatitaitoisen ja välittävän henkilöstön tarve on akuutti kysymys koko lastensuojelun sijaishuollon kentällä, joten huoli lastensuojelun ammattilaisten saatavuudesta ja pysyvyydestä ei kosketa ainoastaan lapsen asioista vastaavia sosiaalityöntekijöitä.

Lasten ja nuorten kohdalla vastuusosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus voi aktivoida turvattomuuden kokemusta ja jopa hylkäämiskokemuksen, sillä sijoitetut lapset ovat usein joutuneet aikaisemmin kokemaan turvattomuutta, epäjatkuvuutta ja hylkäämiskokemuksia aikuisten taholta. Pettymys, hämmennys ja kiukku voi olla suurta, kun pitää aloittaa taas alusta uuden ihmisen kanssa. Kokemuksemme mukaan lapselle on harmillista ja usein myös surullista luopua tutuksi tulleesta sosiaalityöntekijästään. Yhteistyön ja luottamuksellisen suhteen rakentuminen ei ole mahdollista lapsen/nuoren ja vastuusosiaalityöntekijän välillä, jos lapsi ei edes tiedä, kuka hänen sosiaalityöntekijänsä on. Myös sijaishuollon valvonnan ja lapsen oikeusturvan toteutumisen kannalta on tärkeää, että lapsen ja nuoren on mahdollista kertoa vastuusosiaalityöntekijälleen mahdollisesti kokemistaan epäkohdista. Kokemuksemme mukaan vaihtuvat sosiaalityöntekijät eivät ehdi tavata lasta henkilökohtaisesti ja lastensuojelulain edellyttämällä tavalla. Surullista on se, että lapsi ei välttämättä ole useaan vuoteen tavannut sosiaalityöntekijäänsä. Vaihtuvuudesta seuraa, että lapsen osallisuus omissa asioissaan vaarantuu.

Vastuusosiaalityöntekijän vaihtuvuus voi aiheuttaa sen, ettei lapselle ole nimetty omaa sosiaalityöntekijää, jonka vuoksi lapsen tarvitsemat palvelut ja päätökset voivat viivästyä tai jäädä kokonaan saamatta, esimerkiksi päätöksiä läheisverkoston yhteydenpidosta tai ajantasaista asiakassuunnitelmaa ei ole. Kyse on siis vakavimmillaan lapsen oikeusturvan ja lapsen oikeuksien vaarantumisesta.

Syntymävanhemmissa työntekijävaihtuvuus usein herättää kiukkua, pelkoa ja toivottomuutta. Usein lapset ja vanhemmat miettivät, miten tulevat toimeen uuden sosiaalityöntekijän kanssa. Joskus työntekijän vaihtuminen voi tuoda helpotuksen ja toiveikkuuden vanhemmalle ja myös lapselle, jos yhteistyösuhde vastuusosiaa-

lityöntekijän kanssa on ollut hankala. Vaihtuvuus aiheuttaa myös sen, että sosiaalityöntekijän yhteistyösuhde lapselle tärkeiden läheisten kanssa jää ohueksi.

Sijaisvanhemmissa työntekijävaihtuvuus herättää muun muassa epävarmuutta ja pettymystä lapsen puolesta sekä huolta siitä, että kokonaiskäsitys lapsen tilanteesta saattaa hämärtyä työntekijävaihdosten vuoksi. Perhehoitajat saattavat jäädä vaille tarvitsemaansa tukea. Lastensuojeluyksikössä sijoitetun lapsen kanssa työskentelevät kokevat todennäköisesti samankaltaisia tunteita ja ajatuksia kuin sijaisvanhemmat. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tukea ja linjauksia tarvitaan esimerkiksi kotitapaamisten suhteen.

Lisäksi vaihtuvuus tuottaa ongelmia lapsen asioista vastaaville sosiaalityöntekijöille: se vaikeuttaa lapsesta ja hänen tilanteestaan muodostettavaa kokonaiskuvaa, aiheuttaa päällekkäistä työtä sekä työkuormaa ja jopa katkoksia lapsen tarvitsemissa palveluissa. Mahdollisesti vaihtuvuusongelma voi johtaa hätiköityihin ratkaisuihin lapsen asioissa kokonaiskuvan hämärtyessä, ja pitkäjänteisen yhteistyön ja luottamussuhteen puuttuminen voi omalta osaltaan heikentää mahdollisuuksia perheen jälleen yhdistämiseen.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijän työoloista ja työssä pysymisestä on tehty erilaisia tutkimuksia ja selvityksiä. Tiedossa siis on, mitkä tekijät saavat sosiaalityöntekijät viihtymään ja pysymään työssään. Tärkeää on selvittää myös lasten, heidän läheisverkostonsa sekä yhteistyökumppaneiden ajatukset sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta. Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuusongelmaan liittyy monenlaisia arvoja, odotuksia, uskomuksia ja toiveita. Eräs uskomus on, että kyseessä on ikuisuusongelma ja työntekijöiden vaihtuvuus on osa lastensuojelua. Lastensuojelutyö on vaativaa, vastuullista ja kuormittavaa, mutta kuitenkin voi ajatella, että vastuusosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuteen on mahdollista vaikuttaa eikä kyseessä ole ns. luonnon laki. Tosiasia on, että kunnissa työskentelee myös pitkäaikaisia sosiaalityöntekijöitä. Rakenteellisia epäkohtia (esim. palkkaus, tuki, resurssit) korjaamalla saadaan pidettyä pätevät sosiaalityöntekijät työssään ja lisätä lastensuojelutyön vetovoimaa.

Sijaishuollon sosiaalityöntekijät tarvitsevat tukea ja arvostusta vaativaan ja vastuulliseen työhönsä sekä aikaa ja monipuolisia työskentelytapoja sijoitettujen lasten ja nuorten kohtaamiseen

Lastensuojelulaissa korostetaan lapsen osallisuutta ja lastensuojelun työntekijöiden velvollisuutta henkilökohtaisesti tavata ja kuulla asiakkaana olevaa lasta tai nuorta. Sosiaalityöntekijän on tavattava lasta asiakassuunnitelmaan tarkem-

min kirjattavalla tavalla riittävän usein henkilökohtaisesti. (Lastensuojelulaki 29 § 1 mom.) Lapsen osallisuuden toteutuminen ja lapsen edun toteutuminen vaatii mielestämme yhteyden ylläpitoa. Kun on kyse lapsesta, on tärkeää nähdä yhteyden ylläpitämisen merkitys, eikä sitä voi aktivoida ainoastaan, kun jokin ulkopuolinen tekijä kuten sijoituksen valmistelu tai muutos sitä vaatii. Lapsen ja nuoren kannalta mielekästä on, että hän saa tuntea vastuusosiaalityöntekijänsä ja muut hänen ympärillään työskentelevät aikuiset etenkin silloin, kun elämä tuo eteen muutenkin kohtuuttoman isoja muutoksia ja jopa katkoksia ihmissuhteisiin. *Rakenteiden ja työn reunaehto- ja tuettava sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden mahdollisuuksia ylläpitää yhteyttä asiakaslapsiin ja -nuoriin. Tätä yhteyden ylläpitoa tulee myös arvostaa vastuusosiaalityöntekijän tärkeänä ydintehtävänä.*

Lastensuojelun Keskusliitto teki yhteistyössä Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattiyhdistys Talentian kanssa selvityksen lastensuojelun tilasta vuosina 2013 ja 2018. Selvityksissä todetaan, että lastensuojelun asiakkaana olevat lapsen ja nuoret toivovat, että sosiaalityöntekijöillä olisi enemmän aikaa heidän asioidensa hoitamiseen. Valtaosa vastaajista arvioi, että työskentely lasten ja nuorten kanssa on riittämätöntä sijaishuollon aikana. Työntekijät tapasivat sijoitettuja lapsia lähinnä asiakassuunnitelmanneuvotteluissa, ja tapaamiset jäivät vähäisiksi. Lapsen henkilökohtainen tapaaminen saattaa toteutua vain kerran vuodessa suunnitelman tarkistamisen yhteydessä. Kuitenkin lapsen edun valvonta ja osallisuuden tukeminen ovat vastuusosiaalityöntekijän keskeisiä tehtäviä sijaishuollon aikana. Enemmistö kyselyyn osallistuneista sosiaalityöntekijöistä toivoi sijoitettujen lapsen ja nuorten tapaamisiin ja muuhun yhteydenpitoon enemmän aikaa ja mahdollisuuksia. Sosiaalityöntekijät näkivät tärkeäksi lapsen osallisuuden heitä koskevassa päätöksenteossa ja työskentelyssä, mutta kyselyn perusteella lasten osallisuus vaikuttaa toteutuvan lähinnä vain asiakassuunnitelmanneuvotteluissa. Osallisuuden esteiksi työntekijät nostivat kiireen, ajanpuutteen ja työntekijöiden vaihtuvuuden. Myös lastensuojelun luutuneet työkäytännöt ja liiallinen aikuiskeskeisyys luovat esteitä niin lasten ja nuorten osallisuuden toteutumiselle kuin sijaishuollon ydintehtävän hoitamiseksi. (Lastensuojelun keskusliitto 2018, 5–19.)

Työntekijöille enemmän mahdollisuuksia kohdata lapsia ja nuoria mielekkäästi ja lapsilähtöisesti

Ratkaisuehdotuksemme tavoitteena on tukea vastuusosiaalityöntekijöiden mahdollisuuksia tavata sijoitettuja lapsia ja nuoria mielekkäästi ja lapsilähtöisesti. On tärkeää, että työntekijä tutustuu sijoitetun lapsen elämään ja hänen läheisverkoonsa lapsen silmin. Lapseen/nuoreen rakennettava luottamuksellinen suhde tulee nähdä arvokkaana ja johtamisen sekä työn rakenteiden tulee tukea tätä. So-

siaalityöntekijät kohtaavat lapsia ja nuoria heille luontevalla tavalla (WhatsApp, Skype/videopuhelut, Snapchat ym. sosiaalisen median kautta tapahtuva viestintä) ja heille tutussa ympäristössä. Yhteydenpidossa huomioidaan luonnollisesti salassapito, mutta salassapidon toteutuminen ei ole este monipuoliselle yhteydenpidolle. Sosiaalityöntekijän ja lapsen yhteyden ylläpitämiseen tulisi sisältyä toiminnallisuutta, esimerkiksi työntekijä menee lapsen kanssa esimerkiksi kahville, seinäkiipeilemään tai mukaan muuhun lapselle tärkeään harrastustoimintaan. Tämä edellyttää joustavuutta yhteydenpidon eri muodoissa ja työajassakin. Näin sosiaalityöntekijä saa käsitystä lapselle tärkeistä asioista, lapsen arjesta, voimavaroista ja huolenaiheista. Luottamuksellisessa suhteessa lapsi pystyy turvautumaan ammattilaiseen esim. kertomalla toiveistaan, huolistaan ja muista lapsen elämää koskettavista tärkeistä asioista. Kuntien sosiaalihuollossa tulisi kohdentaa rahaa vastuusosiaalityöntekijöiden ja sijoitettujen lasten kohtaamisen ja yhteydenpidon mahdollistamiseen. Sosiaalityössä tulisi lisätä tilastointia ja seurantaan liittyen lapsen ja vastuusosiaalityöntekijän yhteydenpitoon. Lapsen kohtaaminen olisi ykkösasia!

Lapsilähtöistä, osallisuutta edistävää ja ammatillisesti palkitsevaa sijaishuollon sosiaalityötä lapsia ja nuoria kohtaamalla

Vastuusosiaalityöntekijät pysyvät ja viihtyvät työssään, koska he kohtaavat enemmän ja monipuolisin tavoin asiakkaina olevia sijoitettuja lapsia ja nuoria – ammattieettisten arvojen mukaisesti tehty työ luo tyytyväisyyttä ja palkitsee sosiaalityöntekijöitä. Lapsen/nuoreen rakennettava luottamuksellinen yhteistyösuhde nähdään arvokkaana ja johtaminen sekä rakenteet tukevat tätä.

Lapsen ja nuoren tosiasiallinen osallisuus omassa asiassaan vahvistuu, kun heidän kanssaan työskennellään lapsilähtöisemmin. Vastuusosiaalityöntekijän kokonaistietämys lapsen tilanteesta kasvaa, jolloin asiakasprosessin hallinta vahvistuu. Ammatillisten arvojen mukaan toteutettu työ kuormittaa henkisesti vähemmän ja työntekijät pystyvät tekemään eettisesti kestäviä ja lapsen edun mukaisia päätöksiä. Työstä tulee mielekästä ja palkitsevaa, kun työntekijän on mahdollista tehdä työtään herkkätuntoisella oteella. Hänen on mahdollista heittäytyä inhimilliseen kohtaamiseen ja tulla ulos ammattiroolistaan säilyttäen silti asiantuntijuutensa. Lisäksi työntekijöillä on enemmän vaikutusmahdollisuuksia tehtävässään.

Lapsi on lastensuojelutyön keskiössä ja lapsen rakennettava suhde, jotta työskentelyllä on hyvät edellytykset. Sosiaalityöntekijät tarvitsevat peruskoulutuksen lisäksi vahvan tuen mentoroinnilla, täydennyskoulutuksella ja esihenkilöiden

kautta. Lapsi ja hänen hyvinvointinsa nähdään lastensuojelussa ydinarvona. Tämä on oltava läpileikkaava arvo koko kuntasektorilla aina päättäjiltä esihenkilöille ja työntekijätasolle.

Vastuusosiaalityöntekijä palkitaan konkreettisesti palkallisella vapaapäivällä, kun hän on tavannut lasta/nuorta ja pitänyt häneen yhteyttä tietyn tuntimäärän vuodessa. Kun sijoitetun lapsen kanssa tehtävää työskentelyä on takana tietty tuntimäärä, on yhteinen juhlan aihe. Tärkeää on työntekijän henkilökohtainen huomio, konkreettinen, inhimillinen kiitoksen osoitus työntekijälle organisaation johdolta hyvästä, eettisesti kestävästä sosiaalityöstä sijoitettujen lasten kanssa. Lisäksi työntekijällä tulisi olla lupa järjestää juhlat ja toteuttaa tämä yhdessä lapsen kanssa, ja lapsi saa vaikuttaa siihen, ketä tähän mukavaan tapahtumaan kutsutaan paikalle.

Haastekisan opit tiimillemme

Haasteeseen tarttuminen tarjosi tiimillemme mahdollisuuden syventyä pohtimaan haasteen taustalla vaikuttavia asioita tarkemmin. Tämä antoi uusia näkökulmia sosiaalityön toteuttamiseen lapsilähtöisemmin. Lasten osallisuuden vahvistaminen nähdään lastensuojelussa keskeisenä tavoitteena, mutta käytännön työssä todellinen lapsilähtöisen otteen mukainen työskentely ei eri syistä aina toteudu. Haasteeseen tarttuminen sai meidät pohtimaan näitä syitä sekä sitä, millaisia muutoksia rakenteellisiin puitteisiin ja etenkin kaikkien asenteisiin niin kunta- kuin yksityissektorilla päättäjistä työntekijöihin olisi tehtävä, jotta lapsen osallisuus lastensuojelussa toteutuisi siten, kuin se on tarkoitettu. Ratkaisuehdotuksessamme tavoitteena on tukea ennen kaikkea vastuusosiaalityöntekijöiden mahdollisuuksia kohdata sijoitettu lapsi tai nuori mielekkäästi ja lapsilähtöisesti. Toiveemme on, että kaikki sijaishuollon ammattilaiset kohtaavat sijaishuollossa asuvat lapset ja nuoret lapsilähtöisesti, arvostavasti ja mielekkäällä tavalla. Haasteeseen paneutuessa keskustelu kävi vilkkaana, millaisia merkityksenantoja tässä yhteydessä mielekäs voi saada. Jaoimme toisillemme omia kokemuksiamme, miten työtehtäviemme kautta olemme kokeneet onnistumisia kohdatessamme lapsia ja nuoria lastensuojelun eri tehtävissä. Iloitsimme siitä, että tällä hetkellä voimme työskennellä organisaatiossa, joka edistää lapsilähtöistä ja lapsen osallisuutta tukevaa työskentelyä. Keskustelimme myös palautteenannon ja kiitoksen saamisen merkityksestä.

Lähteet:

Lastensuojelun Keskusliitto. 2018. Mitä kuuluu lastensuojelu? -julkaisusarja osa 2. Kohtaamisia? - lastensuojelun arki työntekijöiden näkökulmasta. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu

4/2018. Saatavissa:

https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/mitakuuluulastensuojelu2_19.8.pdf.

Lastensuojelulaki. 13.4.2007/417. Saatavissa:

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelulaki>.

1.2 Timantit

Kuinka saada lastensuojelulaitokseen osaava, välittävä ja pysyvä henkilöstö?

Tarkastelemme haastetta lastensuojelun sijaishuollon ja tarkemmin laitoshoidon näkökulmasta; miten sijaishuollon laitoshoidossa voidaan vaikuttaa henkilöstön saatavuuteen ja pysyvyyteen? Valtakunnallisesti henkilöstön vaihtuvuus on suurta ja ammattipätevyyden omaavaa henkilöstöä on hankala saavuttaa. Omalta osaltamme koemme tämän isoksi haasteeksi työntekijöiden sekä asiakkaiden näkökulmasta. Viime aikoina olemme myös huomanneet, että oppilaitoksista ei enää tule kyselyitä harjoittelupaikoista. Sitä kautta olemme aiemmin löytäneet useamman huipputyypin työyhteisömme osaavaksi jäseneksi.

Sijoitetun lapsen näkökulmasta lastensuojelulaitoksen työntekijöiden vaihtuvuus vaikuttaa monella haavoittavalla tavalla. Lapsen kokemus turvallisesta aikuisesta kärsii, jos tämä vaihtuu kesken sijoituksen ja mahdollisesti useammin kuin kerran. Lapselle tulee ehkä jälleen uusi hylkäämiskokemus, joka estää tai viivyttää kuntoutumista ja saattaa siirtää mahdollista perheen jälleen yhdistämistä. Lapsen kanssarakennettu luottamus voi särkyä ja sen uudelleen rakentaminen vie aikansa, jos lapsi enää kykenee luottamaan aikuiseen.

Yhteiset kokemukset ohjaavan ja turvallisen aikuisen kanssa vahvistavat suhdetta. Tuttu aikuinen tuntee lapsen taustat ja historian alusta asti. Uuden ohjaajan on mahdotonta saavuttaa samanlaista asemaa ainakaan nopealla aikataululla, varsinkin jos työntekijä on lastensuojelulaitoksessa juuri aloittanut työskentelyn.

Työyhteisön näkökulmasta henkilöstön vaihtuvuus voi vaikuttaa laadukkaaseen työntekoon. Työnteko ja työ ei pääse kehittymään samalla tavalla, jos jatkuvasti on uusi työntekijä perehdyttävänä (tutkimuksissa juuri aloittaneen työntekijän perehdytys on valmis 2 vuoden kuluttua). Uuden henkilöstön myötä työnteko aloitetaan osittain aina alusta. Harjoittelijoiden puuttumisen myötä myös mahdolliset sijaisehdokkaat ovat vähissä, joka puolestaan johtaa siihen, että vakihenkilöstö joustaa ja venyy. Tämä lisää kuormitusta entisestään.

Syyt henkilöstön vaihtuvuuden taustalla

Lastensuojelulaitoksen henkilökunnan vaihtuvuus selittyy monella eri tekijällä. Työ itsessään on monelta osin haasteellista sekä kuormittavaa. Negatiivisten asioiden parissa työskentely on jokapäiväistä. Työntekijän voi tuntea riittämättömyyden tunnetta työssään. Riittämättömyyden tunne johtuu usein resurssien puutteesta ja mahdollisuudesta tehdä työtä parhaalla mahdollisella tavalla ja keinoilla.

Tarpeellista ja asiakaslähtöistä koulutusta ei ole aina oikea-aikaisesti saatavilla. Valtakunnallisellakin tasolla työn vaikuttavuuden mittaaminen on todella haastavaa. Tämän kautta syntyy tunne ja kokemus, ettei lastensuojelutyötä arvosteta, koska tulosta on vaikea mitata selkeillä mittareilla. Työn heikkoon arvostukseen vaikuttavat myös yleinen negatiivinen suhtautuminen ja asenne lastensuojeluun, siellä työskenteleviin ammattilaisiin ja lastensuojelulaitoksissa asuviin lapsiin. Media nostaa esiin haastavat ja ääripään tapaukset, joista ei kuitenkaan yleensä saada kuin toisen osapuolen näkemys luettavaksi.

Työntekijöiden pysyvyyteen ja viihtyvyyteen työssä vaikuttaa suuresti työyhteisön väliset toimintamallit sekä ryhmädynamiikka. Pysyvyyteen vaikuttavat työhön kohdistetut resurssit sekä vuorotyön asettamat haasteet, jotka vaikuttavat työntekemiseen laadukkaasti sekä vaikutus heijastuu työntekijän henkilökohtaiseen elämään. Työssä pysymiseen ja työstä lähtemiseen vaikuttavia tekijöitä on tutkittu Suomessa lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Nämä tekijät pätevät myös sijaishuollon laitostyössä. (Matela 2011.)

Työntekijän työssä viihtymiseen vaikuttaa myös palkkaus ja sen vastaavuus työn vaativuuteen nähden. Arvostuksen puute näkyy selkeästi tässä, kuten myös seikka, että työntekijät eivät ole itse aktivoituneet vaatimaan lisää arvostusta palkkauksen muodossa sekä työehtosopimuksia tarkastellessa. Työn tekemiseen vaaditaan kunnallisella puolella kuitenkin ammattikorkeakoulututkinto, se on myös asiakkaiden etu. Palkan tulisi vastata koulutusta.

Ratkaisuehdotuksena työntekijän itsereflektio kuukausittain

Päätimme lähteä työstämään ratkaisuehdotusta keinoilla, joihin työntekijät voivat itse vaikuttaa eikä ratkaisu vaadi valtavia resursseja. Pohdimme työn mielekkyyden lisäämistä sekä mahdollisuutta kehittää itseään ja sitä kautta poistaa riittämättömyyden tunnetta. Lastensuojelutyötä tehdessä on haastavaa asettaa itselleen tavoitteita ja "rimaa" tasolle, joka on todellisuudessa mahdollista saavuttaa. Tarve auttaa asiakasta on suuri ja usein lähdemme tavoittelemaan kuuta taivaalta. Asiakkailla on usein moniulotteisia haasteita elämänhallinnassa, tukea tarvitaan monella osa-alueella. Tämän myötä asetamme itsellemme liian suuria tavoitteita ja kun ne eivät todellakaan aina toteudu, riittämättömyyden tunne ja pettymys omaan ammattitaitoon kasvaa.

Työntekijälle on tärkeä saada palautetta hyvin tehdystä työstä, mutta myös rakentavalla kriittisellä palautteella on tärkeä osa työntekijän ja työn kehittymisen kannalta. Oman toiminnan reflektointi on tutkitusti tehokas oppimisen ja itsensä kehittämisen muoto. Itsereflektointia käytetään kouluissa oman oppimisen, vahvuuksien ja kehityshaasteiden pohtimiseen.

Oman toiminnan reflektointi tarvittavan usein työssä on apuväline työntekijän kehittymiselle. Työntekijän asettuessa lyhyin aikavälein, esimerkiksi kuukausittain, pohtimaan työssä oppimaansa, onnistumisia ja kehityshaasteitaan tulee työntekijälle selkeämmin esille oman työn vaikuttavuus, omat vahvuudet ja kehityshaasteet. Itsereflektoinnin avulla työntekijä arvioi itseään ja omaa osaamistaan sekä asettuu miettimään omia vahvuuksiaan ja onnistumisiaan, kuin myös asioita ja tilanteita, jotka ovat tuntuneet haasteellisilta. Reflektointilomakkeessa pohditaan myös työyhteisön vahvuuksia ja mahdollisia kehityskohtia.

Itsereflektointi tehdään sähköiselle lomakkeelle, johon on eroteltuna kaikki pohdittavat alueet. Lomakkeessa on työntekijän nimi ja päivämäärät reflektoitavalta ajanjaksolta.

- *Ensimmäisenä työntekijä pohtii omia onnistumisiaan ja vahvuuksiaan työssä ajanjaksolla*
- *Toiseksi pohditaan haastavilta tuntuvia tilanteita.*
- *Jokaiselta kuukaudelta on löydettävä vähintään 3 vahvuutta ja 2 kehityskohtaa itsessään.*

- *Kolmantena annetaan palautetta työyhteisön toiminnasta keskittyen työyhteisön voimavaroihin. Tässä on kuitenkin paikka tuoda ilmi, jos työntekijä kokee työyhteisössä kehittymisen tarvetta tai haasteiden puheeksi ottamista. Näin saadaan reflektoitua ryhmädynamiikkaa sekä otettua riittävän ajoissa puheeksi, jos työyhteisössä on haasteita.*

Reflektion lopuksi lomakkeeseen asetetaan itselle yksi tavoite seuraavalle jaksolle. Työntekijä voi tähän itse määrittää, haluaako kehittää omia haastavilta tuntuvia asioita vai vahvistaa omia vahvuuksiaan ja onnistumisiaan.

Ratkaisuehdotuksen käyttöönoton tavoite

Omassa työnohjauksessamme nousi esiin tekijä, joka työntekijöiden mielestä olisi hyvä nostaa paremmin esiin. Positiivisten kokemusten ja tekojen kasvattaminen, onnistumiset ja voimavarakeskeinen ajattelu pitäisi saada enemmän käytäntöön. Siitä toki puhutaan ja halutaan toimia voimavarakeskeisesti, mutta käytännössä aivan liian vähän ne tulevat mukaan omaan toimintaamme. Tämä taustalla lähdimme pohtimaan itsereflektoinnin merkitystä ja kuinka paljon siihen käytämme tällä hetkellä oikeastaan aikaa. Lähinnä haastavimmissa tilanteissa tulee pureuttua syvemmin omaan toimintaan. Mitä jos itsereflektointi tulisi osaksi jatkuvan tekemiseemme? Helpottaisiko se purkamaan työssä koettua kuormitusta sekä riittämättömyyden tunnetta? Onko itsereflektion kautta helpompi nostaa esille ja puuttua työntekijän ja työyhteisön hyvinvointiin ja jaksamiseen kiireisen arjen keskellä?

Itsereflektointi olisi mielestämme tehokkainta silloin, kun omaan tekemiseen liittyvät ajatukset täytyy/saa pistää paperille ja antaa omat ajatukset vielä jonkun toisen luettaviksi. Tästä syntyi ajatus itsereflektiolomakkeesta, jonka työntekijä täyttäisi esimerkiksi kerran kuukaudessa ja lähettäisi sen sitten esimiehelle luettavaksi. Lomakkeen täyttö veisi varmasti alkuun enemmän aikaa, mutta helpottaisi pidemmällä juoksulla oman ammattitaidon kehittämistä. Lomakkeen tulisi keskittyä voimavara-ajatteluun sekä positiivisen nostamiseen esiin. Olemme aiemmin käyneet henkilökuntapalaverissa jokaisen kanssa läpi omat "helmet" eli onnistumiset tai ilon aiheet, lomakkeen myötä onnistumiset olisi vielä helpommin löydettävissä myös omasta työn tekemisestä ja ne voisi ylpeänä nostaa esiin halutessaan. Esimies voisi tarpeen vaatiessa käydä lomaketta työntekijän kanssa läpi, mikäli näkee työntekijän tarvitsevan tukea ja ohjausta. Esimies huomaisi myös lomakkeesta, jos työyhteisöä hiertää jokin asia.

Työntekijöiden itsereflektointi omasta työskentelystä vaikuttaa myös sijoitettuihin lapsiin ja heidän verkostoonsa. Työntekijä pohtii omaa työtään, missä on esimerkiksi omaohjattavan lapsen kanssa tehdyssä työssä onnistunut ja saavutettu lapsen tavoitteita sekä missä työntekijä voisi parantaa. Tätä kautta työntekijä pystyy antamaan aitoa, kuitenkin ammatillisesti vaikuttavaa positiivista palautetta lapselle sekä tuoda esiin pienen askeleen onnistumisia. Itsereflektoinnin kautta myös lasten haasteiden puheeksi ottaminen tai/ja työstäminen on hallitumpaa. Työntekijän omien tavoitteiden ollessa kohtuullisia, selkeitä ja aikataulutettuja, lapsi voisi saada työntekijältä lisää motivointia ja kannustusta sekä onnistumisen kokemuksia työntekijän pystyessä nostamaan positiivisen ja onnistumiset vielä paremmin esiin.

Haastekisan aikana opittua

Haastekisa oli selkeästi ohjeistettu ja oli helppo lähteä pureutumaan annettuun haasteeseen. Isoin haasteemme oli yhteisen ajan löytäminen haasteen työstimiseen. Kisajoukkueen jäsenet valikoituivat mielenkiinnon mukaan. Lähdimme etsimään kukin tahollamme taustatekijöitä haasteeseen ja pistimme ajatuksiamme ylös. Sitten aina yleensä vuorojen vaihtuessa vaihdoimme muutaman sanan/ajatuksen mitä aihe meissä herätti. Aivomyrskyä jouduimme käynnistelemaan kukin tahollamme ja laitoimme sitten sähköpostilla pohdintaamme ja ehdotuksiamme haasteen ratkaisemiseksi. Vasta 15.1.2021 illalla pääsimme aloittamaan varsinaisen kilpailuehdotuksen työstimisen kahden joukkueen jäsenen voimin. Mutta hyvin pohdittu on puoliksi tehty!

Esimiehen innoittamana lähdimme ensin lähestymään oppilaitosten kanssa tehtävää yhteistyötä. Sillä saralla on todellakin parantamisen varaa. Meidän pitäisi aktivoitua koko kuntayhtymässä tekemään paljon enemmän yhteistyötä ammatikorkeakoulujen kanssa. Ajatusriihemme poiki muun muassa mainosvideon tekoa yhteistyössä oppilaitoksen kanssa. Paikallisen oppilaitoksen sivuilla on erilaisia Youtube-videoita, joissa avataan erilaisia mahdollisuuksia esimerkiksi missä sosionomi voi työskennellä. Lastensuojelusta ei ollut ylipäänsä sivustolla juuri mitään infoa, pieni sivumaininta vain. Jos saisimme oppilaitoksesta osaavan porukan tekemään projektina mainosvideota kanssamme, sekin osaltaan toisi meitä lähemmäksi heidän maailmaansa.

Lisäksi pohdimme ja muistelimme omaa opiskeluaikaamme. Kuinka paljon kuvavampaa olisi, jos lastensuojelusta eli meidän tapauksessamme sijaishuollon laitostyöstä olisi joku kertomassa mitä täällä lastensuojelulaitoksessa itse asiassa ja aikuisten oikeasti tehdään. Työn kuvausta ja positiivista puolta pääsisi nostamaan oikealla tavalla esiin ja korostaa voimavarakeskeistä työtettä sekä millaisia vah-

vuuksia työntekijöiltä kaivataan. Koulutusohjelmissa käsitellään usein case-pohjalta ammattisuuntausta, ja ainahan nämä ovat haasteellisia. Näistä voi helposti jäädä kuva, että työssä ollaan aina vain negatiivisten ja haasteellisten asioiden keskellä. Tämä toki on todellisuus ja lapsen haasteiden ympärillä työskennellään päivittäin. Missään ei tunnu mainittavan työn hyviä puolia ja sen palkitsevuutta.

Lastensuojelusta ei saa tietoa mistään muualta kuin organisaatioiden nettisivuilta ja sieltäkin hyvin niukasti. Tietenkään tietoa tai työntekijöiden kokemuksia alasta ei löydy, koska vaitiolovelvollisuuden ja yksityisyydensuojan takia näitä kokemuksia ei voi jakaa. Kaikki tieto, mitä mediasta löytyy, on lähinnä poikkeuksetta negatiivista ja ääripään tapauksia, joissa esimerkiksi nuori on ollut uhkaava työntekijää kohtaan tai työntekijä on kaltoin kohdellut törkeästi lastensuojelulaitoksessa asuvaa lasta. Lastensuojelu on vielä nykyäänkin hyvin leimaantunut ja ennakkoluuloja nostattava ala yksityishenkilöille sekä myös ammattilaisille, koska tietoa ei ole saatavilla, ja jos on, niin se on negatiivissävytteistä.

Vahvuus ja voimavaralähtöinen keskustelu lastensuojelutyöstä olisi syytä tuoda alalle mahdollisesti suuntautuvien tai valintaa epäröivien opiskelijoiden korviin. Yllä mainituilla keinoilla se olisi mahdollista eikä vaatisi mahdottomia resursseja meiltäkään. Koimme kuitenkin, että näin pikaisella aikataululla se ei olisi mahdollista tehdä, emmekä muutenkaan voisi esimerkiksi sitä videota käyttää kilpailutyönämme, koska siitä pystyisi tekijät tunnistamaan. Emme ole myöskään vielä käyneet tätä keskustelua muiden osapuolten eli toisten kuntayhtymän lastensuojelulaitosten sekä oppilaitosten kanssa.

Lähteet:

Matela, K. 2011. Viihtyvät ja vaihtuvat. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden työssä pysymiseen ja työstä lähteeseen vaikuttavat tekijät. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Oulu.

1.3 Valvontatiimi

Kilpailutyön haaste

Työskentelimme seuraavan rajatun haasteen kanssa: **sosiaalityöntekijöiden runsas vaihtuvuus lasten ja nuorten sijaishuollon aikana.**

Sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuudesta seuraa erilaisia katkoksia sijaishuollon työskentelyprosesseissa ja samalla kuormittuneisuutta sosiaalityön työyhteisöissä.

Nykytilanteen vaikutuksia

Ensinnäkin vaihdokset tuntuvat suoraan sijoitettujen lasten ja nuorten kokemusmaailmassa. Vuorovaikutukseen perustuva luottamuksellinen suhde katkeaa tai sitä ei ehdi syntyä lainkaan. Asiakastyön tieto ei aina siirry seuraavalle vastuusosiaalityöntekijälle; eivät välttämättä edes fakta-asiat eikä työntekijälle asiakaskokemuksesta syntynyt ammatillinen harkinta tai intuitiivinen tieto. Lapsen kanssa työskentelevien työntekijöiden määrä saattaa lukumääräisesti kasvaa, mutta ainakin vuorovaikutukseen perustuva tieto hajoaa.

Työntekijöiden vaihtuvuus koskettaa asiakaslapsen/nuoren lisäksi koko lapsen perhettä sekä muuta lähisukua ja –verkostoa. Samalla katkeilee arvokas yhteistyö sijaishuoltopaikan kanssa. Ajantasainen tieto ja yhteinen ammatillinen harkinta sekä työskentely lapsen hyväksi fragmentoituu ja pahimmillaan esimerkiksi tarvittavien tukitoimien puuttuminen sijaishuollon aikana voi johtaa aina mahdollisiin sijaishuollon muutostarpeisiin saakka. Sijaishuoltopaikassa joudutaan tällöin kantamaan lähikasvatuksen vastuuta ilman asian- ja lainmukaista yhteistyötä sosiaalityöntekijän kanssa, jolloin suunnitelmallinen sijaishuolto vaarantuu. Erityinen kysymys tämä on perhehoidossa. Sijaishuoltopaikassa on myös erittäin haasteellista tukea lapsen yhteydenpitoa liian usein vaihtuvaan sosiaalityöntekijään. Sijaishuollossa tarvitaan tiivistä yhteistyötä myös esimerkiksi koulun, oppilaitosten ja terveydenhuollon toimijoihin, joten nämäkin yhteistyösuhteet hankaloituvat sosiaalityöntekijän vaihdoksissa.

Myös sijoitetun lapsen tärkeitä viestejä sijaishuoltopaikan toiminnasta voi jäädä kuulematta, jolloin tarpeenmukaisia väliintuloja jää tekemättä, koska lapsikohtainen valvonta perustuu pitkälti lapsen kuulemiseen ja luottamuksellisen suhteen saamiseen lapseen. Sosiaalityöntekijä tekee asiakastyönsä ohella sijaishuoltopaikasta aina myös ammatillisia havaintoja, joten työntekijöiden vaihtuessa voi näitäkin viestejä kadota. Näin häviää ja katkeilee myös sijaishuoltopaikkojen asiakastyöhön perustuva valvontaperspektiivi, joka olisi tärkeää kokemustietoa yksikökohtaisen viranomaisvalvonnan rinnalle.

Vaihtuvuuden vaikutukset myös työyhteisöihin ovat moninaiset. Työyhteisössä tarvitaan jatkuvaa uusien työntekijöiden perehdyttämistä, jolloin vakituiset kollegat ja esimies kuormittuvat. Uusi työntekijä on puolestaan usein isojen haasteiden edessä; vastassa on usein suosituksia enemmän asiakaslapsia perheineen, joilla voi olla valmiiksi ennakkoluuloja ja vaihtumisista johtuvaa väsymystä uutta työntekijää kohtaan. Kun vaihtuvuus on runsasta, ei työyhteisöihin kerry kumuloituvaa ammatillista osaamista, vaan kokemustieto jää hajalleen. Sijaishuollon aikaisen sosiaalityön menetelmien ja toimintatapojen kehittämiseen ei riitä voimavaroja eikä kehittämistyötä varten kerry sytykkeitä, jos perehdyttäminen ja rutiinisuoritus vie yksittäisen työntekijän sekä työyhteisön voimavarat. Suunnitelmallisuus ja työn kriittinen reflektointi jäävät vähäisiksi, mikä voi johtaa siihen, että harkitaan vain yksittäisiä tilanteita kerrallaan eikä tarkastella lapsen elämäntilannetta ja ajan-kohtaisia tarpeita pidemmällä aikavälillä.

Jos työntekijältä katoaa mielekkyys määrältään suuren tai jatkuvasti vaihtuvien työtilanteiden äärellä, kasvaa riski ratkoa tilannetta työpaikan vaihtamisella. Osajien katoaminen luo epävarmuutta työyhteisöihin, joka heijastuu asiakastyön laatuun. Nykyisellä kuntatasoisella työnjaolla ovat sijaishuollon asiakasmäärät kovin erilaisia pienten kuntien yksittäisistä lapsista isojen kuntien satojen lasten asiakasmääriin. Sosiaalityöntekijän lähteminen voi aiheuttaa pienessä kunnassa totaalisen katkoksen asiakastyöhön eikä siellä muutoinkaan pääse kertymään sijaishuollon erityisosaamista.

Nykytilanteen ristiriitaisuuksista

Pohdimme haastekeskustelun aikana työntekijöiden vaihtuvuuden syitä ja nykytilanteen osittain paradoksaalisia ristiriitaisuuksia. Yhtäältä tiedossa ja ehkä käytettävissäkin olevia menetelmiä ja tukitoimia on myös sijaishuollossa enemmän kuin aiemmin, mutta toisaalta työ koetaan raskaana eikä asiakastyöhön asettauduta sosiaalityöntekijänä pidemmäksi aikaa. Laadullisina vaatimuksina asiakastyöhön sisältyy nykyisin esimerkiksi odotuksia henkilökohtaisesta työskentelystä myös lapsen tai nuoren perheen ja mahdollisen lähisuvun kanssa, aiemmin läheisverkosto jäi usein työskentelyn ulkopuolelle.

Työntekijöiden vaihtuvuutta syntyy sekä yksittäisten työntekijöiden työelämäratkaisista sekä myös työn organisoinnin järjestelmistä johtuen. Isoimmissa kunnissa ovat yleensä eri työntekijät perhesosiaalityössä, avohuollon työssä, sijaishuollossa ja mahdollisesti vielä jälkihuollossa. Näissä työryhmissä ovat usein myös eri esimiehet. Isommissa kunnissa on tämä työnjako vakiintunut käytäntö.

Sijaishuollon sosiaalityötä rasittaa lastensuojelutyön yleinen ristiriitainen maine. Asiakkuuteen liittyy syyllisyyden, häpeän ja epäonnistumisen kokemuksia ja leimoja, jotka heijastavat myös raskaita varjoja työntekijöihin ja yleisiin mielikuviiin työstä. Jos perhesosiaalityön ja lastensuojelun avohuollon tukitoimet ovat toteutuneet, jää sijaishuollon asiakastyöhön isoja ja erityisiä suojelun ja avun tarpeita. Työtehtävien kautta voi joutua kohtaamaan ääritilanteissa suoraa henkilökohtaista tai omaan perheeseen kohdistuvaa turvallisuushkaa. Sosiaalityöntekijän tehtävään sisältyy lastensuojelussa lainsäädännön määrittelemänä erittäin voimakas henkilökohtainen virkavastuu, toimitaan nimettynä lapsen asioista vastaavana sosiaalityöntekijänä. Tämä on poikkeuksellisen vahva vastuutus muihin sosiaalityöhön työtehtäviin verrattuna. Tämä vastuutus ei valitettavasti näy kuntien hallinnoissa siten, että tehtävän hoitamiseen olisi panostettu henkilöresurssia riittävästi, jolloin vastuu jää liian vahvasti yksittäisen työntekijän ja pienehköjen työryhmien harteille. Pohdimme, mielletäänkö lastensuojelun sosiaalityö edelleen kutsumusammattina, jolloin tarvetta palkkauksen ja työolojen parantamiseen ei nähdä välttämättömänä kuntatasolla tai kansallisissa ratkaisuisissa.

Sijaishuollon sosiaalityöhön tarvittaisiin erityistä panostusta, jotta lasten ja nuorten oikeudet turvalliseen sijaishuoltoon toteutuisivat. Asiakaskohtaista vastuuta on työntekijällä paljon, mutta välttämättä ei ole esimerkiksi todellista toimivaltaa myöntää ammatilliseen harkintaan ja yksilöllisiin tarpeisiin perustuvia tukitoimia sijaishuollon aikana. Myös sijaishuollon kustannuksia tarkastellaan kuntatalouslousessa lyhyillä aikaväleillä, jolloin tarpeenmukainen ajantasainen panostus voi asiakastyössä jäädä tekemättä.

Etätyöt ovat lisänneet etäyhteyksien käyttöönottoa usein jonkinlaisten välimatkojen päässä oleviin sijaishuoltopaikkoihin. Mutta edelleen esimerkiksi asiakasnuoren käyttöön olevia ketteriä, sähköisiä ja tietoturvallisia yhteydenpitokanavia omaan sosiaalityöntekijään ei ole juurikaan käytössä.

Ratkaisuehdotuksena maakuntatasoinen pilotointi

Sijaishuoltotyö asiakkaineen ansaitsee ammattitaitoista työvoimaa ja työntekijät tarvitsevat työhönsä arvostusta sekä lupaa ja tilaa avoimeen keskusteluun. Koko yhteiskunta tarvitsee asukkailleen koheesiota sekä kansantalous veronmaksajia. Nykytilanteesta ei hyödy kukaan.

Laadukas sijaishuollon sosiaalityö edellyttää kohtuullista asiakasmäärää sekä tukevaa ja toimintakykyistä lähityöyhteisöä, jossa on riittävä esimiehen tuki sekä muita tukirakenteita kuten konsultaatio- ja työnohjauksmahdollisuuksia. Tämän panostuksen aloittamiseen tarvitaan sijaishuoltoa arvostavaa puhetta asiakastyössä, paikallistasolla ja kansallisessa keskustelussa.

Ideoimme muutosliikkeen pilotointia aluksi kokonaisen maakunnan alueella, jotta sijoitettujen lasten oikeudet vastuusosiaalityöntekijään eivät vaihtelisi kunta-kohtaisesti. Tämä tarkoittaa sijaishuollon aikaisen sosiaalityön alueellista keskitämistä. Alussa tulisi kartoittaa sijaishuollon sosiaalityön lähtötilanne ja asettaa tavoitteita työntekijöiden pysyvyyteen, viihtyvyyteen ja tarpeen mukaiseen lisäämiseen muutaman vuoden aikavälillä. Koko muutoshankkeen lähtökohtana on sijaishuoltotyötä arvostavan ja keskusteleavan toimintakulttuurin käynnistäminen sekä jatkuva vahvistaminen. Muutostyöhön tarvitaan koordinointi- ja kehittämisresurssia. Muutostavoitteisiin on hyvä kytkeä uusien kansallisten julkaisujen sisältöjä sosiaalityön osaamisen osa-alueista ja vahvistamisesta, joista seuraavassa kappaleessa on kaksi esimerkkiä.

Osaamisen vahvistaminen

Juuri julkaistun Osaaminen lastensuojelun sosiaalityössä (<https://www.julkari.fi/handle/10024/140803>) mukaan sosiaalityöntekijöille suunnatun kyselyn yhtenä tuloksena oli kokemus siitä, että yli kuuden vuoden työkokemus on tarpeen siihen, että työkokemusta pystytään tietoineen ja taitoineen hyödyntämään parhaiten. Tämä kuuden vuoden ylittäminen voitaisiin ottaa yhdeksi seurantatavoitteeksi pilottialueen sijaishuollon sosiaalityön rekrytoinneissa ja henkilöstön hyvinvoinnin tukemisessa. Samassa julkaisussa on jo hahmoteltu asiantuntijuutta tukevaa urapolkumallia, jonka mukaan työntekijäkohtaisen oppimisen ”juniorista senioriksi” rinnalle tarvitaan asiantuntijuuden kehittymiseen lastensuojelutyössä erityisesti yhteisöllistä oppimista. Tämä mahdollistuu vain riittävän tukevissa sijaishuollon sosiaalityön työryhmissä.

Sijaishuollon sosiaalityön arvostus siis alkaa sekä puheesta että kirjatuista ja päätöksentekoon asti viedyistä tavoitteista, joissa otetaan huomioon asiakastyöstä nousevia sytykkeitä. Sosiaalityöntekijöiden osaamistarpeita arvioidaan ja suunnitelmallisella jatko- ja täydennyskoulutuksella tuodaan työhön mielekkyyttä ja vastataan ammattitaidon vahvistamistarpeisiin sekä asiakas- että työturvallisuuden varmistamiseksi. Koulutussuunnittelussa otetaan huomioon Valtakunnallisen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnetin kuvaus sosiaalityöntekijän ammattitaidon arvioinnin osa-alueista kohdennettuna sijaishuollon substanssikysymyksiin (<https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=5bb67149-62e6-43d4-a513-9cb1c8936aa1>). Sosiaalityöntekijän osaamisalueiksi on sosiaalihuollon ammattihenkilönä määritelty asiakasturvallisuuden näkökulmasta sosiaalityöntekijän asiantuntijuus ja sen käyttäminen, eettinen ja juridinen osaaminen, palveluprosessin ja sen johtamisen osaaminen sekä monialainen verkosto- ja yhteistyöosaaminen. Näiden osaamisalueiden vahvistamisella on yhteytensä myös

työhyvinvointiin, sillä osaamisen myötä henkilökohtaisen ja työryhmäkohtaisen pystyvyyden tunne ja vaikeiden tilanteiden resilienssikyky kasvaa.

Tavoite yhteisestä ja hyvin organisoidusta sijaishuoltotyöstä

Kun sijaishuoltotyötä tehdään vuorovaikutussuhteissa, korostuu sijaishuollossa osaamisalueena mielestämme erityisesti verkosto- ja yhteistyöosaaminen. Työhön tarvitaan ajantasaista tuntemusta sijaishuoltopaikoista ja elävää keskusteluyhteyttä asiakastyön sisällöistä ja yhteisistä toimintatavoista. Tämän vahvistamiseksi järjestetään määräajoin yhteisiä työkokouksia etäyhteyksillä yhteistyökumppaneina olevien sijaishuoltopaikkojen kanssa.

Sijaishuollon sosiaalityössä tarvitaan hyvää ja johdonmukaista johtamista, jossa rakennetaan mm. tarpeenmukaisia päivystyskäytäntöjä äkillisiä reagointitarpeita varten. Esimiesten ja työryhmien rinnalle tarvitaan koordinointi- ja kehittämistyöresurssia, jotka tukevat uudenaikaisissa työn organisoinnissa ja kokeiluissa riittävän lähelle työn arkea todellisessa asiakastyössä. Esimerkkeinä työjärjestelyissä voidaan kokeilla vuorotyömahdollisuuksia ja sosiaalityöntekijöiden käyttöön avataan pilotoinnin aikana digitaalisia ja tietoturvallisia yhteydenpitovälineitä asiakkaan, sijaishuoltopaikan ja muun tarpeenmukaisen verkoston kanssa. Nämä parantavat yleistä saavutettavuutta ja vahvistavat erityisesti lasten ja nuorten osallisuutta yhteydenpidossa omaan työntekijään. Työn organisointitavoilla varmistetaan, etteivät esimerkiksi työajan joustotarpeet jää vain yksittäisen työntekijän ratkaistavaksi.

Sijaishuoltotyössä tarvitaan työyhteisötasolla selkeyttä työprosesseihin, mallinnustarpeiden esimerkkejä ovat mm. sijaishuollon muutostarpeen arviointi, huostaanoton purkuhakemusten selvitystyö sekä epäkohta asioiden käsittely valvonta-asiana. Prosessimallit helpottavat työskentelyn suuntaamista tasalaatuisesti eri asiakkuuksissa ja varmistavat, ettei tärkeitä osa-alueita unohdu.

Kehittämisen ja koordinoitiresurssin lisäksi tarvitaan sijaishuollon sosiaalityön arjen lähelle konsultaatiomahdollisuuksia sekä juridiseen tulkintaan että päihde- ja mielenterveyskysymyksiin. Yhteisten pohdintojen avulla saadaan lisäymmärrystä asiakastyöhön ja tavoitteena on myös nostaa esille mahdolliset asiakkaiden palveluaukot jatkokehittämistarpeina.

Kokemusasiantuntijatieto otetaan tietoisesti mukaan sijaishuollon sosiaalityön tukirakenteisiin. Paikallisesti rakennetaan esimerkiksi kokemusasiantuntijanuorista kehittäjäryhmä, joka on mukana sijaishuollostakin käytävässä keskustelussa. Lisäksi on mahdollisuus kokeilla uusia työtapoja, joissa esimerkiksi kokemusasiantuntija voi olla mukana pienryhmässä tai asiakastilanteessa työparina. Kansallisen koke-

musasiantuntijaverkostoyhteistyön kautta voidaan hyödyntää myös mahdollisesti vertaisarviointia sijaishuollossa. Kehittäjäryhmän toiminnalle luodaan selkeät toimintaedellytykset, joita sitoudutaan ylläpitämään.

Työn seurantatiedoissa tarkastellaan myös työn laadullisia sisältöjä, ei vain asiakas-, työntekijä- tai päätösmääriä. Asiakkuuksista voidaan esimerkiksi seurata, toteutuuko sosiaalityöntekijän yhteydenpito asiakaslapsen tai nuoreen ja ovatko asiakassuunnitelmat ajan tasalla.

Työhyvinvoinnin seuranta ja turvallisuusasiat

Sosiaalityöntekijöiden työhyvinvointia seurataan työterveyden ja henkilöstöhallinnon säännöllisellä kontaktilla. Työterveyden palvelut ovat hyvin saavutettavissa. Työhyvinvointia tuetaan ideoimalla ja kokeilemalla erilaisia määräaikaista tukitoimia kuormittavaan työhön, esimerkiksi tarjoamalla etuja liikunta- tai kulttuuriaktiviteetteihin. Sijaishuollon sosiaalityössä on nollatoleranssi uhkailulle. Mahdollisten uhkatilanteiden kohdalla työntekijä ei jää koskaan yksin, vaan esimiehen ja työsuojelun työskentely ottaa vastuun tarpeenmukaisista menettelytavoista.

Tarvitaan rohkeutta ja yhteistä tahtotilaa

Edellä kuvattu muutostyö tarvitsee lähtökohta-analyysin jälkeen rohkeaa julkista puhetta sijaishuollon erityisestä tärkeydestä. Kun sijoitetut lapset ja nuoret on julkisen vallan kautta otettu yhteiskunnan huostaan, on heidän edellytyksistään turvallisen kasvuun pidettävä erityistä huolta. Tätä arvostavaa puhetta tulee ylläpitää jatkuvasti työyhteisöissä, asiakastyön kontakteissa, esimiespuheessa kunta/maakuntaorganisaatiossa sekä kansallisessa keskustelussa.

Tarpeiden esiin nostamiseen ja uudelleen organisointiin tarvitaan kehittämis- ja koordinaatiotyötä, joka lähiesimiestyön ja perusasiakastyön rinnalla tunnistaa tarpeita ja työstää niitä esimiesten kanssa eteenpäin tarvittavaa päätöksentekoa varten esimerkiksi lisäresurssoinnista tai koulutussuunnitelmasta. Sijaishuollon sosiaalityön tilanteesta ja muutostyön vaikutuksista raportoidaan aktiivisesti sekä käydään keskustelua kehittämistyön jatkosta.

Visio

Tavoitetila on saada sijaishuollon sosiaalityöhön ammattitaitoinen ja riittävä henkilöstö, joka viihtyy työssään ja kokee sen mielekkääksi. Sosiaalityöhön on käytettävissä moniammatillisia tukirakenteita, joissa on mukana myös kokemusasiantuntijatieto.

Sijaishuollon asiakkaat tuntevat sosiaalityöntekijänsä ja tapaavat heitä säännöllisesti sekä voivat tavoittaa omaa työntekijäänsä ketterästi sähköisten alustojen avulla. Vuorovaikutussuhteissa vahvistuu luottamus ja vallitsee avoin keskusteluyhteys, joissa on tilaa myös kritiikille ja erilaisille tunteille. Häpeän ja syyllisyyden leima alkaa murentua sijaishuollossa. Sijaishuollosta asiakkaineen puhutaan arvostavasti ja onnistumisista iloitaan yhdessä. Haasteiden edessä arvioidaan tilanteita rakentavasti eikä vaikeuksia kaunistella. Asiakastyön tasosta on elävä keskusteluyhteys hallintoon kunta- ja maakuntatasolle sekä kansalliseen keskusteluun. Sijaishuoltoa koskeva tutkimustieto on ajantasaisesti käytettävissä ja vaikuttamassa työn sisällön suuntaamiseen ammattilaisten työkokemus- ja asiakkaiden kokemustiedon rinnalla. Avoin keskusteluyhteys ja jatkuva julkinen arvostava puhe sijaishuollosta pitää yllä työn merkittävyyttä ja auraa tilaa ja oikeutusta sitä tarvittaviin resursseihin.

Mitä opittiin?

Reflektoivaan keskusteltuun tarvitaan aikaa ja yhteisen pohdinnan kaikkia rikastavaa vaikutusta koettiin jo tässä pienenkin työryhmän vuorovaikutuksessa. Kävimme yhdessä antoisaa sisältökeskustelua, myös arkipäivän kuulumisten vaihtoa sekä haastekisaan ja ratkaisuehdotukseen liittyvää pohdintaa. Apukysymyksien runsaus ja työskentelyn vaiheistus olivat toisaalta työlään tuntuista, toisaalta ne veivät varmasti keskustelua eteenpäin. Joulupyhien aika aiheutti aikapainetta ryhmän työskentelyyn.

Löysimme toivoa ja ituja siitä, että voimme vaikuttaa itsekin esimerkiksi positiivisen palautteen antamiseen. Keskustelu polveili sekä asiakastyön kysymyksissä että yleisemmällä julkisuuspuheen tasolla; ne tuntuvat liittyvän toisiinsa. Tämä puolestaan toi esille kehittämistyön rajaamisen vaikeuden. Välillä mietimme, pohdimmeko itsestään selvyiksi ja havaitsimme, että on jo olemassa laadittuina kansallisia jäsennyksiä osaamisen vahvistamiseen, kunpa ne valuisivat tai siirtyisivät myös käytäntöön. Isompaan muutokseen tarvitaan strategisia muutoksia eri tasoilla ja tämä luo paineita laajaan vaikuttamistyyliin, johon puolestaan tarvitaan paljon toimijoita.

2 Yhteenvetoa ammattilaisten haastekisasta

Sijaishuollon haastekisassa pääpaino ja suurin osa työskentelystä suuntautui nuorten kanssa tehtävään kisaan. Haastekisassa haluttiin kuitenkin kokeilla pienimuotoisesti myös ammattilaisille suunnattua toteutusta. Vaikka ammattilaisten osalta haastekisassa oli pitkälti samat periaatteet kuin nuorilla, oli näissä toteutuksissa kuitenkin myös merkittäviä eroja. Keskeisimpänä näistä se, että ammattilaisille tarjottiin ohjeet ja raamit, joiden puitteissa heidän tuli osallistua. Heille ei kuitenkaan tarjottu yhtä tapaamista lukuun ottamatta samanlaista mahdollisuutta oppimista tukevalle iteratiivisille prosessille kuin nuorille pystyttiin tarjoamaan.

Järjestämällä myös ammattilaisille suunnatun haastekisan saatiin kuitenkin samalla kertaa arvokasta tietoa ja kokemusta kahdesta hieman eri tavoin toteutusta haastekilpailuprosessista, jossa nuorille suunnatussa toteutuksessa tiimien työskentelyä tuettiin aktiivisesti, kun taas ammattilaiset saivat toteuttaa ratkaisuehdotuksensa itsenäisemmin. Haastekilpailuja on siis mahdollista toteuttaa useilla erilaisilla tavoilla.

Ammattilaisille suunnattu haaste työntekijöiden vaihtuvuudesta ja rekrytointiongelmista on ollut jo pitkään tunnistettu ilmiö lastensuojelussa. Erilaisia kannanottoja ja vaatimuksia työn tekemisen edellytysten parantamisesta on esitetty lukuisia, ja näiden esittäjinä ovat olleet niin ammattilaiset itse, kuin lapset ja nuoret sekä järjestöt (kts. Esim. Manelius 2017; Kaijanen, Koskenkorva & Westlund 2020; Kalliola & Paaso 2021; Tiili & Kuokkanen 2021). Vuosien mittaan haasteeseen on esitetty myös erilaisia ratkaisuehdotuksia. Osa ratkaisuihin on tarkoitettu kansallisella tasolla velvoittavasti toteuttavaksi ja osa taas lähempänä arkea tehtäviksi esimerkiksi työn tekemisen tapojen muutoksiksi. (esim. Kananoja & Ruuskanen 2019; THL 2021b). Esitetyistä kannanotoista ja ratkaisuihin huolimatta tilanteen helpottamiseksi kaivataan edelleen uudenlaisia keinoja.

Ammattilaisten haastekisaan osallistuneiden tiimien määrä on melko pieni eikä sen pohjalta tästä johtuen voida tehdä laajoja yleistyksiä. Ratkaisuehdotuksissa tulee kuitenkin selvästi esiin se, että hyvin monenlaisia ratkaisumahdollisuuksia lastensuojelun työntekijätilanteen helpottamiseksi on löydettävissä. Haastekilpailujen avulla vältetään usein kehittämistyössä kohdattu kritiikki siitä, että kehittäminen tapahtuu jossain arjesta ja sen asiantuntijoista erillään, ilman todellista kosketuspintaa arjessa tehtävään työhön. Sijaishuollon haastekisa tukee näkemystä siitä, että haastekilpailuja olisi hyvin mahdollista toteuttaa osana lastensuojelun kehittämistä erinomaisin tuloksin. Kilpailuissa syntyneitä innovaatioita pystyttäisiin luontevasti kokeilemaan myös työntekijöiden omassa arjessa, minkä kautta niitä voisi edelleen kehittää ja tällä tavalla voitaisiin ratkaista lastensuojelussa esiintyviä haasteita. Lisäksi haastekilpailuihin kytkettävien iteratiivisten prosessien kautta voitaisiin vahvistaa lastensuojelussa työskentelevien ammattilaisten mahdollisuuksia ratkaista ongelmia ja tehdä muutoksia.

Ammattilaisten osalta sijaishuollon haastekisalle ei asetettu omia tavoitteita. Tämän pienen kokeilun, ja kaiken muun haastekilpailuista tuotetun tiedon, pohjalta voidaan kuitenkin todeta, että haastekilpailut olisivat oiva lisätyökalu lastensuojelun kehittämisessä tulevaisuudessa. Haastekilpailuita olisi mahdollista kytkeä joustavasti osaksi lastensuojelun kehittämistä esimerkiksi aina opiskelijoiden opinnoista lähtien, palveluntuottajien – ja tarjoajien kautta kansallisiin kehittämisprosesseihin.

Lähteet

Barkman, J., Inkinen, H., Isoniemi, S. & Vario, P. 2017. Muutosvoimaa! - Kohti nuorten kokemusasiantuntijuutta lastensuojelussa. Pesäpuu ry.

Designorate 2021. Starbursting Technique: Evaluating New Ideas. Luettu 1.5.2021 <https://www.designorate.com/starbursting-method/>

Härkönen, J., Junttila, H. & Lyyra, M. 2021. Lastensuojelun kokemusasiantuntijaryhmä sos-kehittäjänuoret: Ryhmään kuulumisen merkitys ja vaikutuksen nuorten kokemana. Opinnäytetyö. Luettu 2.5.2021 <https://www.theseus.fi/handle/10024/497422>

Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 1.4.2021 <https://www.julkari.fi/handle/10024/135356>

Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö sr. 2021. Haastekilpailu. Luettu 2.6.2021 <https://itla.fi/haastekilpailu/>

Kajjanen, M., Koskenkorva, M. & Westlund, O. 2020. 101 kirjettä -julkaisu. Pesäpuu ry. Luettu 4.6.2021. https://pesapuu.fi/materiaalit/101-kirjetta-julkaisu/?_sft_material-tags=kokemusasiantuntijuus

Kalliola, S. & Paaso, S-A. 2021. Lasten oma vaikuttamiskampanja laadukkaan ja lapsia kuuntelevan lastensuojelun puolesta! "Että olisi mahdollisimman hyvä olla lapsien". Pesäpuu ry. Luettu 4.6.2021. <https://www.pesapuu.fi/wp-content/uploads/2021/05/Etta-olisi-mahdollisimman-hyva-olla-lapsien.pdf>

Kananoja, A. & Ruuskanen, K. 2019. Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi: Loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriö. Luettu 4.6.2021. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161379>

Kantola, V. 2020. Nuorten osallisuus lastensuojelussa. Luettu 2.5.2021 <https://avosylin.fi/nuorten-osallisuus-lastensuojelussa/>

Lehtonen, I. & Télen, J. 2013. Hatkassa - Selvitys nuorten luvattomista poissaoloista ja sijais-huoltopaikkojen käytännöistä. Lastensuojelun Keskusliitto. Luettu 1.4.2021 <https://www.lskl.fi/julkaisut/hatkassa/>

Leinonen, A. 2019. Nuorisokotien vertaisarviointi - kohti lapsiystävällistä ja osallisuutta tukevaa valvontatyötä. Erikoissosiaalityöntekijän koulutuksen lopputyö. Pesäpuu ry. Luettu 2.4.2021 <https://pesapuu.fi/materiaalit/ansa-leinonen-2019/>

Longitude prize 2021. Longitude prize. Luettu 2.6.2021 <https://longitudeprize.org/>

Lumme, M. 2019. Asiakasosallisuuden kehittäminen perhekuntoutuskeskus Lausteella - Rohkeus kuulla ja osallistaa asiakkaita. Opinnäytetyö ylempi ammattikorkeakoulu. Luettu 2.6.2021 https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/169709/Lumme_Minja.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Manelius, M. 2017. Lasten oikeus suojeluun! Poliittisten tahojen on otettava vastuu lastensuojelun toimintaedellytyksistä. Addressi. Luettu 4.6.2021. <https://www.adressit.com/oikeus-suojeluun>

MindTools 2021. 5 Whys - Getting to the Root of a Problem Quickly. Luettu 1.4.2021 https://www.mindtools.com/pages/article/newTMC_5W.htm

Mitchell, K., Nes, P., Sahil, J., Goldhammer, J. & Anderson, B. 2014. The craft of incentive prize design. Lessons from the public sector. Luettu 1.4.2021 <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/topics/social-impact/the-craft-of-incentive-prize-design.html>

Nesta 2010. A practical guide. Using social challenge prizes to support people-powered innovation. Luettu 2.4.2021 https://media.nesta.org.uk/documents/social_challenge_prizes.pdf

Osallisuuden Aika ry 2021. Nuorten kehittäjäryhmä. Luettu 2.5.2021 <https://osallisuudenaika.fi/kehittajaryhma>

Paasivirta, A. 2020. Omia oikeuksia ja osallisuutta hakemassa - lastensuojelua kokeneiden nuorten näkökulma Nuorten päivistä vuosilta 2011–2019. Teoksessa: Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Tarja Heino (toim.). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 1.4.2021 <https://www.julkari.fi/handle/10024/140861>

Pesäpuu ry 2021a. UP2US - Meistä kiinni. Luettu 2.4.2021 <https://pesapuu.fi/toiminta/lapset-ja-nuoret-kehittajina/up2us/>

Pesäpuu ry 2021b. Nuorten foorumit. Luettu 1.4.2021 <https://pesapuu.fi/toiminta/lapset-ja-nuoret-kehittajina/nuoret/>

Pori 2021. Satanuoret. Luettu 1.5.2021 <https://www.pori.fi/sosiaali-ja-terveys/sosiaali-ja-perhepalvelut/maakunnalliset-lastensuojelun-valmennus-ja-4>

Porko, P., Heino, T. & Eriksson, P. 2018. Selvitys yksityisistä lastensuojelun yksiköistä. Työpäperi 21/2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 2.6.2021 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136436/URN_ISBN_978-952-343-131-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca 2021. Nuorten kehittäjien ryhmä. Luettu 1.4.2021 http://www.socca.fi/kehittaminen/lapset_ja_perheet/nuorten_kehittajien_ryhma

Pösö, T. 2018. Experts by Experience Infusing Professional Practices in Child Protection. Springer. Luettu 1.6.2021 https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-94800-3_6

SOS-lapsikylä 2021. SOS-kehittäjänuoret. Lastensuojelun kokemusasiantuntijat. Luettu 1.4.2021 <https://www.sos-lapsikyla.fi/sos-kehittajanuoret/>

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2020. Lastensuojelun monialainen kehittäminen alkaa osana lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelmaa. Luettu 1.5.2021 <https://stm.fi/-/lastensuojelun-monialaisen-kehittaminen-alkaa-osana-lapsi-ja-perhepalvelujen-muutosohjelmaa->

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2021. Kansallisen lapsistrategian pilotti osallistaa lapset ja nuoret lainvalmisteluun. Luettu 1.6.2021 <https://stm.fi/-/kansallisen-lapsistrategian-pilotti-osallistaa-lapset-ja-nuoret-lainvalmisteluun>

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra 2021. Ratkaisu 100. Luettu 1.4.2021 <https://www.sitra.fi/aiheet/ratkaisu100/>

Tampereen kaupunki 2021. Tiedote. Tampere tukee nuorten kouluttautumista ja työllistymistä uusien keinoin. Luettu 2.4.2021 https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/ajankohtaista/tiedotteet/2021/02/08022021_3.html

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2021a. Lapsi ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE).

Luettu 3.6.2021 <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape->

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2021b. Systeeminen toimintamalli lastensuojelussa. Luettu 4.6.2021. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/systeeminen-toimintamalli-lastensuojelussa>

The Six Step Problem Solving Model 2021. Luettu 5.4.2021 <https://www.uapb.edu/sites/www/Uploads/Assessment/webinar/session%203/NewFolder/6%20Step%20Problem%20Solving%20Process.pdf>

Tiili, A. & Kuokkanen, J. 2021. Lapsen vuoksi. Lastensuojelun laitoshoidon vetovoimatekijät ja alalta työntävät tekijät. Lastensuojelun Keskusliitto. Luettu 4.6.2021. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2021/03/Lapsen-vuoksi-Lastensuojelun-laitoshoidon-vetovoimatekijat-ja-alalta-tyontavat-tekijat.pdf>

Toivonen, T., Nordbäck, E. & Takala, V. 2018. Haastekilpailut yhteiskunnallisten innovaatioiden tuottajina. Case Ratkaisu 100. Sitra. Helsinki. Luettu 2.4.2021 <https://www.sitra.fi/julkaisut/haastekilpailut-yhteiskunnallisten-innovaatioiden-tuottajina-case-ratkaisu-100/>

TrVL 1/2001 vp – K 15/2020 vp. Tarkastus valiokunnan lausunto. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/TrVL_1+2021.aspx#OsallistujaOsa. Luettu 3.5.2021

TrVM 5/2019 vp – K 3/2019 vp - K 13/2019 vp. Tarkastusvaliokunnan mietintö. Luettu 3.5.2021 https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Sivut/TrVM_5+2019.aspx

Valvira 2019. Sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten oikeuksien toteutumisessa puutteita. Luettu 2.6.2021 <https://www.valvira.fi/-/sijaishuollossa-olevien-lasten-ja-nuorten-oikeuksien-toteutumisessa-puutteita>

Veturointi 2021. Veturointi-toiminta. Luettu 1.4.2021 <http://www.veturointi.fi/>

Vuosisadan rakentajat 2021. Vuosisadan rakentajat. Luettu 2.4.2021 <http://vuosisadanrakentajat.fi/>

Westlund, O. & Liukkonen, J. 2020. Näkökulmia nuorten osallisuuteen sijaishuollon laitoshoidossa. Teoksessa: Mikä auttaa? Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Tarja Heino (toim.). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 4.5.2021 <https://www.julkari.fi/handle/10024/140861>

Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991. <https://finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>

Lastensuojelun sijaishuollon haastekisassa nuorista koostuvat tiimit pääsivät itse ideoimaan ja luomaan ratkaisuja lastensuojelua koskeviin, yhteisesti tunnistettuihin haasteisiin. Nuoret loivat omiin kokemuksiinsa pohjaavia uudenlaisia ja toteutettavissa olevia ratkaisuehdotuksia nuorten päihteiden käyttöön, hatkaamiseen, lapsen oikeuksien toteutumiseen ja lastensuojelun kehittämistoimintaan liittyen.

Nuoret kokivat haastekisaan osallistumisen mielekkäänä ja merkityksellisenä tapana osallistua lastensuojelun kehittämis- ja vaikuttamistoimintaan. Nuorten mielestä haastekisaan osallistuminen oli hyödyllistä ja se opetti heille monenlaisia uusia taitoja ja tietoja. Myös nuorten tiimejä tukeneet aikuiset ja kisan tuomaristo pitivät haastekisaa onnistuneena niin konkreettisten ratkaisuehdotusten laadun kuin kisan nuorille tuottaman hyödyn näkökulmasta.

*”Opin uusia asioita, sain vaikuttaa ja ilmaista omat mielipiteeni”
- Lastensuojelun sijaishuollon haastekisa -raportti kokoaa yhteen kilpailun järjestämiseen liittyvän prosessin ja nuorten haasteisiin tuottamat ratkaisuehdotukset. Lisäksi siihen on koottu ammattilaisista koostuville tiimeille suunnatun haastekisan aikana syntyneet ratkaisuehdotukset ja yhteenveto.*

Raporttia on mahdollista hyödyntää tulevaisuudessa haastekilpailujen järjestämisen tukena, sillä siinä on kuvattu koko sijaishuollon haastekisan prosessi sekä onnistumisen ja kehittämisen paikat. Raportin avulla niin nuorten kuin ammattilaisten kokemuksia ja ratkaisuehdotuksia voidaan hyödyntää osana lastensuojeluun liittyvää kehittämis- ja vaikuttamistyötä.